

Det økonomiske menneske

Et filosofisk og systemteoretisk essay over:

***Homo Economicus
markedsværdierne
den økonomiske rationalitet***

Af Cand. phil. Steen Ole Rasmussen

© Det Stenske Forlag

2016

ISBN 978-87-994531-5-3

Bøger og artikelsamlinger:

"Magtens væsen", Cand. phil. speciale, Odense Universitetsbibliotek, 1991

"Succes eller succes", Bod, 2008,.

"Realitetens konflikt versus konfliktens realitet", Det Stenske Forlag, 2011

"Ugens bytte- og nytteværdi", Det Stenske Forlag, 2011

"Europa – Det store dyr i åbenbaringen", Det Stenske Forlag, 2011

Kronikker:

"Sundhed for de bedst egnede" Information 1/9 2008

"Fra naturtilstand til civilisation" Information 3./11 2008

"Fra at være overflødig til overskudsmenneske" Information 18/12 2008

"På gensyn med Højrup" Fyens Stiftstidende 27/5 2009

"Euroen spændes" Fyens Stiftstidende 26/3 2012

"Filosoffen forstår det – gør ingeniøren også?" Ingeniøren 1/11 2012

"Begrebet "finanskrise", i krise!" Fyens Stiftstidende 2/7 2013

"Hvem skal have patent på at udstede patenter?" Ingeniøren 15/8 2013

"Min elcykel er lovløs – Men hvorfor?" Ingeniøren 5/4 2016

Indhold

Indledning s. 6

Problemstilling s. 10

Kap. 1. Markedsværdi s. 14

**Det økonomiske systems værdiangivelse:
"prisen"!**

For Homo Economicus er markedsværdien altid den samme. Markedsværdien opstår og går under med den økonomiske rationalitet, Homo Economicus.

Systemteorien indikerer fænomenet i kraft af distinktionen mellem det, der opstår i kraft af pengenes symbolik, og alt andet.

Grænsen mellem økonomi og ikke økonomi er ikke kun fysisk

Fagøkonomien

Økonomi eller videnskab

Markedet med dets logik og vækst i markedsværdi er ifølge den økonomiske ideologi en demokratisk garant for udviklingen frem mod den bedste af alle verdener

Erfaringen svarer ikke til noget

Det kan reflekteres i en anden erfaring

Den økonomiske rationalitet, Homo Economicus' genese s. 24

"Homo Economicus fødes og dør med intentionen om at opnå et maksimum af tilgodehavender hos en anden, nogle eller alle andre. Det er incitamentet, med hvilket Homo Economicus fødes og dør sammen med hele det økonomiske systems økonomiske rationalitet. Det sker i en proces, som ikke kan analyseres op i kausale relationer af før og efter, mellem årsag og virkning. Homo Economicus opstår samtidigt med og gensidigt konstituerende for den økonomiske rationalitet, det økonomiske system. Det er ikke et forhold, som kan analyseres og forklares i almindelig deduktiv forstand. Der er tale om et socialt fænomen, som den klassiske fysiks og andre matematisk fikserede modeller i sit udgangspunkt er dømt til at gå fejl af."

Systemintern kilde til refleksion

Udbuddet af efterspørgsel og mangel

Pengeskabelse og pengeforbrug s. 33

Says og Keynes lov s. 37

Kap. 2. Markedets værdi s. 45

Eksternt og internt differentieret

Forbrugeren er i stand til at gøre Homo Economicus fattigere. Det er nemlig forbrugeren, der tvinger Homo Economicus til at betale af alle andre årsager end de økonomiske. Homo Economicus betaler kun af sig selv for at investere, dvs. med det formål for øje at maksimere sin købekraft; Homo Economicus kan tvinges til at betale af forbrugeren, men betaler kun frivilligt ud fra sin egen snævre økonomiske rationalitet.

**Reinternalisering af det eksternaliserede
Penge er efterspørgsel og genstand for efterspørgsel;
udbud og efterspørgsel.**

Inflation s. 52

Forbruger og Homo Economicus

Varen penge

Penge kredit

Fortjente og ufortjente andele i produktet

EU og ECB

Økonomisk vækst (differentieret og udifferentieret) s. 66

2) Påstanden er gået på, at forbruget fører til afskaffelsen af mangel. (knaphedens paradoks fortsat)

3) Den økonomiske vækst, nominelt uden fysisk volumen

Kap. 3. s. 75

Markedets eksterne værdi og andre eksterne værdier

Hvilken værdi har markedet for omverdenen?

Hvad koster pengeøkonomien for omverdenen?

Er der råd til pengeøkonomien?

Natur og ontologi

Homo Erectus, Sapiens, Ludens m.fl.

Ordliste s. 85

Litteraturliste s. 120

Indledning

Med dette essay tages det økonomiske menneske op i systemteoretisk forstand, sådan som det her beskrives som noget, der tilhører den umiddelbare omverden i forhold til det økonomiske system.

Teksten var først ment som et forsøg på at formidle den systemteoretiske tilgang til samfundets økonomiske system i en alment tilgængelig form, dvs. som et forsøg på at undgå en alt for snæver og teoretisk tematisering af de særlige begreber, som udvikles og benyttes i Niklas Luhmanns beskrivelse af det økonomiske system og menneske. Noget af indholdet kan da også stå alene og forstås uden kendskab til systemteorien, men der er ikke noget af det, der mister ved at lade sig genlæse i sammenhæng med den teksts nære betragtning over Luhmanns bog "Die Wirtschaft der Gesellschaft" fra 1988. Derfor udgives det "Det økonomiske menneske"(Døm) samtidigt med en fortolkning af nævnte værk. "Samfundets økonomiske system"(Søs) udkommer samtidigt med "Døm" på samme forlag.

De to essays vinder i kraft af hinanden. "Døm" får videnskabelig tyngde af "Søs" og omvendt, så suppleres "Søs" af en lidt mere fyndig og fri tone fra "Døm".

I tilgangen til det økonomiske menneske ses det, at dette "væsen" lever i et gensidigt konstitutionsforhold med det økonomiske system, som part i et forhold, hvor hverken dette særlige menneske eller det økonomiske system i sin helhed kan beskrives isoleret fra hverandre, eller udledes i en ensidig og entydig årsag- virkningsrelation, gående fra den ene til den anden. Det er en præmis, som lægges til grund for begge essays.

Hele det moderne samfund og menneske befinder sig overfor nogle store udfordringer, selvskabte problemer, der er konsekvens af de blinde vinkler, som det økonomiske menneske og hele det økonomiske system har i tilgangen til sig selv og sin omverden. Sådanne blinde vinkler siger noget om, hvorfor det moderne samfund og menneske fuldt fokuseret på sin egen "succes" truer med at underminere sociale, psykiske såvel som andre mere oprindeligt givne fundamentale livsbetingelser.

Måden, som erfaringen manifesterer sig på, afgør hvordan ethvert psykisk og socialt kognitivt system interagerer med og influerer på sin omverden af mulighedsbetingelser.

- Det moderne samfunds "succes" er blevet sin egen største trussel.
- Det økonomiske menneske og dets rationalitet udgør grundlæggende semantiske strukturer i samfundets tilgang til sig selv, hvor det ser sine økonomiske mål for succes som målestok for mulighederne for at løse alle problemer. Det er problemet, der hvor de økonomiske kriterier for succes er uforenelige med hensynet til selve det økonomiske systems eksterne mulighedsbetingelser, læs samfundets ydre omverden m.m.

Disse kendsgerninger bryder med den økonomiske rationalitet, går på tværs af nogle af de mest fastcementerede semantiske strukturer, som bestemmer over det moderne menneske og samfunds kognitive tilgang til sig selv og alt andet.

Begge essays er formuleret i fuld klarhed over, at der findes en mangfoldighed af former for rationalitet. Formålmæssigheden ligger som kernen i enhver af disse rationaliteter, ethvert rationale. Det er kun et fåtal af de mere teknisk og kausalt kvantitativt tænkende iagttagere inden for nutidens fagøkonomiske og mere naturvidenskabeligt tænkende kredse, der erkendelsesteoretisk og filosofisk formår at forholde sig forpligtende til de kriterier, der betinger gyldigheden af deres bidrag til videnskaben. Deres tilgang til deres egen rationalitet forpligter ikke nødvendigvis, selv om disse kredse tit fremstilles og forstår sig selv som om, at de repræsenterer samfundets højeste videnskab om sig selv og alt andet. Udfordringen består i at kunne træde ind og ud af disse rationaliteter, se dem indefra og udefra. Det er udgangspunktet for begge essays.

Disponeringen af "Det økonomiske menneske" sker med udgangspunkt i det, der kaldes det økonomiske systems "symbolik" sat op over for "diabolske betydninger". Niklas Luhmann skelner mellem et funktionssystemes interne selv- og fremmedreference (symbolik) og eksterne (diabolske) former for selv- og fremmedreference. Denne distinktion anvendes i forhold til økonomien, der i Luhmanns begrebsverden er et af det moderne samfunds vigtigste funktionssystemer.

Kap. 1. fokuserer primært på, hvordan der økonomisk refereres til det økonomiske og alt andet. Det understreges, at det er på baggrund af dette sociale funktionssystem og dets umiddelbare omverden, beboet af Homo Economicus, at det overhovedet bliver muligt at tale om prisen, sådan som den sættes med talmæssigt givne mål for penge, og at den særskilte form for økonomisk rationalitet lever ved

systemets semantik og sociale funktion. Det handler om det økonomiske systems egen mening, semantik, og om det der lader sig se på baggrund af systemet, og som er så massivt til stede i det moderne menneskes måde at tænke og erfare på, at det har svært ved at optræde på den afstand, som er forudsætningen for en mere bevidst og eksplicit manifestation. Bevidstgørelsen af systemets stiltiende forudsætninger finder vej over refleksionen, iagttagelser af anden orden, den kritiske tænkning, det diabolske, hvis eneste trosbekendelse i sidste instans gælder troløsheden selv. Den sandt djævelske iagttager er hjemløs.

I Kap. 2. sættes det økonomiske systems symbolik og mening op på mere fremmede betingelser, ligesom der fokuseres på det, der beskrives som det interne forsøg på at differentiere systemets symbolik, markedsværdien.

Fagøkonomerne skelner nemlig mellem priser, der er realistiske mål for værdi, renset for inflation, og andre priser, som mindre realistiske. Det beskrives som fagøkonomiens forsøg på at kvalificere prisernes objektivt og kvantitativt givne talværdier som udtryk for andet og mere end netop prisens talmæssige variation i opadgående og nedadgående retning.

Det økonomiske systems mål for værdi reflekteres videre i forhold til for systemet fremmede betydninger, fremmedkvalificerede referencer. Det handler om de diabolske betydninger i forhold til de værdier, der kan indikeres systeminternt, økonomisk.

Kap. 3. indeholder kun antydninger af den brede vifte af realiteter, der findes uden for det, der også kunne kaldes det økonomiske systems realitet, og som danner forudsætningerne for at forstå, hvor uforpligtende selve den økonomiske rationalitet er i bredere forstand. Det finder sted i lyset af reminiscenser af systemteorien, en højere rationalitet og på baggrund af andre værdier end de kun økonomiske.

De i økonomisk forstand fremmede former for værdi og rationalitet er og bliver forudsætningen for den kvalificerede kritik af den måde, som det økonomiske system udfolder sig på, hvilket den rationalitet, der udfolder sig systeminternt, er blind for.

Beskrivelsen af den økonomiske rationalitet som selvnegerende og nihilistisk bygger på forudsætninger, som er fremmede for denne rationalitet, hvor det moderne samfund tilsyneladende har ladet potentialet for kritik af den økonomiske rationalitet gå under for den økonomiske rationalitet. Essayets kritik af symbolikken er diabolsk, men autonom og positiv i videnskabelig systemteoretisk forstand.

Begrebsparret, diabolsk vs. symbolsk, dvs. fremmedkvalificeret mening sat over for systeminternt kvalificeret mening, udgør tematisk og implicit allerede en stor del af bogen "Realitetens konflikt. vs. konfliktens realitet" (Rk. vs. kr.) fra 2011, hvor dette begrebspar relateres til de vigtigste af det moderne samfunds funktionssystemer og i særdeleshed til konflikten, som her i "Rk. vs. kr." beskrives som et socialt system.

Distinktionen symbolsk/diabolsk kan anvendes i et væld af sammenhænge. Men pointen ender op som den samme, nemlig den, at et kognitivt systems konstruktion af en realitet kun falder som del af den bredere og mere omfattende realitet, der igen omfatter et væld af konstruktioner og forudsætninger, som aldrig kan reduceres til det respektive systems konstruktion af en realitet.

Distinktionen er kognitivt lagt til grund for tematiseringen af økonomien, Homo Economicus, "realitetens økonomi" (økonomi i diabolsk forstand) sat op over for "økonomiens realitet" (økonomi og alt andet inden for økonomiens symbolik).

Dispositionen dikteres af distinktionen; Markedsværdier, Kap. I (økonomiens symbolik), Markedets værdi, Kap II (økonomien i diabolsk forstand), Andre værdier Kap III (diabolske betydninger i det hele taget).

Der er tale om grundstrukturen i den iagttagelsesform, som må etableres, hvis det moderne samfund skal gøre sig berettiget håb om at komme frem til en lidt mere funktionel tilgang til sig selv og sin på mange måder aldeles lammende succes.

Problemstilling

Spørgsmålet om at afgrænse den økonomiske rationalitets gyldighed

Spørgsmål om økonomi er ikke hævet¹ over andre spørgsmål, sådan som der er tendens til at mene. Det er ikke alle spørgsmål, der i sidste ende kan underordnes en økonomisk vurdering.

Den økonomiske rationalitet² kan identificeres og afgrænses. Den afgør selv, hvad der er økonomisk, men grænserne for dens almene gyldighed må sættes på andre betingelser end dens egne.

Det er et faktum, at spørgsmålet om at tage hensyn til ressourcer, mennesker og fauna på den økonomiske rationalitets egne betingelser må blive et spørgsmål om økonomi. Det markerer, at der generelt må trækkes en snæver grænse for den kun økonomiske rationalitets gyldighed. For det er ikke sikkert, at det betaler sig at redde livets forudsætninger! Og hvor står vi, hvis vi determineret af den økonomiske rationalitet vælger at smadre vort eget livsgrundlag?

Økonomien er økonomisk, den sætter grænsen for, hvad der kan betale sig, men kan ikke se grænsen for den økonomiske rationalitets gyldighed:

- Økonomer kan regne, men sædvanligvis ikke regne ud, hvor grænsen for relevans og gyldighed af deres regnemetoder går.
- Det tilfalder ikke den matematiske beregning at regne ud, hvor og hvornår de matematiske beregninger giver mening.
- Økonomerne må tænke "uøkonomisk" for at se grænserne for den økonomiske rationalitets gyldighed.

Når det ikke kan indoptages som ultimativ præmis i et systems rationalitet, at bevarelsen af systemets mulighedsbetingelser³ må figurere over andre hensyn, så rangerer systemet lavere i forhold til den eksterne rationalitet, der afslører et sådant internt svigt.

¹ Teksten sætter spørgsmålstegen ved den udgave af det moderne projekt, der sætter økonomiens rationalitet som den højeste form for rationalitet.

² Økonomisk rationalitet tematiseres som intern rationalitet, der lever ved økonomiens formålmæssighed og funktionalitet. Niklas Luhmann satte første gang den interne rationalitet op som det systeminterne over for en omverden i 1968 med bogen; "Systemrationalitet og formålmæssighed", og siden hen i et utal af sammenhænge. Se i øvrigt ordliste m. henvisninger.

³ Begrebet "mulighedsbetingelser" har flere betydninger både i betydningen af sociale og psykiske systemers kognitive forudsætninger, men også som hele samfundets mere naturligt eller oprindeligt givne livsbetingelser, dvs. som det, der figurerer som den "ydre omverden" i systemteoretisk forstand.

Det moderne⁴ samfund tenderer mod at underminere sine egne forudsætninger som konsekvens af en stor lammende og alt for ”snævert defineret økonomisk succes”. Det står skrevet i mange andre sprog end det økonomiske.

Det er slet ikke sikkert, at det giver mening i økonomisk forstand at overleve, for i snæver økonomisk forstand er det kun økonomisk overlevelse, der betaler sig (giver mening!). Man har nok i at overleve på markedets betingelser, som fører til destruktions af livsbetingelserne på jorden.

Således har en bestemt rationalitet reduceret spørgsmålet om bevarelsen af fx klimaet og biodiversiteten til et spørgsmål om pris. Prisen, vurderingen af hvad der betaler sig i økonomisk forstand, sættes over hensynet til selve det økonomiske systems mulighedsbetingelser, eller prisen identificeres systeminternt med alle former for mulighedsbetingelser, fordi det er alt, hvad denne særskilte form for rationalitet forstår⁵.

Det samlede resultat af de individuelle bestræbelser på at opnå kommerciel succes på de frie markeds betingelser tenderer mod ikke bare at underminere det økonomiske systems sociale mulighedsbetingelser, men i det hele taget de naturlige livsbetingelser på den lille blå planet⁶. Det kan ikke beskrives på det økonomiske systems betingelser. Men det er for længst sandsynliggjort inden for andre videnskabelige discipliner. Sandheden tenderer desværre mod at gå under for økonomien sammen med økonomiens mulighedsbetingelser. Den sælger ikke.

Det, at den først og fremmest økonomisk optimerende rationalitet sætter kursen mod undermineringen af de generelle livsbetingelser på jorden, og at samme rationalitet ikke formår at forholde sig forpligtende til problemstillingen, lader sig beskrive på andre end den kun økonomiske rationalitets præmisser.

⁴ ”Det moderne samfund” er et udtryk, som i dette essay både bruges på en bestemt måde men også mindre specifikt som tidlig indikation af samtiden. Se ordliste.

⁵ Malplaceret konkretisering, iflg. Herman E. Daly. ”For the Common Good”, (1989, skrevet sammen med teologen John B. Cobb. Oversat til dansk) Praktiseres professionelt fx i Det miljøøkonomiske råd, som ikke er at identificere med Det økologiske råd.

⁶ Det benægtes i mange sammenhænge, men er sandsynliggjort videnskabeligt. Det selvnegerende moment kan sandsynliggøres differentieret og omfangsmæssigt. Den økonomisk og politisk uafhængige men videnskabeligt forpligtende fremstilling af det selvnegerende i den pågående og yderst økonomiske adfærd er begrænset, ligesom receptiviteten, som budskabet manifesterer sig betinget af, er del af problemet.

For at gøre det, er det nødvendigt at skelne mellem økonomisk værdi, som lever ved det økonomiske systems rationalitet, og andre former for værdi. Ellers forsvinder muligheden for at sætte den mere forpligtende rationalitet og værdibestemmelse op over for den kun økonomiske.

En forpligtende rationalitet⁷ må således depravere den kun økonomiske rationalitet fra den ideologiske position, som den i øjeblikket indtager i det moderne samfund. Den økonomiske rationalitet er ikke den højeste.

Ikke alt kan oversættes til det økonomiske systems værdi⁸. Sygdommen⁹ slår sig på de kognitive kompetencer. Den syge forstår sig selv som rask. Det er en del af diagnosen. Den økonomiske rationalitet lukker kognitivt af for indsigten i det, at den er syg.

Det er ikke en naturgiven nødvendighed, der kommer til udtryk med anbringelsen af de økonomiske mål for værdi som de højeste. Det er kun den økonomiske rationalitets egen indre nødvendighed. Den økonomiske rationalitets indre nødvendighed udgør ikke det udgangspunkt, hvor ud fra samfundet og livet på jorden i det hele taget kan udledes. Der findes andre værdier, andre former for rationalitet, som bærer denne i videnskabelig forstand forpligtende indsigt.

Det drejer sig om at se på den mangfoldighed af måder, som værdibegrebet kan differentieres på i forhold til markedsværdien.

⁷ Én valid og funktionel definition på rationalitet er den, der anvendes her i teksten: Systemets kontrol over handlingens konsekvenser for systemet selv. Der ligger det i det, at det handler om tilsigtet konsekvens. Spørgsmål om liv og død kan på mange måder gøres til det ultimative spørgsmål om rationalitet. Kun hvis det er dødsdriften, der er på spil, kan man tale om at selvmordet, den selvnegerende konsekvens af systemets handling, er rationelt. Andre former for formålmæssighed kommer ind før den ultimative, hvor de kan indikere en præmis for de betydninger, der ligger i anvendelsen af udtrykket i mere dagligdags forstand.

⁸ Det er hovedtesen i dette essay og hovedanken i kritikken af troen på økonomisk værdi som objektivt og absolut mål for vækst og udvikling.

⁹ Sygdommen tematiseres som den overdrevne tro på, at det økonomiske mål for værdi og vækst er det sande og objektive mål for værdi og vækst, altså et mål, som alle andre kan indskrives i forhold til og hente sin gyldighed i forhold til.

Der findes muligvis forsøg på at differentiere¹⁰ de økonomiske værdibegreber internt i videnskaben om økonomi, men spørgsmålet er, om videnskaben arbejder med en forpligtende definition på det økonomiske, eller om den kun arbejder økonomisk.

Noget kunne tyde på, at videnskaben om økonomien i mange sammenhænge er gået under for den økonomiske rationalitet¹¹. Der, hvor videnskaben om økonomien stiltiende eller eksplicit har ladet sig overtaget af den økonomiske rationalitet, sætter den økonomiske rationalitets målsætninger og dens værdibegreb sig igennem på bekostning af videnskabelig sandhed. På den måde går muligheden for at sammenligne de internt kvalificerede værdibegreber med andre former for kvalificerede værdibegreber¹² tabt. Selve videnskabens autonomi ophæves, overtages af økonomi, hvorfor muligheden for at tale sandt om økonomien går under for økonomiske sonderinger.

¹⁰ Kravet om at differentiere er selvfølgelig kravet om at reflektere over forudsætningen for overhovedet at identificere og ophøje de økonomiske værdier og økonomisk vækst til det overordnede mål for værdi. Se ordlisten og de betydninger og begreber som "differentiering" associeres med i dette essay. Semantikken er systemteoretisk, implicit og eksplicit.

¹¹ Et tema, som tages op senere i flere omgange. Det er nødvendigt at se den økonomiske rationalitet i systemteoretisk forstand i forhold til videnskaben, hvor spørgsmålet om autonomi og forpligtende viden afgøres.

¹² Værdier opstår og defineres på mange måder, og behøver ikke nødvendigvis at bygge op om rationalitet og formålmæssighed. Smerte og lyst er det nærmeste man kommer mening i hedonistisk forstand. Livet uden lyst og glæde har ingen mening, hvor der ikke er nogen mening "med det". Der er ikke noget formål i det at overleve, hvor livet ikke er værd at leve. At livet så ikke er værd at leve, for den der har lært sig selv at se dets værdi som betinget af en højere mening eller formålmæssighed, det hviler i en tolkning blandt andre. Empati og autonomi ophæves, overtages af økonomi, hvorfor muligheden for at tale sandt om økonomien går under for økonomiske sonderinger.

Kap. 1. Markedsværdi

Det økonomiske systems værdiangivelse:

“prisen”!

For Homo Economicus er markedsværdien altid den samme.

Markedsværdien opstår og går under med den økonomiske rationalitet, Homo Economicus.

Systemteorien indikerer fænomenet i kraft af distinktionen mellem det, der opstår i kraft af pengenes symbolik, og alt andet.

Markedsværdien kommer til syne på det økonomiske systems egne kognitive forudsætninger. Det er således udelukkende på systemets egne betingelser, at det lader sig gøre at tale om et og samme marked, markedets markedsværdi.

Som moderne mennesker er vi fortrolige med det økonomiske system. Vi fødes ikke som individer og går heller ikke under med, om vi tænker økonomisk eller ej. Det gør kun de sider af os, der afgrænser den økonomiske rationalitet, Homo Economicus, og som sætter forskellen på det, som vi forstår, når vi økonomiserer, og det vi absolut ikke forstår økonomisk.

Det er Homo Economicus, der truer sig selv og andre arter med sine kriterier for økonomisk succes. Det konkrete menneske er så meget andet.

Den særskilte form for rationalitet, der bærer det moderne samfunds økonomi, kan afgrænses og identificeres på baggrund af den fortrolighed og gensidige forståelse, som vi hver især praktiserer i forhold til hinanden på markedet. Udfordringen er her at definere det, som vi alle sammen implicit forstår, når vi fx handler med hinanden og bruger penge. Det drejer sig om at gøre den tavse viden udtalt i stedet for kun at agere ubevidst i overensstemmelse med økonomiske tilbøjeligheder, traditioner og vaner.

Hvem vil ikke gerne have mulighed for at købe det hele
Vi kender alle den indre Homo Economicus

Grænsen mellem økonomi og ikke økonomi er ikke kun fysisk

Den systemteoretiske definition på systemet tager udgangspunkt i distinktionen mellem system og omverden, men sigter ikke først og fremmest på en fysisk grænse, om end at fysikken kan inddrages og tematiseres i relation til økonomien. I systemteoretisk forstand kan økonomien ikke forklares ud fra fysikken alene, sådan som nogle økonomer har forsøgt sig, fx med definitionen af økonomien som omgangen med de knappe ressourcer eller ved at tage udgangspunkt i termodynamikkens 2. lov¹³. Det kan dog være relevant og meningsfuldt at inddrage fysikken som komplementerende element i forståelsen af økonomien, især i forbindelse med forsøget på at se, hvordan Homo Economicus strukturerer den sociale indflydelse på naturen, den fysiske natur, det økonomiske systems fysiske omverden af mulighedsbetingelser.

Erfaringen, der udmønter sig med de økonomiske kalkulationer, svarer ikke nødvendigvis til noget¹⁴. Forståelsen for det økonomiske systems mulighedsbetingelser kan meget vel vise sig at være bedre kvalificeret på andet end systemets egne kognitive forudsætninger. Hvad Homo Economicus ikke forstår, det er absolut værd at tale om. Vi må forstå, hvad Homo Economicus ikke forstår, og at det drejer sig om at se, at der er grænser for, hvor forpligtende den økonomiske rationalitet er.

Distinktionen mellem system og omverden opstår og går under med den for systemet særskilte form for kognitiv adfærd. Forskellen – mellem det der kun findes i økonomisk forstand, og det som ikke findes i økonomisk forstand – opstår og går under med den rationalitet, som Homo Economicus betjener sig af. Den er struktureret af en egen semantik, der udfolder sig som sin egen konkrete kognitive performance, igen betinget af en omverden, der ikke kan tematiseres og indikeres uden en mangfoldighed af forudsætninger, som selv falder i omverdenen.

Markedet, den økonomiske rationalitet, Homo Economicus, hænger ikke i et vakuum. Men de betydninger og den særskilte form for rationalitet, som viser sig på og med markedet, er systemets mening,

¹³ Nicholas Georgescu Roegen: "The Entropy Law and the Economic Process" (1971). Harvard University Press. Herman E. Daly arbejder heller ikke med nogen forpligtende distinktion mellem det økonomiske og dets omverden. Den er for simpel og fysisk.

¹⁴ Der findes andre sandhedskriterier end korrespondensteoriens, og kognitive kompetencer på biologisk, psykisk og socialt niveau kan være både velkvalificerede på egne forudsætninger og aldeles funktionelle uden at erfaringen her, den kognitive adfærd, på nogen måde svarer til noget som helst andet end sig selv. Det afslører funktionsanalysen.

systemets udifferentierede markedsværdi, prisen, og svarer ikke til noget uden for sig.

For Homo Economicus er markedsværdien altid den samme
Markedsværdien opstår og går under med den økonomiske
rationalitet, Homo Economicus

Det handler om mening og betydning. Økonomisk rationalitet er socialt psykisk funderet, men det betyder altså ikke, at det, vi forsøger at tale om her, ikke har indflydelse på vor egen fysik, vor omverden, naturen osv.

Systemet adlyder sin egen semantiske autonomi, sin egen rationalitet, hvor der findes intern fremmedreference og selvreference, såvel som der findes eksterne referencer til systemet, som igen kan tematiseres på for sig selv fremmede betingelser.

Videnskabens kriterier for at kvalificere en beskrivelse som sand er nogle andre, end de kriterier der gælder på markedet for succes. Markedets mål for succes manifesterer sig internt på markedet. Prisen refererer til markedet, internt, og den kan også referere til alt andet.

Der kan sættes pris på forskningen, men videnskabens kriterier for sandhed sættes på videnskabens betingelser. Beskrivelsen af markedet kan sagtens være sand, kvalificeret på videnskabens interne betingelser for sandhed, og sælge dårligt på markedet. Der, hvor videnskaben om markedet overlader det til markedet at bestemme over om en beskrivelse af markedet er rigtig eller ej, har videnskaben opgivet sin autonomi. Den er gået under for økonomi.

Systemet opstår og går under med sine egne basale hændelser. Handelen, udvekslingen af noget mod betaling finder sted betinget af traditionen for omgang med penge. Den gensidige forventning og fortrolighed med penge strukturerer de hændelser, der er så karakteristiske for pengeøkonomien.

Symbolikken for systemet er prisen. Kun i økonomisk forstand giver det mening at tale om penge og priser. Med pengene har man systemets interne symbolik for sig selv og det fremmede. Pengeøkonomien refererer til alt andet og sig selv ved at sætte pris på. Begrebsrammen¹⁵, der benyttes her, er udviklet i Niklas Luhmanns bog fra 1984, Sociale systemer og senere overført til og

¹⁵ Den findes i flere udgaver på tysk og den er også oversat til dansk. Rammen udvikles på dansk og tekstnært i "Samfundets økonomiske system". udgivet på Det Stenske Forlag. 2016.

brugt på det økonomiske system i bogen "Die Wirtschaft der Gesellschaft" fra 1988.

Fagøkonomien

Økonomi eller videnskab

Fagøkonomien er bygget op over en lang række elementer fra forskellige dele af disciplinens tradition. Der er tradition for at skabe sin egen form for klassisk naturvidenskabelig deduktiv logisk orden i fremstillingen af økonomien såvel som samfundet med udgangspunkt i økonomien, måske endda i højere grad og ude af trit med sagens "natur", end man ser inden for andre videnskabelige discipliner, der er mindre præget af det omgivende samfunds forventninger til sig:

Elementer fra mikroøkonomien er hentet ind i den mere generelle makroøkonomi for på den måde at skabe et ideal eller billede på hele systemet, som om at det generelle på den måde kunne udledes af det partikulære.

Der sætter sig en række ontologiske antagelser igennem, uden at der er gjort rede for det i filosofisk og erkendelsesteoretisk forstand. Det lader sig bl.a. gøre, fordi behovet for at tro at man ved, hvordan velstanden og rigdommen kommer til verden, er så meget større end de forventninger, der knytter sig til andre videnskabelige discipliners budskaber. Økonomerne presses med andre ord til at sætte prognoser for den økonomiske udvikling, fordi alle så gerne vil tro på, at de ved om fremtiden, hvad ingen kan vide.

I nogle sammenhænge arbejder den økonomiske videnskab med abstraktioner om fx intentionalitet, uden at der er redegjort for det i positiv videnskabelig forstand. Her ulejliger teorien sig ikke med at gøre sine implicite metafysiske antagelser eksplicitte. Generelle antagelser bag teorien kan visse steder hverken falsificeres¹⁶ eller sandsynliggøres, og savner dermed enhver videnskabelighed¹⁷. Det gælder i særdeleshed den position, som Homo Economicus antager i fundamentet af de i øjeblikket mest udbredte mainstreammodeller inden for fagøkonomien.

¹⁶ Carl Popper; et kriterium for at kunne tale om videnskab.

¹⁷ Vi skelner her mellem metafysisk dogmatik, stiltiende og uargumenterende overtagelse af naturvidenskabens kausale forklaringsmodeller og så den ontologisk neutrale begrebsramme, som indføres på systemteoretisk grundlag omkring Homo Economicus. Dennes incitament er ikke metafysisk i systemteoretisk forstand, sådan som kritikken i denne tekst fremfører implicit og eksplicit. Teksten her cirkler konstant om de konsekvenser, som de implicite præmisser har for omgangen med empiri og teori.

Hvad der er økonomisk hensigtsmæssigt på mikroplan adderes uden videre op som godt på makroplan. Der sluttes videnskabeligt uforpligtende fra det partikulære til det generelle. Det svarer til en forældet naturvidenskabelig forklaringsmodel, som ikke engang naturvidenskaberne adlyder længere.

Fremskrivninger og udviklingstendenser overføres fra fortid til fremtid¹⁸. Troen, på at fremtiden kan udledes af markedets menneskets atidslige lovmæssigheder, er så overvældende til stede hos de mest sælgende mainstreamøkonomer, at mangfoldigheden af beviser på deres manglende evner som profeter lakonisk reduceres til en forklaring gående på, at det er verden, der ikke er god nok til markedet, at verden endnu ikke har indordnet sig i forhold til det sande markeds lov, troens genstand¹⁹.

Lærevilligheden mangler, der hvor troens og moralens vogtere tager over. Ideologien træder i stedet for den verden, der ikke er god nok til modellerne. Den økonomiske videnskab går under for de mere salgbare budskaber om økonomien.

Distinktionen mellem legitime og illegitime økonomiske faktorer og aktører på markedet indføres af økonomer, der udbyder budskabet om disse forskelle på markedet. Budskabets sandhedsværdi kan de ikke kvalificere i videnskabelig forstand, men det har sin markedsværdi, hvorfor man overlader det til markedet at afgøre, hvilken distinktion mellem legitime og illegitime markedsaktører der skal gælde på markedet.

De på markedet, der får karakteren egnet af budbringeren, de køber budskabet.

Vore dages økonomer ernærer sig ved at henvende sig til markedet for beskrivelser af markedet på samme måde som den lærer, der lever af at fortælle sine elever, at den eller de elever, som kan betale

¹⁸ Jesper Jespersen kritiserer det store flertal af økonomer under samlebetegnelsen "mainstreamøkonomer". Hans kritik af den funktion, som den strukturelle ligevægt udfylder i deres modeller, er præcist rettet mod den intentionalitet, som man tilskriver markedet, bygget op over Homo Economicus i metafysisk forstand. Det han påpeger, kan lige som jeg skriver her, kaldes mystik, essensmysticisme.

¹⁹ Ligevægtsøkonomerne med deres kvantitetsligning behandles mere eksplicit senere i forbindelse med en fagøkonomisk diskussion mellem flow-of-fund modeller og ligevægtsøkonomernes modeller. Min kritik er i første omgang funderet i et forsøg på selv at være ontologisk neutral i mit syn på teorien, for at kunne påvise de illegitime metafysiske hjælpehypoteser, essensmystikken, som sniges ind i teorien for at lette arbejdet med at skabe et billede på sandheden, som så forveksles med sandheden.

den højeste pris for at få karakteren bedst egnet, får karakteren bedst egnet. Resultatet er forudsigeligt. De mest købedygtige elever køber budskabet om, at de er de bedste. De andre elever har ikke mulighed for at sætte markedet for salgbare budskaber om markedet.

Markedet giver sig selv ret ved at lade de mest købedygtige købe budskabet om, at de ikke bare er de mest købedygtige men også de bedst egnede inden for kategorien legitime markedsaktører. De økonomer, som markedsfører budskabet, de har på den måde reddet deres økonomi; De højtflývende inden for især finanssektoren køber budskabet om, at de er de bedst egnede og at deres succes kan adderes op som udtryk for samfundets generelle fremskridt, hvorfor de som fx Danske Bank har fået uanet kredit af stat og nationalbank fra og med det tidspunkt, hvor krisen slog igennem i 2008. Staten var pludselig en helt legitim aktør på markedet, selv om de selv samme ultraliberale og neoklassicismiske moralister ellers tenderer mod at dømme den ude²⁰ i forhold til markedet, netop ud fra deres distinktion mellem legitime og illegitime markedsaktører. "Økonomer," med Danske Banks chefanalytiker, Steen Bocian, i spidsen, har ikke haft svært ved at overbevise det politiske flertal om, at banken er så afgørende for dansk økonomi²¹, så staten ikke har råd til at lade banken tage konsekvenserne af egne dispositioner. At det så er markedet selv, der er sat ud af kraft med forsøget på at redde en af dets aktører, afslører mangelen på intellektuel integritet hos staben af højtuddannede økonomer, Cand. politiker., Oeconer, neofunktionalistiske new management agenter, funktionærer og højtbetalte talsmænd for pengeindustrien, der står samlet bag anbefalingerne om at lade staten tage bankens tab²².

Økonomernes økonomiske succes rækker, når bare budskabet, som de lever af at sælge, købes hos de købedygtige på markedet. Så betyder det mindre med den intellektuelle integritet.

²⁰ Et antal såkaldte "systemiske" banker og kreditforeninger er således garanteret statsmidler, hjælp fra den danske stat og nationalbank i tilfælde af truende bankerot, da man anser dem for at være afgørende for "markedet". Folketinget har vedtaget ikke mindre end 6 hjælpepakker til den i ideologisk forstand åh.. så liberale finansielle sektor siden finanskrisen afslørede sig ultimo 2007. Sektoren var skyld i krisen, dens talerør så den ikke, forstår den ikke og identificerer sig slet ikke med sygdommen. Det afspejler grænserne for gyldigheden af egen rationalitet.

²¹ Dens budget er dobbelt så stor som det årlige danske bruttoprodukt, og den sidder på næsten halvdelen af volumen i landets bankforretninger.

²² Hvis det var et konkurrencebetonet marked, som man ville, i overensstemmelse med den ideologi som man hævder at stå for, så skulle man insistere på at få monopolerne brudt, på en slags anti-trust lovgivning, a la det som man så i USA som konsekvens af krakket i tyverne.

Videnskaben er gået under for økonomien, for budskabet er ikke kvalificeret videnskab i og med sin blotte markedssucces. Det sidste husker man at glemme.

Hvad der implicit figurerer som godt i økonomisk forstand, det kommer i det hele taget til udtryk som det alment gode for de troende, der hvor markedsværdien og den økonomiske rationalitet har overtaget.

Økonomisk afkast, volumen og værdi står her som det absolut gode og tilstræbelsesværdige. Vi har alle let ved at identificere os med dette mål, når vi orienterer os økonomisk.

Hvem vil ikke gerne have krav på det hele, dvs. være den med købekraften. Den indre Homo Economicus fornægter sig ikke.

Påmindelsen, om at pengenes nødvendige komplementerende side er skyldnerens position som skyldner, virker irriterende, men det, den henviser til, hører til den sande beskrivelse af økonomien; at penge under normale omstændigheder kun er uafsluttede regnskaber, hvor fordringen på den anden kan bruges som betalingsmiddel til den tredje. Det er en pointe, som lidt øvelse i almindelig bogføring kan træne en op til at genkende som "pengenes væsen"²³.

Ophobningen af penge er ophobningen af gældsbeviser og fordringer på produktet fremstilles og opleves som rigdom! Men det er ikke rigdom. Det har de fallerede og statsfinansierede banker og kreditforeninger svært ved at forstå. Eller også så kan de igen bare se en økonomisk fordel i at overbevise verden om, at den bliver rigere, når den via sektoren sætter sig i gæld til sig selv.

Ideologien gør krav på systemet på makroplan og på mikroplan. Hvad der bidrager til vækst på mikroplan adderes op som udtryk for vækst i almen gyldig økonomisk forstand. Sådan orienterer man sig inden for vore dages såkaldt økonomiske videnskab, og selve vækstbegrebet fortøner sig i trivialitet og selvfølgeligheder sammen med forståelsen for pengenes væsen²⁴.

²³ "Das Wesen des Geldes" blev skrevet af Joseph A. Schumpeter i begyndelsen af 1930'erne. Han forstod, hvad han skrev om, som tidligere bankdirektør med evne til at læse regnskaber.

²⁴ De basale økonomiske værdibegreber er lige så dunkle og uafklarede, som de forekommer klare og selvindlysende for det økonomiske menneske. Deres ophav er som forståelsen for "væren" iflg. Heideggers "Sein und Zeit" lige så fraværende som behovet for at spørge efter det.

Alle tænker økonomisk, hvilket er noget andet end at forstå økonomien.

Selvfølghedens trivialitet har det med at gå under for eftertanken. Den mister sin klarhed, bliver dunkel, og den skjulte guddommelighed mister sin aura. Homo Economicus ser normalt ikke sig selv, og først når dette fænomen træder ind i feltet for opmærksomhed, ser man problemet. Det er ubekvemt.

Markedets skjulte hånd, forestillingen om den optimale allokering og udnyttelse af de begrænsede ressourcer, finder de troende i troens genstand, markedsmekanismen. Alt, hvad der ikke er perfekt, det må omverdenen til markedet så tage skylden for:

- Mennesket, der ikke ofrer sig for markedet, er ikke godt nok til markedet, uproduktivt, uegnet.
- Staten, der vil sig selv eller andet og mere end det blot at tjene markedet, er ikke god nok til markedet.
- De offentligt ansatte beskrives som finansieret af markedet, og opdrages til at se op til markedet som denne verdens sande skaber og guddom.
- Naturen, der ikke tjener den økonomiske vækst eller går op i den, er i bedste fald økonomisk ligegyldig, og hvor den stiller sig i vejen for væksten, er den en omkostning.

Markedet med dets logik og vækst i markedsværdi er ifølge den økonomiske ideologi en demokratisk garant for udviklingen frem mod den bedste af alle verdener

Erfaringen svarer ikke til noget

Det kan reflekteres i en anden erfaring

Spørgsmålet om værdi, herunder om formålsræddighed og mening, ekskluderes tematisk i teoridannelsen med påstanden om, at det økonomiske rationale er økonomisk i objektiv forstand, dvs. neutral eller tematisk utilgængeligt sammen med individets subjektive erfaringer, herunder værdien af den private ejendom²⁵.

Men det gælder overalt i mainstreamen af teoridannelser, at der skelnes mellem mere eller mindre økonomisk økonomi, og at det

²⁵ Noget der findes på indersiden af hjerneskallen, også kaldet privatlivets fred. Distinktionen mellem det subjektive og det objektive bruges som undskyldningen for slet ikke at kunne tale om andet end markedsværdi. Privatlivets fred er på trods af NSAs systematiske krænkelser af selvsamme højt estimeret, om ikke andet så som undskyldning for ikke at tale om andet end netop markedsværdi.

mest økonomiske figurerer som det mere hensigtsmæssige end det mindre økonomiske. Det er såre økonomisk, implicit og ideologisk, og den proklamerede værdineutralitet er falsk. Økonomiens demokratiske værdibegreb er totalitært.

Der figurerer en implicit formålmæssighed bag beskrivelsen af det økonomiske system, som går på, at en maksimal tilvækst i volumen, afkast og værdi i snæver økonomisk forstand er et absolut gode. Det fremstilles som noget, ethvert subjekt rent faktisk bare har at forstå, og som i stor stil tages for givet omkring den økonomiske fagvidenskab. Der er altså ikke plads til subjektivitet, hvad det angår, for det hævdes, at det handler om den skinbarlige objektivitet. Den demokratiske frihed er henvist til skammekrogen, her hvor markedsværdien manifesterer sig som det absolutte udtryk for alle værdiers værdi.

Eksterne former for kvalificering af værdierne går under for det økonomiske, der figurerer som det eneste og sært udifferentierede i kvalitativ forstand.

For Homo Economicus er markedsværdien altid den samme
Markedsværdien opstår og går under med den økonomiske
rationalitet, Homo Economicus

Væksten, dvs. i kvantitativ forstand, forveksles med kvalitet, illegitimt i videnskabelig forstand, men økonomisk og ideologisk.

Økonomisk vækst figurerer objektivt og totalitært som alle steds nærværende og absolut gyldig formålmæssighed. Økonomiske værdier er objektive, fordi de kan måles kvantitativt, hvorimod den mere kvalitative differentiering af den kvantitative maksimering falder ind under subjektivitetens domæne, den personlige frihed, som enhver da har lov at have for sig selv, men som ingen bør bruge som argument for andet, end det at betale prisen eller lade være, hvorfor rationalet altid ender op i et økonomisk spørgsmål, nemlig i spørgsmål om at have råd eller om rentabilitet.

Den økonomiske videnskab har måske nok fundet det nødvendigt at forholde sig til nogle af de problemer, som systemet har skabt for sig selv; det at væksten og omsætningen af systemets mulighedsbetingelser, forbrug af ressourcer, har ført til mangel på selv samme, til ødelæggelse af menneskelige relationer (konsekvens af ofringen på markedet), til forurening, klimakatastrofer, forsvindende fauna til lands og til vands, ødelagte grundvandsressourcer, perverse former for sært økonomisk fokuseret social og psykisk adfærd osv.

Dvs. omverdenen trænger sig på med de problemer, der skyldes den økonomiske rationalitet.

Således har økonomerne fundet det nødvendigt at genintroduceres de ekskluderede værdier. Men det er sket på systemets betingelser, hvor alt reduceres til et spørgsmål om at finde den mest lukrative omgang med de problemer, som kan tilskrives systemets effekt på sin omverden. Omgangen med konsekvenserne af økonomien reduceres til økonomiske problemstillinger; Kan det overhovedet betale sig at gøre noget og hvor meget? Der skal være økonomi i at redde livet, ellers kan det ikke lade sig gøre!

Det absurde i systemets kognitive performance viser sig ikke for systemet selv. Anfægtelsen, det meningsløse trænger sig på udefra, og økonomerne forsøger at redde troens genstand, løse problemerne med sygdommen ved at lade den økonomiske rationalitet tage patent på løsningen. Det er problemet, som det ses udefra, ligesom det i det hele taget er et problem, at det moderne samfund er blevet så gennemsyret af en sær form for økonomisk rationalitet, at det ikke kan forstå, at det er selve den økonomiske rationalitet, der kan være problemet, og at der i den grad er grænser for denne rationalitets gyldighed og forpligtende karakter.

Paradokset, den selvnegerende adfærd, den formålsløse formålsmæssighed og kontraproduktive produktion, kommer ikke til udtryk inden for den form for kognitiv praksis/økonomisk rationalitet, som er problemet. I stedet forsøges rationalitetens gyldighed reddet med ad hoc løsninger, tilføjelser. Konsekvenserne af den økonomiske rationalitet og ideologi søges bortforklaret, eksporteret, beskrevet som fremmedbestemt, anderledes funderet end i økonomien og troen på den. Paletten af strategier udvikles desperat i et slet skjult forsøg på at redde troens genstand og troen selv, troen på gyldigheden af den økonomiske rationalitet.

Evnen til at registrere problemerne på systembetingede vilkår vidner om den selektive opmærksomhed, dvs. om en ekstremt veludviklet økonomisk sans.

Der økonomiseres med mangfoldigheden af sandheder, som alle
kan gå under for økonomien
Det er kun et spørgsmål om at være økonomisk nok

Alt har sin pris, også det, at alt har sin pris.

Markedsværdierne gives med det økonomiske mål for værdi, som er prisen; det pengeøkonomiske systems internt kvalificerede mål for sig

selv og alt andet, intern symbolsk selvreference og fremmedreference.

Alt har sin pris, også det, at der kan sættes pris på alt.

For Homo Economicus er markedsværdien altid den samme
Markedsværdien opstår og går under med den økonomiske
rationalitet, Homo Economicus

Prisen er desværre for den økonomiske rationalitet kun et elastisk mål for sig selv og alt andet, et mål der ikke kan erstatte de for systemet eksterne former for værdi, som prisen er sat på, og som det prissatte heller ikke kan reduceres til, oversættes med eller erstattes af i anden end netop den interne økonomiske forstand. Men det er ikke sikkert, at det kan betale sig at gøre opmærksom på det. Det er et diabolisk budskab, set ud fra den økonomiske symbolik²⁶, som hermed eksplicit skrives ind under videnskaben om økonomien, hvor økonomerne som flest har nok i at være økonomiske, i at fjerne distinktionen mellem forskning og faktura, som vor tidligere videnskabsminister, Helge "Sand-er" udtrykte så sigende i forhold til sin og Fogh-regeringens tro.

Det økonomiske systems internt kvalificerede mål for værdi er således prisen, sat i regneenheder²⁷, penge. Dette mål opstår og lever ved den økonomiske rationalitet. Prisen er den samme for ethvert økonomisk subjekt. Udbudsprisen er et kvantitativt mål for værdi, objektivt og talmæssigt den samme for enhver.

Evnen til at betale falder på markedet, tilhører Homo Economicus. Mulighederne for at betale og for at opnå betalingsevne pirrer ikke bare Homo Economicus' nysgerrighed, men kræver og føder dette væsens fulde [opmærksomhed](#). Viljen til at betale falder inden for den økonomiske rationalitet.

²⁶ Distinktionen mellem et systems interne symbolik og fremmede betydninger tematiseres med baggrund i begrebsparret symbolsk/diabolisk i bogen "Realitetens konflikt versus konfliktens realitet" forfattet af undertegnede og udkommet på Det Stenske Forlag 2011

²⁷ Schumpeters begreb om regneenheden i "Das Socialprodukt und die Rechenpfennige" (1917/18) Omtalt i „Die Entwicklung der Geldtheorie Joseph A. Schumpeter“ af Bärber Naderer på Duncker & Humboldt – Berlin 1989. Relationen mellem socialproduktet og omsætningen, målt i regneenheden, tages op her, hvor Schumpeter forsøger at redegøre for den, og han fortsætter i „Das Wesen des Geldes“, hvor projektet med at beskrive relationen forpligtende bryder sammen, som følge af sagens natur. „Das Wesen des Geldes“ udkom posthumt mod forfatterens vilje i 1970.

Den økonomiske rationalitet, Homo Economicus´ genese

Videnskaben om økonomien har haft tilbøjelighed til at substantivere incitamentet bag den økonomiske rationalitet, som om at der var tale om noget oprindeligt og uskabt, der inkarnerer sig i og konstituerer det økonomiske system som dets udelte og forklarende grundlag, det element som den analytiske forklaring kan tage sit udgangspunkt i.

Man tror på den økonomiske urdrift, trangen, instinkt, hos Homo Economicus.

Det er lettere uvidenskabeligt, for det principielle i karakteristikkene af Homo Economicus´ væsen er ikke nødvendigvis substantielt.

Når forudsætningen, som der bygges på i teoridannelsen, læses ind som en atidslig skabende substantiel egenskab, hvor ud fra den økonomiske rationalitet lader sig deducere i naturvidenskabelig forstand, så er det uvidenskabeligt. Incitamentet indføres som grundlag for teorien. Det er ren dogmatik.

Et mere nøgternt forsøg på at indføre en videnskabeligt funderet distinktion mellem det økonomiske system og dets omverden griber det anderledes an.

Det handler også om matematikken og de økonomiske beregningers mulighedsbetingelser, identitetsprincippet, hvor de økonomiske økonomer foretrækker at opholde sig ved de økonomiske sonderinger, på matematikkens og økonomiens ureflekterede præmisser. De regner på det, hvor det handler om regnemethodens forudsætninger. De lægger sammen og trækker fra, som om at kalkulationerne med det identiske, kvantificerede, i sidste ende gjorde en kvalitativ forskel. De tæller til ni, lader som om de kan tælle til poli-ti. Den kvalitative værdi af den økonomiske vækst er dog lige så svær at redegøre for i matematisk kvantitativ forstand, som det er at tælle til politi. Forskellen mellem kvalitet og kvantitet består, og beregningerne bygger ikke bro over den, selv om markedsværdien stiltiende og i ontologisk forstand identificeres med alle værdiers værdi.

Der ligger en historie bag udviklingen af begrebsligheden omkring inert og retningsbestemmende drift i fagøkonomiens opfattelse af den økonomiske udvikling. Det handler om forsøget på at definere

Homo Economicus²⁸ til forskel fra andre former for individuel psykisk og socialt incitament; vilje, drift, som man i analytisk forstand søger frem til i forsøget på at finde det elementære, som den økonomiske videnskab kan tage udgangspunkt i.

Udtrykket strukturel ligevægt, som er væsentligt for de regnemodeller, der er bygget op om kvantitetsligningen²⁹, sigter til en forestilling om det økonomiske systems iboende inerti, og incitamentet, der figurerer som det meningsbærende og retningsgivende i forklaringen af hele det økonomiske systems iboende udvikling. Vi taler om den økonomiske agents bevæggrunde, ontologien bag Homo Economicus, der er blevet sat ind som det elementære i forsøget på at læse systemets mening ind bag mikroøkonomien på dens atomare plan, for her at finde den analytiske og deduktive metodes nukleare holdepunkt, det strukturelle udgangspunkt for ligevægtsøkonomiens fremtidsscenerier.

Den egentlige agent her er essensmystikeren, der opstår med denne øvelse. Som sine egne troldmænd falder økonomerne for sin egen magi. Det er ikke verden, som de forklarer. Det er ikke Homo Economicus, som de beskriver. De digter og forveksler fantasi med virkelighed. Deres videnskab om det økonomiske systems strukturelle ligevægt er deres virtuelle virkelighed, deres konstruerede realitet.

²⁸ En mangfoldighed af økonomer og filosoffer har op gennem historien inkluderet "den nytteoptimerende rationalitet på Homo Economicus' side som den økonomiske rationalitets indhold." Til det er der at sige, at utilitarismen som filosofi, meningsteori, pr. definition ender op i det absurde, fordi, som man kan udlede; nytten for nyttens skyld er nytteløs, ligesom den ret beset ikke en gang er abstrakt nok til at forpligte tilgangen til den økonomiske rationalitet.

<http://ing.dk/blog/filosoffen-forstaar-det-goer-ingenioeren-ogsaa-133663>

Adam Smith er tættere på den mere fungible abstraktion, som anvendes her i teksten: Adam Smith, "On the Division of Labour," *The Wealth of Nations*, Books I-III. New York: Penguin Classics, 1986, page 119: "It is not from the benevolence of the butcher, the brewer, or the baker that we expect our dinner, but from their regard to their own interest." Det handler ikke om hverken brugsværdi eller nytte, men om købekraft/ejendom/rigdom, det er, hvad deres egen interesse sigter til.

²⁹ Grundstrukturen med de vigtigste variable i mainstreammodellerne fastlægges af Léon Walras i hans teori om "Elementerne i den rene økonomis politik" fra 1874 til 1876. Strukturens grundform består i ligningen: $M \times V = Y \times P$. M står for pengemængde, V for omsætningshastighed, Y for produktet og P for pris.

"Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale" 1874.

"Un nuovo ramo della matematica. Dell' applicazione delle matematiche all' economia politica", 1876.

Den mere videnskabeligt kvalificerede distinktion mellem det økonomiske incitament og de incitament, der ikke tilhører Homo Economicus, er kilden til en videnskabelig identifikation af det økonomiske systems rationalitet, samt til forståelsen for, hvorfor forvekslingen af snæver kommerciel succes og magt med almen ret og velstand er så udbredt i de kredse, der bilder sig ind at bedrive videnskab om økonomi.

Med udgangspunkt i en mere snæver, forpligtende og fattig definition på Homo Economicus lader det sig gøre på videnskabeligt kvalificeret grundlag at forklare, hvorfor den videnskab, som er gået under for økonomien, ikke forstår distinktionen, hvorfor den har mistet retten til at kalde sig videnskab med sit knæfald for et tilfældigt marked og en tilfældig økonomi.

Økonomerne har som moderne orakler læst en mangfoldighed af incitament ind bag det, der ses som kilden til markedets dynamik. Homo Economicus står der således for den erklærede (neo)klassiske økonomi som udstyret med en mangfoldighed af incitament, der alle tages som essentielle sider af det økonomiske system på mikroplan. Oraklerne er sine egne og tidens største troldmænd, for der er kun et eneste incitament, som entydigt definerer Homo Economicus, hvis man skal frem til, hvad det er, der karakteriserer den økonomiske rationalitet³⁰.

Homo Economicus fødes og dør med et, og et eneste incitament. Alle andre incitament bag viljen til at betale prisen på markedet mangler i Homo Economicus' karakteristika. Disse incitament har nok indflydelse på, om der betales, men de gør ikke Homo Economicus til Homo Economicus³¹.

Det økonomiske incitament, selve meningen i økonomisk forstand, formålet med og rationaliteten bag økonomien, det økonomiske subjekts hensigter, kan identificeres langt mere præcist og konstruktivt i videnskabelig forstand:

"Homo Economicus fødes og dør med intentionen om at opnå et maksimum af tilgodehavender hos en anden, nogle eller alle

³⁰ Kritikken af økonomernes abstraktion, Homo Economicus, går altså ikke på, at der er tale om en abstraktion, men på, at den ikke er abstrakt nok, fordi den omfatter forbrugerens interesser.

³¹ Forbrugerens behov skelnes fra de ønsker og formål, som Homo Economicus' rationalitet har for øje og bygger op om. Distinktionen er ikke ontologisk, men semantisk, social og psykisk, dvs. kun sekundært ontologisk, for så vidt som semantiske forskelle gør en social og psykisk forskel, har sin realitet.

andre. Det er incitamentet, med hvilket Homo Economicus fødes og dør sammen med hele det økonomiske systems økonomiske rationalitet. Det sker i en proces, som ikke kan analyseres op i kausale relationer af før og efter, mellem årsag og virkning. Homo Economicus opstår samtidigt med og gensidigt konstituerende for den økonomiske rationalitet, det pengeøkonomiske system. Det er ikke et forhold, som kan analyseres og forklares i almindelig deduktiv forstand. Der er tale om et socialt fænomen, som den klassiske fysiks og andre matematisk fikserede modeller i sit udgangspunkt er dømt til at gå fejl af.”

Det handler om pengeøkonomi, for penge ”er” den ene Homo Economicus’ tilgodehavender³² hos den anden, nogle eller alle andre. Dvs. pengene er det helt centrale for den økonomiske betragtning; de er udtryk for en mere eller mindre likvid form for tilgodehavende hos den ene i forhold til andre, det hvorom den økonomiske rationalitet centrerer sig.

Der findes andre incitamenter til at betale. Men de er ikke med til at gøre Homo Economicus til Homo Economicus. Der findes andre motiver og grunde til at betale, men de er ikke økonomiske. De tilhører ikke Homo Economicus, de udgør ikke essensen af det økonomiske menneske, de er ikke årsag til eller identiske med Homo Economicus.

Viljen til at tvinge Homo Economicus til at betale kan antage mange former, begrundes mangfoldigt ud fra alt andet end økonomiske betragtninger. Det kan være godheden, retfærdigheden eller magten for magtens skyld, der manifesterer sig bag viljen til at betale prisen. Det kan også være kampen for sandheden, der ligger som det udslagsgivende incitament bag betalingen.

Det kan være nødvendigt at betale prisen for et humanistisk forskningsinstitut, hvis sandheden om det økonomiske system skal forklares almengyldigt og imødekommende for det

³² Det hedder ”Guthaben” på tysk. Pengene er som socialt kommunikationsmedie et yderst komplekst fænomen, men det komplementære moment er antydnet endog meget befordrende for forståelsen af de principper for almindelig økonomisk bogføring, som følges i erhvervslivet, hvor ethvert aktiv er en anden parts passiv. Penge har værdi for ego, fordi de er alter egos gæld. Homo Economicus lever alene ved denne relation. Incitamentet går mod at minimere gælden og maksimere sit tilgodehavende, og loven, som den pengeøkonomiske rationalitet adlyder, implicit og eksplicit, siger, at uanset hvor mange tilgodehavender ego måtte have, så er dette nøjagtigt genposteret som den andens gæld. Det er en pointe, som jeg gentager med variation, og som for alvor gik op for mig ved læsningen af Schumpeters ”Das Wesen des Geldes” skrevet i begyndelsen af 1930’erne.

moderne samfund og på det moderne samfunds kognitive forudsætninger. Det er ikke sikkert, at det kan betale sig at gøre det, heller ikke selvom det sker for det godes, retfærdighedens, magtens eller sandhedens skyld³³.

Kun hvis der ligger et økonomisk motiv bag betalingen, er det Homo Economicus, der agerer i overensstemmelse med sin egen yderst fattige natur.

Kun hvis det er med det formål at opnå økonomisk vinding, købekraft, når der betales, er der tale om et entydigt økonomisk incitament. Alene dette incitament definerer Homo Economicus.

Der er altså forskel på at beskrive økonomien på videnskabens præmisser og på at orientere sig økonomisk. Videnskaben beskriver økonomien, det at orientere sig i overensstemmelse med den økonomiske rationalitet, uanset om det kan betale sig eller ej.

Videnskaben er ikke karakteriseret ved at orientere sig økonomisk, det at økonomisere, men tematiserer fx økonomien på videnskabens præmisser. Det er således en videnskabeligt kvalificeret betragtning, der behersker distinktionen mellem økonomi og videnskab. Spørgsmålet, om hvorvidt det kan betale sig at være videnskabelig, rejser sig derimod på den økonomiske rationalitets præmisser, og falder dermed inden for den økonomiske rationalitet. Det er hermed indikeret i kraft af distinktionen, videnskabeligt.

Videnskaben kan beskrive den økonomiske rationalitet, Homo Economicus' tilsynekomst og den systeminterne formålmæssighed, som lever ved den økonomiske rationalitet. Formålmæssigheden handler om økonomisk vinding og intet andet. Om det, der har større eller mindre værdi i økonomisk forstand, i udifferentieret økonomisk forstand, dvs. markedsværdien, udifferentieret og sat i priser, pengepriser.

Videnskaben formår at indikere den økonomiske rationalitets interne måde at kvalificere værdibegrebet på til forskel fra andre måder. Det gør den økonomiske rationalitet ikke. Den økonomiske rationalitet er på egne betingelser dømt til at reducere alle spørgsmål til økonomi, hvor den økonomiske værdi, prisen, træder i stedet for alle andre i og

³³ Den fagøkonomiske tradition bygger Homo Economicus op omkring den nytteoptimerende rationalitet, identificerer og forveksler økonomisk rationalitet med fx teknikerens og naturvidenskabens mekaniske og kausale analyse tilsat en tilsigtet effekt. Utilitarismen er dog ret besat ikke noget der karakteriserer Homo Economicus. Akkumuleringen af fordringer på en, nogle eller alle andre lader sig ikke entydigt identificere med det nytteoptimerende.

med det, at der sættes pris på dem. Prisen er objektivt set, talmæssigt, den samme for enhver, dvs. udifferentieret, hverken højere eller lavere og talmæssigt en objektivt given størrelse.

For Homo Economicus er markedsværdien altid den samme
Markedsværdien opstår og går under med den økonomiske
rationalitet, Homo Economicus

Det, at prisen er den samme for enhver, er blevet fremstillet som lighed for markedet. Prisen er demokratisk og højeste ret på en og samme tid, siges det, af alle dem der forveksler den udifferentierede markedsværdi med det objektive mål for alle værdiers værdi.

Det forhold, at der kan sættes pris på alt, og at det økonomiske mål for værdi dermed er universelt, er imidlertid ikke det samme, som at alle værdier er identiske med eller kan oversættes entydigt til prisen. Det kan ikke beskrives økonomisk, for her ender enhver vurdering i sidste ende op i et spørgsmål om, hvorvidt "det kan betale sig", om det stiller Homo Economicus økonomisk bedre eller dårligere.

Systemintern kilde til refleksion

Spørgsmålet, om hvorvidt det kan betale sig at være økonomisk, sætter den økonomiske rationalitet i forlegenhed i forhold til sig selv, og kan bruges som påskud for at vække refleksionen over grænserne for den økonomiske rationalitets gyldighed internt i de økonomisk orienteredes kreds.

Et mere traditionelt forsøg på at afgrænse og reflektere økonomiens genstandsfelt siger, at økonomien kun handler om de begrænsede goder, ikke de ubegrænsede ej heller de goder, som ikke kan ejes. Pointen, som her er værd at tage med, er, at den økonomiske rationalitet nok er autonom, men ikke nødvendigvis autistisk. Det er, hvad man kan udlede af dette forsøg på at definere økonomiens genstandsfelt. Definitionen forpligter i øvrigt ikke, for der er principielt ingen grænser for, hvad der kan blive mangel på og for, hvad der kan gøres til et økonomisk aktiv. Den øjeblikkelige knaphed, som møder Homo Economicus på markedet, kan overvindes. Knapheden er økonomiens mulighedsbetingelse, men flygtig.

Homo Economicus lever ved sin egen autonome rationalitet, der kommer til syne i et socialt gensidigt konstituerende forhold³⁴; Det sker ikke i noget ontologisk eller semantisk vakuum. Verden går ikke i stykker med de semantiske distinktioner og sin mangfoldighed af rationaliteter, der former sig om dem. Resultatet af den økonomiske

³⁴ De gensidigt konstituerende og komplementerende aspekter af det økonomiske er her Homo Economicus og den økonomiske rationalitet.

performance virker på forudsætningerne for selv samme autonome form for rationalitet. Den enes succes med at tilegne sig og forbruge, hvad der ellers var ubegrænset til stede for alle, kan medføre mangel af samme gode for alle andre. Afskaffelsen af mangel for en kan medføre mangel for den anden, nogle andre eller alle andre³⁵. Afgrænsningen af økonomiens domæne til en konkret og objektivt givet "knaphed" i fysisk forstand fortøner sig i potentielle eller mulige økonomiske hændelsers tåger. For Homo Economicus er også der, hvor ingen mangel er, og med dette væsen opstår manglen. Homo Economicus er konkret forud for sig, dvs. optaget af det virtuelle, fremtiden. Det kan nemlig betale sig at tænke fremad. Det kan være yderst lukrativt at skabe mangel i økonomisk forstand, hvor den ikke allerede er, ligesom at bestræbelsen på at afskaffe manglen konkret har ført til mangel, også selvom det ikke var den direkte intention bag den økonomiske rationalitet. Ødelæggelsen af det økonomiske systems mulighedsbetingelser betaler sig i rigtigt mange sammenhænge, hvilket er totalt underminerende for sandhedsværdien af beskrivelsen af det økonomiske menneskes iboende nyttefunktion, uanset hvor meget økonomerne evt. regner på, hvad prisen er for at genoprette det, som går tabt ved Homo Economicus' rationelle adfærd. Deres fattige logik forhindrer dem i at sætte spørgsmålstejn ved det perspektiv, som de behersker. De regner bare³⁶.

Udbuddet af efterspørgsel og mangel

Rig gør fattig

Det er økonomisk at indføre markedets efterspørgsel, knaphed. Begrænsningen i udbuddet, begrænsningen af det, der er, er lige så konstituerende for økonomiens genstandsområde, som det begrænsede i sig selv.

³⁵ John Locke begrundet og forklarer økonomiens mulighedsbetingelse med en forveksling af den producerende og nytteoptimerende rationalitet med Homo Economicus. Han skriver, at naturen indføjtes under privatejendommens domæne i og med ejerens ilægning af sin arbejdskraft i naturen. Eksklusionen af alle andres ret til naturen er i mange sammenhænge identisk med fattiggørelsen af alle andre, og der er ikke nødvendigvis nogen entydig nytteoptimerende effekt af menneskets tilegnelse af naturen. <http://www.information.dk/170565>

³⁶ Inkluderingen af det ekskluderede er en kapitulation over for markedets udifferentierede værdi, en kombineret tilsidesættelse og restaurering af grænserne for gyldigheden af den kun økonomiske rationalitet. Man har forsøgt at sætte pris på de tilsigtede såvel som utilsigtede bivirkninger ved Homo Economicus' adfærd. Det lader sig ikke gøre uden at reducere de eksterne værdier til de interne. Den fundamentale forståelse for ordet inkommensurabel mangler.

I og med egos beslaglæggelse af et gode opstår distinktionen mellem dit og mit. Egos rigdom er ikke alter egos. Rigdom i snæver økonomisk forstand konstituerer fattigdommen og vice versa. For at gøre sig selv rig er Homo Economicus nødt til at gøre Homo Economicus fattig!

Pengene opstår og går under som betalingsevne i økonomisk forstand. De udbydes.

Varen og ydelsen kan antage karakter af betalingsmiddel, hvis denne er et aktiv, mere eller mindre manifest købekraft for ego, et knapt gode for alter ego, også selv om der kun er tale om et potentielt aktiv.

Alt hvad der kan ejes kan belånes, og dermed danne grundlag for udstedelse af penge, allokeres i det pengeøkonomiske systems glidende overgange mellem mere eller mindre likvid kapital.

Betalingsmidlet, pengene, er en social værdi, funderet i social praksis, kommunikation, semantik og mening. Den sociale praksis, der danner sig om anvendelsen af penge i betalingen, er mere eller mindre udviklet, alt efter hvor man befinder sig. Det amerikanske samfund er ekstremt rigt på begreber for penge, hvor andre samfund aldrig nåede at forlade bytteøkonomien, den økonomi, hvor betalingsmidlet ud over at være betalingsmiddel samtidigt har nytteværdi³⁷.

Pengenes væsen kan ikke udledes af eller tilskrives nogen bestemt [substantiel natur](#). Det er samfundet, psyken og alt andet, der konstituerer forudsætningerne for pengenes funktion og markedsværdi. Det er ikke pengene i sig selv, der har værdi, men den verden, som de melder sig i, der bærer deres økonomiske funktion og værdi.

Homo Economicus opstår og går under med den økonomiske rationalitet, og det sker samtidigt med pengene, der ret beset er et socialt fænomen, en relation, en mere eller mindre lovfæstet og gensidigt anerkendt fordring to, flere eller alle økonomisk rationelle agenter imellem.

³⁷ Når moderne økonomer forveksler den nytteoptimerende rationalitet med den økonomiske rationalitet, så er det fordi, at de ikke ser, hvor lidt identitet der er mellem nytteoptimerende og økonomisk optimerende rationalitet. Den pågående europæiske og globale gældskrise er beviset på, at de ikke forstår forskellen. De ser ikke, at penge er gæld, at verdens rigdom primært vidner om, at verden aldrig har haft så meget til gode hos sig selv (et ekstremt mangetydigt og ambivalent forhold).

Når det sidste regnskab er gjort op, uden at der er stiftet et nyt, så er det ude med pengeøkonomien. Så er den sidste fordring imødekommet, udlignet eller bare gået i sig selv. Denne pointe har flow of fund modellerne bedre fat om end AGL, ADAM og DREAM-modellerne³⁸.

Den økonomiske rationalitet lever ved pengene, som opstår og går under med denne særskilt økonomiske form for social og psykisk kognitiv praksis. Homo Economicus opstår og går under med sin helt egen rationalitet, sine penge, sin ejendomsret, sin fordring på alter egos besiddelser. Samfundet er bærende for pengenes væsen og omvendt, pengene er væsentlige for det moderne samfund. Det kan konstateres, uden at substantivere på traditionel metafysisk vis.

Pengeskabelse og pengeforbrug

Prisen står som det *objektive* mål for markedsværdi, dvs. som det, der er det samme for enhver, hverken mere eller mindre. Men beslutningen om at betale prisen er *subjektiv*. Prisen er i en forstand 100 % objektiv, og i en anden forstand så er det et 100 % subjektivt spørgsmål, om den betales.

Det har afstedkommet forvirring.

Forvirringen skyldes bl.a. også, at det er Homo Economicus, der betaler prisen, men forbrugeren der tvinger Homo Economicus til at gøre det, der hvor incitamentet til at betale ikke er økonomisk.

Forbrugeren er andet og mere end Homo Economicus. Homo Economicus er der med sit udbud af varer, ydelser og af pengene selv. Men de subjektive grunde til at betale prisen tilhører ikke nødvendigvis det rationelle økonomiske subjekt. Det er forbrugeren der, ud fra mange andre grunde end de økonomiske, tvinger det økonomiske subjekt, Homo Economicus, til at betale prisen.

Prisen sættes i penge, som ikke selv er varen. Ved pengeøkonomiens begyndelse var det ikke sikkert, at man kunne skelne mellem varen og pengene selv. Guldet fx havde en værdi i sig selv som pynt og indikation for social status, som ikke kunne reduceres til betalingsmidlet, en funktion som denne vare knyttede sig til, og som der var bevarede reminiscenser af i verdensøkonomien helt op til Bretton Wood systemets afskaffelse i begyndelsen af 1970'erne, hvor guldfoden definitivt gik i sig selv.

³⁸ AGL: Anvendt generel ligevægtsmodel. DREAM: (Danish Rational Economic Agents Model). ADAM: (Annual Danish Aggregate Model).

Betalingsmidlet, penge, fungerer til stadighed i kraft af en forestilling om, at pengene har [værdi i sig selv](#). Men det har de ikke. Deres funktion hviler alene i tilliden til dem som betalingsmiddel. Tilliden er funderet i det samfund, der udveksler varer og ydelser mod betaling i penge.

Handelsvirksomheder og producenter sonderer og skaber markedet med sit udbud af varer og ydelser. Så længe at priserne varierer, så længe der er et spænd mellem produktionsomkostninger, købspriser og salgspriser, så er der et marked. Homo Economicus skaber markedet, pengeøkonomien, med profit for øje, ikke for at imødekomme forbrugerens ønsker, efterspørgslen som den defineres uden for markedet. Hvis forbrugeren figurerer som genstand for den økonomiske betragtning, så sker det på baggrund af markedets interne mål for værdi, nemlig prisen, der kan sættes på alt.

Spørgsmålet om betaling afgøres af forbrugerens vurdering af udbuddets værdi, holdt op mod prisen, Homo Economicus' tilgodehavender, købekraft, andel af pengeøkonomien.

Slagmarken mellem Homo Economicus og forbrugeren opstår ved den mindste anledning. Magtfordelingen svinger, og distinktionen mellem offer og bøddel tenderer mod at bryde sammen. Slaget begrænser sig ikke til privatsfæren. Markedets funktion og værdier fylder i uoverskueligt mange sammenhænge, positivt og negativt såvel som socialt og psykisk.

Pengene og markedet for penge handler om prisen på penge, relationen mellem udbuddet af efterspørgsel (penge) og efterspørgslen på efterspørgsel (penge). Pengene står på begge sider af distinktionen mellem udbud og efterspørgsel. De er både udbud af efterspørgsel og efterspørgsel på udbud.

Der findes efterspørgselsfremmende investeringer (marketing, reklameudgifter) og efterspørgsel på det at være efterspurgt (arbejdsløse, der ikke er efterspurgt nok). Efterspørgslen på det at være efterspurgt for sin arbejdskraft handler bl.a. om efterspørgsel på penge, på det at kunne købe, blive den der kan betale. Det er økonomisk at arbejde, hvor vi kan få nogen til at betale os for det. Men det er meget langt fra os alle sammen, der har mulighed for at få andel i købekraften ad den vej eller ad andre veje. Efterspørgslen på penge imødekommes meget langt fra altid.

Prisen, sat i penge, afhænger af udbud og efterspørgsel, penge. Modsætningsforholdet mellem udbud og efterspørgsel forsvinder med

pengene, fordi pengene er begge dele. Derfor er det lettere uklart, hvad der menes, når der tales om, at prisen dannes i spændingsforholdet mellem udbud og efterspørgsel.

På markedet, der laver sine egne penge, vil både priser og pengemængden uundgåeligt gå mod himlen autonomt i forhold til omverdenen. Prismekanismen lukker sig om sig selv, der hvor Homo Economicus' stræben efter den primære genstandsmæssighed også er skaberen af genstanden for sit begær.

På et marked hvor pengene opstår betinget af markedsværdien, der fortøner forbrugeren og omverdenens behov og værdier sig i horisonten for opmærksomhed som det eksterne, fremmede og sekundære. Markedsværdierne og Homo Economicus lukker sig i en dans, hvor alt andet på en mangfoldighed af måder reduceres til afledte effekter, eksternaliteter, der kun kan genvinde pengeøkonomisk relevans som omkostninger og indtjening.

Uden penge kan efterspørgslen ikke sætte sig igennem i pengeøkonomisk forstand. Efterspørgslen uden penge manifesterer sig dermed ikke som økonomisk efterspørgsel, ligesom den her i teksten beskrives som det subjektive behov, der tilfalder forbrugeren uden for det økonomiske system.

De fleste behov tilfredsstilles stadig uden om pengeøkonomien, hvor udbuddet af behov komplementerer hinanden uden beregning og på måder, der er fuldstændigt fremmed for Homo Economicus: Lungerne finder luft, magerne finder mager og spiren finder lys, alt sammen uden beregning. Det store naturligt forekommende system af komplementerende behov og udbud indgår ikke i BNP'et. Træerne komplementerer dyrenes behov for ilt med sit stofskifte og omvendt, dyrene komplementerer planternes behov for CO₂ i kraft af sit stofskifte. Dvs. naturens økonomi er sort og bæredygtig i en grad, som pengeøkonomerne burde være i stand til at blive grønne af misundelse over. Men det kan ikke betale sig for dem, så det er de ikke.

En række behov skabes af markedet og ville derfor ikke være foruden markedet. Behovet for at betale skabes af Homo Economicus både internt i forhold til økonomien men også uden for økonomien. Behovet for at demonstrere købekraft er skabt af pengeøkonomien, men udmønter sig ikke nødvendigvis som økonomisk incitament. Det kan dog være ganske økonomisk at demonstrere købekraft, hvilket indikerer, at incitamentet til at demonstrere det, er økonomisk, afslørende for Homo Economicus. Behovet for social status kommer således både til udtryk som Homo Economicus' egen natur, men

også som omverdenens, fx i forbrugerens forbrug af symboler på rigdom for rigdommens sociale status skyld.

Den sande Homo Economicus reklamerer kun med sin betalingsevne, når det er et økonomisk aktiv. Den holdte kvinde, der nyder at bade sig i sin mands dyrt betalte symboler på rigdom, er derimod forelsket i den sociale status, som han har betalt for. Slagmarken mellem forbruger og Homo Economicus er psykens og det sociale, strukturelt koblet op på semantiske og kognitive forudsætninger.

Penge er et yderst komplekst socialt fænomen, der præger psykens semantiske rammer; Vi forstår dem alle som økonomisk købekraft.

Pengene kan købes, hvor de udbydes, hvorfor de også er udbud med pris på sig.

De repræsenterer det mest efterspurgte i økonomisk forstand.

Efterspørgslen på købekraft, penge, konstituerer den ultimative genstandsmæssighed for efterspørgsel i pengeøkonomisk forstand, fordi det eneste entydigt økonomiske mål for værdi, der findes i økonomisk forstand, er det at have noget til gode, købekraft, likviditet.

Alle forstår, at penge gør rig. Men det kræver opmærksomhed for alvor at forstå, at det, at have noget tilgode hos en, flere eller alle andre er det samme, som at være rig i pengeøkonomisk forstand. Det er samtidigt forudsætningen for at forstå, at verden ikke nødvendigvis bliver rigere, bare fordi en, flere eller mange har fået flere penge. Det betyder nemlig at verden er blevet lige så gældsat i forhold til sig selv som den har tilgode hos sig selv, hvilket er noget helt andet, end at verden samlet er blevet rigere.

Homo Economicus har et umætteligt behov for penge. Behovet for at sætte sin omverden i gæld og dermed maksimere sit tilgodehavende er pr. definition umætteligt. Når alverdens Homo Economicuser alligevel ender op med at skylde hinanden nøjagtigt lige så meget, som de har til gode ved hinanden, så vidner det om [pengenes natur](#).

Det er ikke fordi, at penge har værdi i sig selv, at de fungerer som betalingsmiddel. Deres funktion som betalingsmiddel hviler i tillid. Vi har tillidsfod, ikke guldfod. Pengemængden svinger op og ned sammen med prisen ligesom tilliden til dem.

Penge udbydes, kan købes og har en pris. Der er et marked for penge. Pengenes markedsværdi er givet med penge. På markedet

for penge er pengene det, der betales for såvel som det, der betales med. Pengenes værdi afgøres bl.a. af pengenes kvalitet.

Penge, som forfalder til betaling på et senere tidspunkt, dvs. gældsbeviser, er mindre likvide end den øjeblikkelige likviditet. Et overskud af øjeblikkelig likviditet kan investeres i mindre likvide penge, gældsbeviser. Det kan være en god investering, alt efter udviklingen.

Alle penge kan gøres til genstand for handel, møde markedet. Men fremtiden, den som deres pålydende værdi gør krav på, er ukendt. Det er risikabelt at handle med penge, set ud fra et økonomisk synspunkt, både det at stifte gæld, udstede og afhænde gældsbeviser, fordringer på penge og sikkerhed, ligesom det kan være risikabelt at betale for disse med mere likvide midler.

Pengemarkedet er det mest komplicerede marked af alle. For at forstå det moderne pengemarked kræves der stor opmærksomhed omkring især det engelsk/amerikanske pengemarked, indgående fokus på relationen mellem pengemarkedet og de primære pengemarkedsmagere, alverdens udstedere af penge. 80 % af alle økonomiske transaktioner implicerer US\$. Mindre end én % af alverdens pengetransaktioner er betalinger for ydelser og varer, som der er brug for uden for pengeøkonomien. Det er afslørende for den måde, som Homo Economicus og pengemarkedet skaber sig selv på. I denne verden fylder pengene alt. Omverdenen og virkningen af pengeøkonomien for omverdenen er sekundær, et afledt fænomen for Homo Economicus.

Der er skabere af pengemarkeder og af andre markeder. Skaberen af efterspørgsel i økonomisk forstand er markedets skaber i det hele taget. Markedet for penge er selve pengeøkonomiens marked. Forskellen på penge og deres værdi er en forudsætning for penge. Hvis der kun var en slags, som ikke var bundet, men fuldt ud likvid, så ville der ikke være noget marked for penge. Deres værdi som betalingsmiddel er deres umiddelbare likvide værdi. Homo Economicus er ekstremt rationel og intelligent, når det kommer til pengenes likviditet. Men overalt er dette væsen både offer og bøddel i processen. Den analytiske metodes behov for isolerede kausale faktorer imødekommes ikke i dette forskningsfelt, uanset hvor meget budskabet, om at metoden kan bruges videnskabeligt i tilgangen til pengeøkonomien, sælger.

Says og Keynes lov

Der går en fortælling om, at efterspørgslen skaber udbud, ligesom den modsatte fortælling også findes, den der går på, at udbuddet skaber sin egen efterspørgsel³⁹.

Hvis man tager udgangspunkt i prisdannelsen, det at prisen bestemmes af udbud og efterspørgsel, og at variationen i udbud og efterspørgsel tilsammen determinerer prisen, så forsvinder grundlaget for at prioritere udbud eller efterspørgsel frem for hverandre som hinandens mere eller mindre entydige årsag. Men i øjeblikket har mainstreamøkonomerne stor økonomisk succes med at sælge budskabet om, at udbuddet af arbejdskraft i sig selv alene skaber sin egen efterspørgsel. Efterspørgslen på det budskab er gigantisk i det politiske system, hvor man føler sig forpligtet på at forholde sig til det nationale problem; at ca. 900.000 danskere i den arbejdsdygtige alder er på overførsel, dvs. de er ikke aktive på det arbejdsmarked⁴⁰, som vi gennem generationer har lært at måle vort værd på.

Den økonomiske rationalitet tilsidesætter videnskaben på dette felt, hvor efterspørgslen i det politiske system og på arbejdsgiversiden skaber udbuddet af forklaringer, der går på, at udbuddet af arbejdskraft fører til sin egen efterspørgsel. For politikerne bliver problemet arbejdsløshed, overskuddet af udbud af arbejdskraft på markedet, til et problem, der opløser sig selv, og for arbejdsgiverne fører legitimeringen af arbejdsløsheden som sin egen løsning til, at man i praksis slipper for at betale så meget for arbejdskraften; Lønningerne falder som nævnt til under eksistensniveauet, hvis bare udbuddet af arbejdskraft er stort nok. Mainstreamøkonomernes anbefalinger sælger hysterisk godt, af helt indlysende og let forståelige årsager. Det er såre økonomisk.

Says lov siger, at "Udbuddet skaber sin egen efterspørgsel". Den formuleres under nogle forudsætninger, som udelades i vore dages anvendelse af den, som i finansministeriets, OECD's, IMF's, FED's, EU-kommissionens makroøkonomiske anbefalinger til vore dages beslutningstagere. Dogmet er altså ikke bare mere end 100 år gammelt, men taget ud af sin historiske kontekst, for at tjene nutidens politiske og økonomiske interesser⁴¹.

³⁹ Efterspørgslen, penge, er vigtig for beskæftigelsen (Keynes, New deal). Udbuddet af arbejdskraft og ressourcer skaber sin egen efterspørgsel (Says lov i vore dages ligevægtsøkonomiske udgave).

⁴⁰ De modtager i de fleste tilfælde betaling fra staten på betingelse af, at de fraskriver sig retten til at gøre noget meningsfuldt i økonomisk forstand. Dvs. de umyndiggøres uden rettergang i forhold til den økonomiske rationalitet, alene fordi arbejdsmarkedet ikke findes for dem. Den danske stat har undermineret sin egen myndighed med dette formynderi.

⁴¹ Side 30 i

"No One Saw This Coming":

Hvis der er noget, der simpelt hen har sin egen efterspørgsel allerede ved sin tilsynekomst, så er det pengene selv, dvs. efterspørgslen i økonomisk forstand⁴².

Det forhold, at efterspørgslen på penge har skabt sit eget udbud i helt ekstrem grad over de sidste 30 år, er forklaringen på de gigantiske værdistigninger på kapitalværdier og stigninger i mængden af penge, som vi har set i perioden.

Og når man tager det med i betragtningen, at den vækst i købekraft, efterspørgsel, der har været, ikke har rettet sig mod overskuddet af udbud af arbejdskraft, der har været i hele perioden fra begyndelsen af 1970'erne og frem til i dag, så har vi antydnet et forhold, der fundamentalt falder uden for alt, hvad vore dages økonomer kan se sin fordel i at byde ind med en beskrivelse af på markedet for den slags. For de købedygtige har ikke fordel af, at verden forstår, at deres succes på markedet slet ikke er til fordel for dem, der kun har deres arbejdskraft som kilde til købekraften. Og dem, der ikke har råd til at købe den mere videnskabelige sandhed, de får den heller ikke serveret.

Efterspørgslen på den mest bekvemme selvbeskrivelse i markedet skaber sit eget udbud af selv samme. Økonomerne skaber og udbyder denne beskrivelse til og på markedet. Og man er enige med markedets vindere om, at dette, af alle, meget specielle marked, er det rigtige. Homo Economicus fornægter sig ikke.

Sådan orienterer man sig på de højere læresteder, hvor man måler sin succes på arbejdsløsheden blandt de nyuddannede kandidater.

Understanding Financial Crisis Through
Accounting Models
Dirk J Bezemer
Groningen University
16. June 2009

⁴² Forbrugerens behov og værdier er begrænsede, fysiske, socialt og psykisk definerede i en mangfoldighed af kvalificerede tilstande, som den økonomiske rationalitet slet ikke kan oversættes til eller tage mål på. Det, sammen med at pengene af natur både er udbud og efterspørgsel i snæver økonomisk forstand, får mainstreammodellernes begreb om ligevægt til definitivt at bryde sammen her over for. Penge er udbud og efterspørgsel på en og samme tid i økonomisk forstand, hvorfor distinktionen er brudt sammen i sit udgangspunkt. Forskellen er den samme. Det er absurd at tale om ligevægt, for udbuddet ikke bare skaber sin efterspørgsel sit marked, men er efterspørgslen der skaber sit udbud. Det er en tautologi, udtryk for et pengemarked, der lukker sig om sig selv, med efterspørgslen der retter sig mod efterspørgslen, hvor udbuddet er et udbud af efterspørgsel, uden at der siges noget som helst om værdi i reel forstand. Markedsværdierne går op og ned, uden at det siger noget entydigt om samfundets rigdom.

Arbejdsløsheden blandt dimitterede Cand. politter var ultimo 2013 nede under en %. De går som varmt brød i den finansielle sektor og i det markedsfundamentalistiske statsapparat, hvor politikerne ikke længere formår at orientere sig autonomt i forhold til embedsstandens økonomiske rationalitet.

Alt, hvad Homo Economicus begærer, er penge. Derfor virker det ekstremt provokerende, at de kommercielle banker og nationalbankerne bare laver sine egne penge. Det er næsten ikke til at tro på. Men det er ret beset en gammel nyhed.

De kommercielle bankers penge kaldes fx kontopenge⁴³ eller markedets endogent⁴⁴ skabte penge. Nationalbankernes penge kaldes base money, eller legal tender.

Mainstreamen af anbefalinger fra og til denne verdens ledere har med stor succes formået at fortrænge den almene opmærksomhed fra det, at efterspørgslen (pengene) skabes uden om den realøkonomiske produktion⁴⁵, at der på markedet findes en intern forskel mellem produktiv og ikke produktiv skabelse af fordringer på produktet, penge.

Således har bestemte sektorer haft gigantiske indtægter i økonomisk forstand, uden at de har gjort sig fortjent til disse indtægter. Det virker forargende på det menneske, der er opdraget under formanende henstillinger om, at hvis det nogensinde skulle finde på at hævde sin ret til noget, så måtte det først gøre sig fortjent til det.

Arbejdsetikken har gennem flere hundrede år været fast bestanddel i opdragelsen af den vestlige verdens befolkning. Men de sidste årtier – hvor de arbejdsfrie gevinster, målt i markedsværdier, har været større, end hvad lønarbejderen har kunnet optjene krav på via sit udbud af arbejdskraft på arbejdsmarkedet – er det blevet magtpåliggende for de kredse, der har nydt godt af sine arbejdsfrie gevinster, at fremstille markedsmekanismerne som udtryk for en højere retfærdighed, end den, der har med arbejdsmoral at gøre. Arbejdsetikken gælder ikke for finanssektoren.

⁴³ Pointen har været ude og vende i offentligheden via bevægelsen "positive money".

⁴⁴ Beskrevet i videnskabelig forstand så tidligt som 1933 af Joseph A. Schumpeter i bogen "Das Wesen des Geldes", dog først udgivet i 1970.

⁴⁵ Udtrykket "realøkonomisk produktion" anvendes som en metafysisk antagelse af, at penge ikke har værdi i sig selv, og at de, hvis de skal tages som udtryk for værdi, må hente den ved at referere til noget, der ikke selv er penge.

Arbejdskraften må gøre sig fortjent til sin indtægt, hedder det fra Cand. politter, Oeconer, finansministre og Ceposmedlemmer. Men finanssektorens udbud af penge til sig selv, ja det har man aldrig hørt om. Man benægter mod bedre vidende, at penge skabes af markedet direkte i hænderne på de mest økonomiske aktører.

Sandheden om pengenes natur og skabelse er finanssektorens største tabu. Det faktum, at man suger løs af retten til produktet uden at bidrage til produktet, det kan man ikke få over sine læber. Det vil man ikke tale om.

Forskellen mellem de fordringer, der rejses på baggrund af et bidrag til produktet, og de fordringer der rejses uden, at der bidrages til produktet, den eksisterer ikke for mainstreammodellerne. Kun ved at fortrænge opmærksomheden fra den måde, som finanssektoren skaber fordringer på produktet på, kan vore dages mest økonomiske økonomer overbevise sig selv og sine kunder om, at finanssektoren har fortjent sin andel af markedsværdien. Men det har den ikke.

Finanssektoren henholder sig til den udifferentierede udgave af markedsværdien, identificerer den med absolut værdi, bl.a. for at slippe for at skelne mellem mere eller mindre legitime eller produktive former for økonomisk succes. Det kan betale sig for sektoren, de medier og Cand. politter, Oeconer osv. der lever af at formulere deres foretrukne selvbeskrivelse.

Den finansielle sektor producerer ikke. Den ernærer sig ved at sætte fordringer på produktet i verden, dvs. penge, efterspørgsel, uden forudgående at bidrage til produktet. Det har meget stor indflydelse på fordelingen af købekraft, efterspørgsel i samfundet. Og den overdrevne produktion af penge er den direkte årsag til bobleøkonomiens hysteriske bevægelser.

Penge skabes som krav på produktet, og det sker uden at der bidrages til det. Det er med til at forklarer, hvordan ca. 0,14% af verdensbefolkningen kan ligge inde med ca. 51% af verdens markedsværdier⁴⁶. Denne fordeling ville ikke kunne have ladet sig gøre, hvis de 0,14 % selv skulle have gjort sig fortjent til sine besiddelser.

Den gigantiske koncentration af fordringer bliver af snævre økonomiske årsager identificeret med verdens rigdom. Men det handler om noget andet, fx det, at økonomisk værdi er et ekstremt snævert udtryk for værdi, og om det, at den enes fordring på

⁴⁶ Tax Justice Network, James S. Henry: "THE PRICE OF OFFSHORE REVISITED" July 2012 (side 36).

produktet nu eller i en fjern og usikker fremtid næppe er identisk med verdens rigdom af i dag eller i morgen.

Det faktum, at prisen for at låne år 2016 nærmer sig et rundt nul og at priserne på aktier og obligationer har nået historiske højder, det vidner i øvrigt om, hvor mange penge der er sat i verden, og hvor lidt deres ejere realistisk set forventer sig at få ud af deres investeringer.

Selv om det eneste, der giver mening for Homo Economicus, er yderligere krav på produktet, så har netop 0.14 % af verdens befolkning nu så meget til gode, at der ikke er noget, der realøkonomisk ser ud til at kunne honorere disse fordringer. Der er ikke ret meget mere at rejse krav på andet end kravene selv. Pengeøkonomien lukker sig om sig selv, men akkumuleringen for akkumuleringens skyld er meningsløs.

Den økonomiske rationalitet har hele tiden bygget på sit eget inkommensurable værdibegreb, sin markedsværdi, men koncentrationen af købekraft har konsekvenser omkring sig, der virker tilbage på markedsværdien. Selv markedsværdien for markedsværdiens skyld kan implodere. Selv om pengene skabes i kraft af sig selv, ved sin efterspørgsel der retter sig mod sig selv, som sit eget udbud, og selv om fænomenet penge på den måde så at sige kan hæve sig selv ved håret, så kan markedsværdierne formuleret i penge, pengepriser, implodere.

Ind til videre har koret af professionelle italesættere været enige om, at den enes succes på markedet med at akkumulere tilgodehavender hos alle andre er det samme som verdens selvberigelse. Dvs. den store fortælling er gået på, at hele verden beriges af, at de få sætter resten af verden i gæld. Men lige nu er det ved at gå op for nogle af de 99 % af verdens befolkning, at pengene, der findes i overmål hos de få, ikke søger over i realøkonomien, hvor der ellers er brug for dem. Købekraften centrerer sig om sig selv. Den økonomiske rationalitet lukker sig om sig selv, irrationelt og uholdbart i både intern og ekstern økonomisk forstand.

Den mest lukrative aktivitet af alle består i de kommercielle bankers og de nationale bankers produktion af penge. Udbuddet er ubegrænset og efterspørgslen er lige så ubegrænset, som Homo Economicus' begær. Markedsværdierne svulmer hysterisk op for så at falde ned igen, når det afslører sig, at de som krav på produktet er blevet urealistisk store. Som mål for verdens velstand er de kun dårlige.

Vurderingen, af hvad der sker, kan udfolde sig på en mangfoldighed af kognitive forudsætninger. Den økonomiske rationalitet er fx yderst interessant at tage i betragtning, men først og fremmest som tema for eksterne iagttagere, dvs. for andre end dem, der i deres tankestruktur er determineret af den økonomiske rationalitet.

Aldrig før har så få været i stand til at sætte sin egen snævre økonomiske rationalitet i stedet for alle andres evne til at forstå verden.

Den økonomiske rationalitet har spredt sig på bekostning af den mere forpligtende sandhed om det økonomiske systems betydning for livet på jorden. Det er næsten ikke til at se skoven for træer. Derfor må man intellektuelt og begrebsligt lære at holde fast i en autonom referenceramme i forhold til den økonomiske rationalitet. Vi må tilbage til pengenes væsen, Homo Economicus, den økonomiske rationalitet, den differentierede markedsværdi og den udifferentierede. For at se disse fænomener, så må man stå på andre kognitive forudsætninger, end dem der karakteriserer den økonomiske rationalitet.

Det er altså ikke noget problem at lave penge. Problemet er fx, at dem, som må tjene dem, bliver sure, når de opdager, at andre bare laver dem, og så er det et problem, at penge kun er noget værd i realøkonomisk forstand, hvis der er en grund til at tvinge Homo Economicus til at betale, som ikke selv er økonomisk. Der skal være et alter ego med behov, som er mere end økonomisk determineret. Ellers lukker den økonomiske rationalitet sig om den rene og skære pålydende værdi, sin egen internt kvalificerede markedsværdi.

Markedsværdierne svarer ikke til noget, pengene og prisen på penge handler om markedsværdier, der ikke svarer til noget, som ikke er noget værd i sig selv. Det ændrer ikke på, at det er det eneste, som Homo Economicus interesserer sig for.

Det er forbrugeren, der knytter markedsværdien til realiteten, som kobler markedsværdien sammen med realiteten, det økonomiske systems omverden, uden at markedsværdien dermed bliver oversat til nytteværdi eller andre former for eksternt kvalificeret værdi. Forbrugeren hænger Homo Economicus op på verden. Forbrugeren og Homo Economicus' erfaringer er lige så fremmede for hinanden, som ægteparret der hele livet har bollet med hver sin gud, hver gang de har lagt sig i hinandens arme.

Nogle gange, når de taler sammen, så tænker den ene, bare jeg dog havde en at tale med, og så siger den anden, jeg forstår

dig ikke, hvorefter de går de ind og boller med hver sin gud i hinandens arme

Markedsværdiens interne differentiering sker i prisdannelsen. Markedets værdi for omverdenen er bl.a. det udbudtes værdi for forbrugeren. Det handler om markedsværdiernes inkommensurable position i forhold til den funktion og værdi, som det udbudte får i omverdenen, for forbrugeren.

Spørgsmålet om det økonomiske systems funktion og dysfunktion i forhold omverdenen kan ikke overlades til den økonomiske rationalitet. Det handler om mere end pris.

Autismen er lige som økonomiecentrisme en udbredt psykisk og social lidelse. Den findes ikke i et vakuum. Den økonomiske rationalitet vedkommer os, fordi den er væsentlig for vores verden, ikke fordi den er udtryk for nogen højere rationalitet.

Pengeindustrien har tilbøjelighed til at gå i selvsving, slå over i finanskriser, hvilket har store konsekvenser for resten af økonomien og resten af samfundet, der i alt for høj grad har ladet sig præge af en snæver økonomisk rationalitet. Det kan ses af det utal af kriser, som pengeøkonomien står for.

Det er Homo Economicus, der, på baggrund af sin kun økonomiske rationalitet, hævder, at alle værdier kan måles økonomisk, og at markedsværdien, prisen, omsætningen målt i penge, manifesterer sig som den højeste rationalitet, der således er i overensstemmelse med det højeste mål for værdi, som alle andre kan måles på, reduceres til.

Der er tale om systemintern iagttagelse og rationalitet. Denne iagttagelsesform og rationalitet er ikke den højeste. Den kan kaldes økonomiecentrisme, med inspiration fra antropologien, der har tradition for at indikere mangfoldigheden af antropocentrisme og etnocentrisme⁴⁷.

Den konstruktive kritik af markedsværdien må gennemføres med en positiv beskrivelse af de værdier, der hverken befordres af pengeøkonomien eller lader sig reducere til et spørgsmål om pris. Det drejer sig om at differentiere markedsværdierne, internt, såvel som det at beskrive andre former for positiv værdi, end markedets, dvs. alle de former for kvalificering af værdi, som sker i ekstern økonomisk forstand.

⁴⁷ http://digibug.ugr.es/html/10481/13799/G03_07Pedro_Gomez_Garcia.html

Kap. 2. Markedets værdi

Eksternt og internt differentieret

*Markedets værdi er aldrig den samme for to forskellige forbrugere.
Og forbrugeren af i dag er en anden i morgen.
Markedsværdien er altså ikke markedets værdi og Homo Economicus
er ikke forbruger.*

Intern differentiering af **markedsværdien** må positioneres over for den eksterne kvalificering og differentiering af **markedets værdi**.

"Markedsværdien" er den internt kvalificerede værdi, alene differentieret over prisen, hvor "markedets værdi" handler om markedsværdiernes eksterne funktion og værdi. Uden for den økonomiske rationalitet, dvs. i omverdenen til det økonomiske system, der kvalificeres værdierne på andre forudsætninger, end de gør på de interne, hvorfor markedsværdierne her ude genreflekteres helt anderledes. Det er, hvad der refereres til, når vi her fremhæver forskellen mellem "markedsværdien" og "markedets værdi".

Dybest set er der tale om usammenlignelige sociale og psykiske realiteter, dvs. om systemets realitet versus omverdenens realitet. Sammenhængen mellem system og omverden, den indbyrdes opkobling melder sig fx på systemteoriens præmisser, som det der kan indikeres med udtryk som "strukturel kobling" og "interpenetration". Relationen er ikke nødvendigvis kausal eller kvantitativ. Det handler om kognitive systemers betydning for hinanden og om social interaktion.

Den begrebslige afklaring af forskellen mellem markedsværdi og markedets værdi er helt afgørende for det at kunne afgrænse og definere den økonomiske rationalitets gyldighed. Det handler om, hvad Homo Economicus forstår til forskel fra, hvad der ellers forstås i den umiddelbare omverden, som er strukturelt koblet op på den økonomiske rationalitet, uden at være udtryk for selv samme⁴⁸.

⁴⁸ Funktionsdifferentieringen karakteriserer det moderne samfund. Det karakteristiske for menneskets placering i det funktionsdifferentierede samfund er bl.a., at vi som individer ikke først og fremmest defineres som medlemmer af et bestemt segment i samfundet, men at vi alle hver især har mulighed for at orientere os i overensstemmelse med de forskellige former for semantik, som strukturerer de primære sociale funktioner. Vi orienterer os økonomisk og handler for så vidt, som vi har penge, vi tænker og handler juridisk, for så vidt som vi behersker distinktionen mellem ret og uret, og vi respekterer videnskabelig autonomi, for så vidt som vi forstår, at der findes

Forbrugeren er sammen med selve det økonomiske menneskes psyke den nærmeste omverden til det økonomiske system, strukturelt koblet op på Homo Economicus' rationalitet og omvendt.

Homo Economicus tænker forbrugeren tanker lige så lidt, som forbrugeren tænker Homo Economicus' tanker. Men uden hinanden så var de ikke sig selv.

Forbrugeren er i stand til at gøre Homo Economicus fattigere. Det er nemlig forbrugeren, der tvinger Homo Economicus til at betale af alle andre årsager end de økonomiske. Homo Economicus betaler kun af sig selv for at investere, dvs. med det formål for øje at maksimere sin købekraft; Homo Economicus kan tvinges til at betale af forbrugeren, men betaler kun frivilligt ud fra sin egen snævre økonomiske rationalitet⁴⁹.

Hvis forbrugeren ikke kan tvinge Homo Economicus til at betale for sig, så går forbrugeren glip af det, der byder sig på markedet. Det er en katastrofe i en verden, hvor goderne eksklusivt ejes af Homo Economicus, og hvor penge er den efterspørgsel, der regulerer adkomsten til markedets udbud. Heldigvis er det ikke kun Homo Economicus, der distribuerer og organiserer fordelingen og skabelsen af alverdens goder og funktioner. Den mere differentierede omverden er ikke afskaffet endnu.

Reinternalisering af det eksternaliserede

tradition for at kvalificere beskrivelser som sande i overensstemmelse med videnskabens kriterier for sandhed. Som sådan performer vi juridisk, økonomisk og videnskabeligt uden at verden falder fra hinanden i ontologisk forstand, dvs. vi er med til at opretholde distinktionen mellem funktionssystemerne og deres omverden, uden at verden falder ontologisk fra hinanden. I det feudale samfund centrerede individets sociale selvbeskrivelse sig om en fortælling, der indplacerede den enkelte i samfundets hierarki efter medfødte og essentielle egenskaber, som om fødsel og ophav gjorde denne til, hvad den enkelte var i ontologisk forstand. Det sociale selvbeskrivelse er her som der bestemmende for det sociale, også selv om beskrivelsen/erfaringen ikke svarer til noget.

⁴⁹ Homo Economicus kerer sig ikke om det formålsløse i sin formålsmæssighed, for dette sære væsen opstår og går under med selve det formål, som determinere dets fattige natur. Det handler ikke engang om nytten, som i sig selv bliver nytteløs, hvor nytten for nyttens skyld står alene, men om maksimeringen af fordringer på næsten, der alene står tilbage som årsag og forklaring på Homo Economicus' evige genfødsel. Det faktum, at pengene ganske rigtigt ikke er noget værd i sig selv, det ligger ude over det, som Homo Economicus kan tåle at rette sin opmærksomhed mod, uden at forsvinde som dug for solen.

Grænsefeltet mellem den økonomiske rationalitet og omverden antydes med de teorier, der prøver på at genintroducere det økonomiske systems effekter på omverden i den økonomiske rationalitet. På systemets betingelser forsøger man at tage højde for økonomiens betydning for omverdenen, men det ender op i markedsværdi, fordi det er alt, hvad systemet er i stand til at registrere internt. Det økonomiske systems mere eller mindre heldige indflydelse på omverdenen genintroduces i den økonomiske rationalitet som internaliserede eksternaliteter. Det handler om geninddragelsen af økonomiens eksterne betydning internt i den økonomiske rationalitet.

Markedsværdien går op og ned. Der hvor forbrugeren har magt over Homo Economicus, der bestemmer forbrugeren indirekte over priserne, fordi forbrugeren har magt over Homo Economicus' købekraft slår igennem, som det de traditionelle økonomer kalder efterspørgsel, uden at skelne mellem forbruger og Homo Economicus.

Men det er kun en meget beskedent del af verdens økonomiske efterspørgsel, der retter sig mod den del af udbuddet, som forbrugeren efterspørger. Ganske få af disse Homo Economicuser sidder på så store mængder af købekraft, at størstedelen af alverdens økonomi centrerer sig om investeringer, penge der investeres i penge med avance for øje, uden blik for eksterne forbrugerbehov. Det kan være både konstruktivt og destruktivt befordrende for andre værdier end markedsværdien selv, men det lighedstegn, som gælder inden for den økonomiske teoridannelse mellem intern funktion og ydelse i forhold til omverdenen, det er ingen selvfølge⁵⁰.

Hvad størstedelen af verdensøkonomien angår, så handler den om investeringer med avance for øje, uden at forbrugeren efterspørgsel nødvendigvis behøver at præge prisdannelsen, hverken direkte eller indirekte.

Den store fortælling, som mainstreamøkonomerne lever af at bringe til torvs, handler bl.a. om, at hvad der er godt for Homo Economicus, det er godt for forbrugeren og resten af verden. Den sælger godt til de købedygtige. Men det gør den ikke sand. Og indtil videre har det moderne samfund ikke formået at finde afløseren for denne

⁵⁰ Luhmann er heller ikke klar i dette spørgsmål. Systemets ydelse til omverdenen er ikke nogen selvfølgelig konsekvens af den systeminternt fokuserede rationalitet, funktionen. Det omhandles i det essay, som udgives samtidigt med dette, altså i "Samfundets økonomiske system", (Søs), af Steen Ole Rasmussen, Det Stenske Forlag, 2016.

fortælling. Det er sådan set første led i en videnskabelig fremstilling, der måske kunne ende op i en afløser for markedets sandhed.

Miljøøkonomer arbejder med begrebet "eksternaliteter". Det dækker over positive og negative spillover effekter⁵¹ af det økonomiske menneskes udfoldelse.

De positive eksternaliteter kan fx være faglige og sociale kompetencer, som lønarbejderen evt. opnår ved at indgå i lønarbejdsinstitutionen, og som sætter denne i stand til at opnå fordele i andre sammenhænge, end lige nøjagtigt der, hvor pengeøkonomien strukturerer en proces. Der kan også i lidt større politisk skala være tale om en overordnet politisk integration, som følge af fx markedets nedbrydning af traditionelle nationale grænser, sådan som man håbede på, sigtede til fra tilhængerne af EU's side, da man argumenterede for indførelsen af det indre marked.

De negative eksternaliteter kan være miljøpåvirkninger, ødelæggelse og forbrug af de ressourcer, som på en mangfoldighed af måder konstituerer og bærer livet på jorden, uden at kunne gøres op internt i økonomisk rationel forstand, dvs. i markedsværdi.

Selve distinktionen mellem negative og positive spillover effekter tenderer mod at gå i opløsning på den økonomiske rationalitets snævre præmisser, da forsøgene på at neutralisere det for omverdenen negative træder ind som økonomisk omsætning, der med systembetinget nødvendighed får en positiv økonomisk værdi, hvorfor det i mere oprindelig forstand negative systeminternt tilskrives økonomisk positiv værdi. Økonomisk omsætning af økonomiens mulighedsbetingelser, forbrug af ressourcer og forurening, medfører en lang række ulemper for omverdenen til det økonomiske system. Men afhjælpningen af disse u hensigtsmæssigheder resulterer selv i øget pengeøkonomisk omsætning, hvorved de negative effekter for omverdenen resulterer i en øget positiv økonomisk omsætning. Det passer alt sammen ind i den økonomiske rationalitets reduktion af alle værdier til de snævre cost- benefitanalyser, hvor enhver udgift på det fri marked tæller positivt som bidrag til omsætningen, bruttoproduktet, der udifferentieret står der som det overordnede positive mål for alle værdiers værdi. Man skal orientere sig på eksterne betingelser for at

⁵¹ Begrebet, "spillover effekt," udvikles og bruges inden for genren neofunktionalisme, og begrebsdannelsen har spredt sig frit og løssluppet her fra. Spillover Effekten refererer til det, der sker uden for en tilsigtet rationaliseret kontekst, uden at distinktionen mellem inden for to uden for beherskes.

kunne fastholde den negative effekt af økonomiens uhensigtsmæssige eksternaliteter⁵².

Det, der sker, når miljøøkonomerne internaliserer eksternaliteterne i sine beregninger, er, at positive og negative værdier reduceres til den økonomiske rationalitets interne mål for værdi. Således bliver det muligt at regne på det i overensstemmelse med den økonomiske rationalitets indre lovmæssighed.

Spørgsmålet om markedets værdi kan dog ikke reduceres til den økonomiske rationalitet. Økonomien må også vurderes på eksterne betingelser. God økonomi kan således være uhensigtsmæssig og dårlig økonomi kan være hensigtsmæssig set på de fremmede betingelser, som er udtryk for en langt højere og mere forpligtende rationalitet, end den kun økonomiske. God økonomi er ikke kun god økonomi og dårlig økonomi ikke kun dårlig. Både den gode og den dårlige kan være god, ligesom de også kan være dårlige. Det falder uden for det, der kan ses ud af prisdannelsen. Det er et uøkonomisk men videnskabeligt faktum.

Den økonomiske rationalitet forstår kun god økonomi som god og dårlig som dårlig. Den forstår ikke sig selv og sin egen betydning for omverdenen.

Markedets værdi for omverdenen må vurderes på omverdenens betingelser. Ellers reduceres de til markedsværdien, der kun kan differentieres prismæssigt, i markedets nominelt kvantitative op og ned, højere eller lavere pris.

Det handler om at skelne markedets værdi fra markedsværdien. Markedets værdi har værdi, som ikke kan måles på markedet, dvs. som ikke kan sættes op som markedsværdi. Dette falder uden for det, som mange moderne og højt estimerede iagttagere og italesættere af samtidens sociale realitet forstår, hvilket igen viser markedsideologiens magt i det moderne samfund; Den økonomiske rationalitet er blevet ideologi, dvs. falsk bevidsthed, der står i vejen for det moderne samfunds mere forpligtende og sande selvbeskrivelse.

⁵² Man bør for alvor forstå, at der her er tale om en pointe, som handler om kvalificeret viden. Det er med andre ord ikke sådan, at disse eksternaliteter kan reduceres til de interne værdier igen eller til det moralske appendiks, den løftede moralske finger, som dybest set er dømt til at leve et liv i skyggen af det økonomiske systems realitetsprincip, der hvor den økonomiske rationalitet står for det moderne samfunds sidste store fortælling. Kritikken af den sidste store moderne fortælling er heller ikke hverken bare postmodernisme er moderne "isme". Se "Rk. Vs. kr." Steen Ole Rasmussen, Det Stenske Forlag, 2011.

Markedsideologie er et kontrafaktisk orienteringsmønster, og kan ikke se markedsværdierne til forskel fra markedets betydning og værdi for omverdenen. Den reducerer alle værdier til markedsværdier. En sådan mangel på evne til differentiering må siges at være udtryk for en slags blindhed.

Markedsideologien kan beskrives som denne blindhed. Det er således en videnskabelig pointe. Dvs. kritikken af mainstreamøkonomien kan ikke selv reduceres til den personlige friheds domæne, subjektivitetens objektivt uforpligtende realitet, men udfolder sig som kvalificeret videnskab, objektivt, forpligtende og sand⁵³.

Spørgsmålene om markedets værdi handler om markedsværdierne og markedets værdimæssige funktion vurderet på eksterne betingelser, hvor mainstreamøkonomerne fundamentalt set kun forstår markedsværdi, selv om der findes forsøg på at differentiere markedsværdien i andet end prisforskelle.

Markedets værdi måles på omverdenens betingelser, og markedets værdi kan ikke oversættes til markedsværdien. Den sidste værdi er omsætning målt i betalte priser, der står som systemets interne mål for alle værdier, hvor den første er den værdi, som fx forbrugeren erfarer, og som aldrig går rent op i prisen, uanset om og hvor meget forbrugeren kan tvinge Homo Economicus til at betale den.

Værdierne kan i intern økonomisk forstand ikke differentieres på anden vis end over priser, betalte eller ej, uden at bryde med den ontologiske neutralitet, som man tilskriver markedsværdien i ligevægtsøkonomernes verden. Den kvalitative differentiering af markedets værdi såvel som beskrivelsen af, at markedsværdien ikke er markedets værdi, bryder med troen på, at alle værdier går op i og

⁵³ Forklaringen knytter sig til systemteorien, en teori der indskriver sig i det sociale med en beskrivelse af det sociale kognitive differentiering. Den megen essensmystik, der præger fagøkonomien af i dag, gemmer sig bl.a. under de matematiske modeller, hvor variabelernes forbindelse med den virkelighed af i morgen, som de hævder at foregribe, henlægger i kognitivt mørke. Modellernes trivielle natur repræsenterer sin egen nødvendighed. Men da den verden, som modellerne skal foregribe, hverken er triviel eller økonomisk rationel i sin helhed, ja så er det ikke et spørgsmål om modellernes mangel på kompleksitet, der kommer til udtryk, når de svigter med deres prognoser for fremtiden, men det, at samfundet organiserer sig på baggrund af sine helt egne non trivielle forudsætninger. Først den dag, hvor verden er gået under for modellerne, er den god nok til dem. Den formelt matematiske reduktion af alt til sit eget identitetsprincip, det beregnelige, er målet, ikke kun en objektiv målestok. Det er ideologiens udtalte Utopia.

lader sig udmønte rationelt i prisdannelsen, omsætning, skabelse og fordeling af købekraften.

Distinktionen mellem markedsværdi og markedets værdi er en kognitiv forudsætning for kritikken af den økonomiske rationalitet.

Det er for at slippe for kritikken af markedsværdien og markedets virke, at man nægter at kendes ved distinktionen inden for den herskende orden af mainstreamøkonomer, hvor Homo Economicus ikke bare er gift med forbrugeren, men identisk med forbrugeren. Ved at afvise kritikken forudsætning, distinktionen mellem forbruger og Homo Economicus, mellem markedets værdi og markedsværdien, lukker man af for kritikken. Det er imidlertid også et kritikpunkt.

Penge er efterspørgsel og genstand for efterspørgsel; udbud og efterspørgsel.

Ligevægtsmodellerne bryder som nævnt sammen, hvor efterspørgsel og udbud afslører sig som det samme. Ligevægtsmodellernes akilleshæl er pengene, det at Homo Economicus er udbyder af den primære genstandsmæssighed for efterspørgsel, som samtidigt er efterspørgslen selv. Dvs. pengene, de endogent skabte penge, de penge, som skabes internt på markedet for penge, pengemarkedet, er både udbud og efterspørgsel på en og samme tid. Distinktionen mellem udbud og efterspørgsel på pengemarkedet er falsk, hvor pengene opstår som efterspørgsel og udbud uden at forbrugers andre behov har andet end kun yderst perifer og absolut kun indirekte betydning i processen.

Det, der skulle udligne hinanden i ligevægtsmodellernes primære modsætningsforhold, udbud og efterspørgsel, er det samme i systemintern forstand, og den funktionelle kobling med omverdenen, ydelsen til omverdenens behov, mangler.⁵⁴

Modsætningsforholdet i prisdannelsesprocessen er kunstig. De to faktorer, udbud og efterspørgsel, modsvarer ikke hinanden, men er "det samme" før de indgår i den fiktive beregning over dem. Spørgsmålene om pengemængder, M, priser på penge, P, ramler ind i ligevægtsmodellernes primære formel, forholdet mellem udbud og

⁵⁴ Her har man det kritikpunkt, som også rammer Niklas Luhmanns fremstilling af det økonomiske system. Kritikpunktet går mere direkte efter i "Søs", hvor det underbygges i dialog med værket og betragtninger fra bl.a. Schumpeter og Keynes.

efterspørgsel på en måde, der er fuldstændigt underminerende for alt, hvad ligevægtsmodellerne står for⁵⁵.

Det drejer sig om at sætte den økonomiske rationalitet og de økonomiske værdier ind i en bredere semantisk referenceramme. Det er den egentlige udfordring for videnskaben om økonomien.

Inflation

Realøkonomi og pålydende værdi (intern differentiering)

Udtrykket inflation afslører en slags forsøg på at differentiere priserne som mere eller mindre repræsentative for værdien af det, som de sættes på.

Et eller andet sted har økonomerne altid været nød til at forholde sig til, at stigende priser og mængder af penge ikke er det samme som verdens berigelse.

Med forsøget på at definere inflationen har vi det nærmeste, som økonomerne er kommet behandlingen af det påtrængende filosofiske spørgsmål, der går på markedsværdiens værdi!

Begrebet inflation bryder fundamentalt med prismekanismens patent på det at differentiere markedsværdien. Spørgsmålet er, hvor forpligtende de konkrete forsøg på at indføre en yderligere form for intern differentiering af markedsværdien er.

Grunden, til at de økonomiske teorier ikke kan undslippe nødvendigheden af at arbejde med inflationsbegrebet, er det indlysende forhold, at en vare eller en ydelse ikke nødvendigvis bliver mere værd, bare fordi den stiger eller falder i pris. Dvs. varens værdi, i anden forstand end markedets, er åbenlyst ikke altid markedsværdien. Og når prisen stiger, så viser det, at der er en nominel værdistigning, som ikke nødvendigvis repræsenterer "realværdien".

Forbruger og Homo Economicus

Alverdens forbrugere er vidt forskelligt positioneret i forhold til Homo Economicus. Mange har ingen magt over dette fremmede væsen, og har således ingen til at betale for sit forbrug. Deres behov slår derfor

⁵⁵ Forestillingen om pengenes neutralitet bryder sammen når modsætningen mellem udbud og efterspørgsel på pengene forsvinder. Grundlaget for ligevægt mangler, prisdannelsen lukker sig om pengemaskinen, løsevet, autistisk, arbitrært... Mekanismens realitet vs realitetens mekanisme.

ikke igennem på markedet som pengeøkonomisk efterspørgsel eller som pengeøkonomisk udbud. Deres arbejdskraft er ligegyldig i pengeøkonomisk forstand, og har de ikke andet at byde på, så har de ingen indflydelse på pengeøkonomien, uanset hvor meget de er underkastet de vilkår, som den skaber omkring sig.

Hvis den arbejdsløse ikke bliver stående ved "markedets værdi, betydning for denne", men lige frem identificerer sig med sin egen manglende "markedsværdi", så er det for alvor ude med denne. For at overleve, så må de mange arbejdsløse lære at orientere sig på trods af deres manglende "markedsværdi", dvs. betjene sig af deres egne kognitive kompetencer, autonomt i forhold til markedsideologiens reduktion af dem til manglende markedsværdi.

De økonomiske teorier er så endt op i både ambivalente og tabubelagte præsentationer af spørgsmålet om "den sande værdi".

På den ene side tales der om markedsværdien, som det overordnede sande udtryk for værdi, som alle andre kan summeres op i og måles i.

På den anden side så afslører inflationen i priserne på de samme goder, at markedets prisdannelse ikke nødvendigvis svarer til realiteten. Inflationen indikerer at markedsprisen ikke er et adækvat mål for værdi.

Den mest udbredte tilgang til problematikken går ud på at lade spørgsmålet fortone sig i grænselandet mellem subjektivitet og objektivitet, kvalitet og kvantitet, privatlivets fred og prisen i simpel objektiv forstand. På den ene side har man skubbet spørgsmålet om kvalitet fra sig under henvisning til, at det subjektive og kvalitative henhører under privatlivets fred, samtidigt har man holdt fast i den udifferentierede markedsværdi, som objektivt og hamrende udemokratisk repræsenterer for det absolut gode, sande og retfærdige. Dvs. omverdenen, herunder forbrugeren, har ret til at have sin erfaring for sig selv, for så vidt som subjektiviteten ingen objektiv status har, samtidigt med at prisen objektivt set hævder sin værdi som sand på bekostning af subjektiviteten. Man ser og man ser alligevel ikke, at markedets værdi ikke er markedsværdien, som altså bare har at underordne sig i sidste instans.

Hvad man også omhyggeligt glemmer, er den magtesløshed, som den faktiske forbruger står i overfor Homo Economicus. Man lader som om, at det er forbrugeren, der kommer til sin magt, når beslutningen, om hvorvidt der skal betales eller ej, træffes. Man lader som om, at der sker en afvejning af behov mod penge på samme vægtskål. Det passer imidlertid ikke, for det er i langt de fleste tilfælde

slet ikke en nytteoptimerende eller behovstilfredsstillende rationalitet, der udløser afgørelsen om at betale. Langt størstedelen af de betalinger, der finder sted på markedet, har ikke med andet end Homo Economicus' økonomiske investeringer at gøre. Og disse sigter igen kun indirekte eller slet ikke på at komme forbrugerens mulighed for at forbruge i møde, selv om de har en lang række utilsigtede og direkte konsekvenser for den både umiddelbare og mindre umiddelbare omverden.

Forestillingen, om at det i sidste ende kun er forbrugerens behov, der melder sig på markedet, er falsk. Pengenes iboende værdiløshed gør dem ikke neutrale i prisdannelsen. De er både udbud og efterspørgsel i forhold til sig selv, hvilket er fuldstændigt underminerende for både absolutte og relative priser. Deres autarke væsen har for længst fjernet markedsværdien fra markedets værdi.

Det er ikke en nytteoptimerende rationalitet i bred forstand, der udfolder sig på markedet. Det er en avanceoptimerende rationalitet, målt i markedsværdi for markedsværdiens skyld, uden nogen lineær eller entydig relation til omverdenens behov og mulighedsbetingelser. Koncentrationen og fordelingen af købekraft kan ikke siges at være ensidigt befordrende og konstruktiv for forbrugerens og andre former for liv på jorden. Det er slet ikke formålet med den økonomiske rationalitet. Rationalet for Homo Economicus er anderledes fattigt fokuseret på det at maksimere Homo Economicus' tilgodehavende hos Homo Economicus.

Varen penge

Penge opleves både som noget, der har iboende værdi, og som noget der kun har pålydende værdi.

På den ene side, så "er" de fleste penge dog nu om dage kun et næsten værdiløst betalingsmiddel, hvis væsen netop derfor ikke kan tilskrives nogen "naturværdi, noget i sig selv oprindeligt værende med iboende asocial værdi".

På den anden side hævdes det, at pengene dækker over værdi og at de kan akkumuleres, som noget der har værdi i sig selv, fx som guld og sølv.

Oprindeligt og historisk har pengenes funktion knyttet sig til bestemte varer på et marked, der har antaget en førende rolle som det, der var mest ombytteligt med alt andet, således at pengene, om ikke andet, altid havde den nytteværdi, som den vare, der indgik som betalingsmiddel på markedet, også havde.

Guld var sjældent, smukt og uforgængeligt, hvorfor det naturligt antog en universel værdi, der kunne træde ind som betaling for alle andre i byttehandelen på markedet.

Sølv og platin har været anvendt som betalingsmiddel, ligesom køer, kameler og kvinder i forskellige samfund til forskellige tider har været varer, der samtidigt kunne bruges som betaling.

Historisk er pengeøkonomien opstået i mange sociale sammenhænge, hvor en vare har fået karakter af penge med sin funktion som byttemiddel.

Der er nok ingen tvivl om, at pengenes funktion i en vis grad stadig er betinget af den tillid til dem som betalingsmiddel, der skyldes en ureflekteret forveksling af dem med en slags iboende værdi. Pengene har aldrig definitivt mistet sin aura af også at være en vare, en værdi i sig selv, der kunne gives videre som betaling. Det er med til at dække over pengenes væsen, det at penge alene står for en fordring på en, flere eller alle andre økonomiske mennesker.

Penge kredit

En anden form for differentiering af pengene går på det, der kaldes "inside money" til forskel fra "outside money". Den kommer uden om forvekslingen af pengene med en slags iboende værdi. Den giver en tættere forståelse for pengene som kredit- debitrelationer.

"Outside money" forklares regnskabsmæssigt som et aktiv, et tilgodehavende, der ikke er betinget af at være nogen andens passiv, dvs. et betalingsmiddel, hvor ingen bestemt står som den skyldige i forhold til disse penges pålydende værdi. Vi taler her om den likviditet, som nationalbanken kan skabe i hænderne på sig selv og sine nærmeste kunder, de udvalgte kommercielle banker.

"Inside money" står her over for, som de penge, der som den enes aktiv samtidigt er en anden navngiven persons, virksomheds eller stats passiv.

Ret beset så gælder der dog det, at alle aktører på markedet er lige lidt eller lige meget forpligtet på at godtage et betalingsmiddel som sådan. Pengene er således sat i verden som en fordring, der gælder alle, der henvender sig på markedet, for så vidt som betalingsmidlet fungerer som betalingsmiddel. Og hvis tilstrækkeligt mange anerkender et betalingsmiddel, så kan ingen særskilt undslå sig at anerkende det som betalingsmiddel (Det gælder også stater og nationalbanker, der må se i øjnene, at det bare er dumt i økonomisk forstand, kun at ville godtage sine egne penge inden for sit domæne,

hvis det er muligt at opnå større købekraft ved at godtage betaling i anden valuta end nationens egen møntenhed). Stater og nationalbanker kan ikke bestemme sin møntenheds markedsværdi med magt og lov alene. Man er henvist til også at gribe ind i markedet, som markedsaktør, almindelig Homo Economicus med og uden den mangfoldighed af virkemidler, som omverdenen så i øvrigt byder på af muligheder (strukturel kobling, interpenetration).

Hvis den ene orienterer sig økonomisk, så er alt, hvad der har købekraft på markedet, mere eller mindre direkte konvertibelt med alt andet for denne. Det er ikke noget, som den ene aktør kan afgøre alene. Det er enten eller. Enten er der et marked, eller også er der ikke et marked for et betalingsmiddel. Det relevante er spørgsmålet om markedet, som ganske vist kan bryde sammen, for så ikke at være der længere. Loven alene kan lige så lidt sætte markedsværdien på en nations møntenhed, som den arbejdsløse er i stand til at overleve alene i kraft af at udbyde sin arbejdskraft på markedet. Det er slet ikke sikkert, at der er afsætning for det udbudte.

Distinktionen mellem "inside money" og "outside money" bryder altså sammen. Forskellen ender op i en distinktion mellem de penge, der er fordringer på en eller flere navngivne skyldnere eller på alle andre end dem, der ligger inde med pengene.

Den mest likvide form for likviditet⁵⁶ er ikke betinget af en navngiven skyldners solvens, men af om der findes aktører på markedet, som anerkender betalingsmidlet nu og her. Disse midlers værdi som penge afhænger af markedets accept af/tillid til betalingsmidlet, og ikke af udstederen, selv om udstederen kan have en kæmpe fordel af at kunne udstede penge, og derfor må leve i konstant angst for, at markedet mister tilliden til de penge, som udstederen ernærer sig af at udstede. Kommercielle banker og nationalbanker er dømt til at leve i evig angst for, at tilliden til egen møntenhed og fordringer formuleret heri forsvinder.

Den lovgivende magt kan sætte forhindringer op for udbredelsen af nogle typer penge inden for sit domæne, men spørgsmålet er, om den dømmende, udøvende og lovgivende statsmagt er stor nok til at ændre på et betalingsmiddels funktion. Det handler om magt, mest om magtesløshed⁵⁷.

⁵⁶ Vi er igen tilbage ved genstanden for det begær, der gør Homo Economicus til Homo Economicus.

⁵⁷ De Latinamerikanske landes forsøg på at etablere deres egen valuta under den amerikanske dollars indflydelse er et studie værd. Det handler om forskellige staters magt til at sætte sig på de fordele, der knytter sig til at kunne lave sine egne nationalbankpenge.

I øjeblikket har nogle af verdens nationer erklæret bitcoin krig. Bitcoin er elektroniske penge, der virker som betalingsmiddel direkte mellem brugerne, uden at der findes en central instans, der kan bestemme mængden og fordelingen af pengene. De opstår på WWW uden at nogen bestemt instans bestemmer over det. Nationale finansstilsyn forsøger at skræmme brugerne af denne valuta væk og myndigheder forbyder de delvist kontrollerede banker at handle med og i denne møntenhed. Indtil videre har det kun resulteret i både ned og opture for kurserne på denne møntenhed. På trods af et stort koordineret anslag fra en række nationer mod møntenheden, så har den stadig en væsentlig kursværdi her primo 2016.

NSA er nok den eneste magt på globalt plan, der kan infiltrere og ødelægge bitcoin som betalingsmiddel, ligesom de børser, der står for konverteringen af denne valuta til andre valutaer og tilbage igen, allerede har en slem statistik bag sig med hensyn til uigennemskuelige sammenbrud og pludseligt forsvundne penge af enhver art. Det bliver måske resultatet, men indtil da må nationalbanker og kommercielle banker leve med frygten for, at bitcoin etablerer sig som den egentlige form for base money, som ingen myndighed er i stand til at forøge eller formindske mængden af.

Fortjente og ufortjente andele i produktet

Ligevægtsmodellerne og kvantitetsligningen hverken ser eller skelner mellem de to principielle måder, som det lader sig gøre at opnå fordringer på produktet på, nemlig den, hvor andelen i produktet forudsætter et bidrag til det og den der ikke gør⁵⁸.

Nationalbankernes og de kommercielle bankers penge sættes i verden som fordringer på produktet uden at bidrage til det, hvor mange andre aktører på markedet må yde til produktet for at kunne gøre krav på det.

Ligevægtsmodellerne er lagt til grund for ideologien bag den generelle økonomiske og monetære udvikling i hele verden over de sidste mindst 30 år. De ser ud til at være skræddersyet med det

⁵⁸ Lighedstegnet mellem output og earnings, O og E, har indsneget sig, og forsvares med en dogmatiks påstand om at det er to sider af det samme, nemlig Y-værdien, som den optræder i kvantitetsligningen. Ved at skelne mellem realøkonomisk produktion og indtægt, sådan som Keynes gør i sit hovedværk om penge fra 1930, ville tilværelsen da også forblive alt for kompliceret for fagøkonomien. Så det er man holdt med at gøre for længe siden. Når Thomas Piketty på trods af den store bevågenhed, som han har nyt med sin "Kapital i det tyvende århundrede", forbliver dybt ukvalificeret i sin kritik af det økonomiske system, så skyldes det bl.a. hans mainstreamdeterminerede identifikation af O med E, indtægt med produkt.

formål for øje at legitimere den måde, som pengene skabes og fordeles på uden smålig skelen til produktion eller reel betydning for omverdenen til det økonomiske system.

Den mest lukrative beskæftigelse i verden består som allerede nævnt i at lave penge. Pengene er målet for Homo Economicus' stræben, og dette væsen laver selv sine penge.

Udbud og efterspørgsel er det samme, nemlig penge. Den proces, som der refereres til, når det fri marked sætter prisen, inkluderer alle former for reelle penge, og kriteriet for at tale om [reelle penge](#) handler om hvorvidt de er med til at danne prisen på sig selv på markedet, hvor de absorberer sig selv via sig selv, uden at det lader sig gøre entydigt at skelne mellem årsag og virkning, udbud og efterspørgsel. De er så at sige offer og bøddel i en og samme proces, hvilket underminerer selve den analytiske metodes forudsætning, som ligger i muligheden for at skelne mellem de faktorer, der fx optræder på hver sin side af lighedstegnet i kvantitetsligningen.

Når modsætningen mellem udbud og efterspørgsel bryder sammen, så kan man heller ikke tale om prisen som resultat af afvejning af udbud mod efterspørgsel; der kan ikke tales om to faktorer, der udligner hinanden, og man kan af samme grund heller ikke tale om ligevægt på hverken makro- eller mikroplan.

EU og ECB

Den primære pengeøkonomiske udfordring for ECB beskrives i overensstemmelse med institutionens formålsparagraffer som inflationsbekæmpelse. Den samme økonomiske politik udmønter sig i den forfatningssikrede fastkurspolitik på EU-plan:

- Officielt udmønter det sig i krav om tilbageholdenhed på finansbudgetterne hos medlemsstaterne i EU, idet man fejlagtigt tilskriver statens budget rollen som den afgørende faktor i forhold til, hvor mange penge der er på markedet, pengemarkedet.

- Officielt handler det også om ECB's pengepolitik.

Centralbankens udlånsrente og indlånsrente har indflydelse på den pris, som bankerne i sidste instans skal betale for at opnå likviditet herfra, men da bankerne i de fleste indbyrdes interne transaktioner ikke behøver andet end deres egne bankpenge, så er mængden af centralbankens base money på markedet kun mindre afgørende for mængden af penge i det hele taget. Finanssektoren laver selv sine penge.

Medlemsstaterne af Euroen er henvist til at låne på markedet, når de skal finansiere deres evt. underskud på budgetterne. Det koster de

gældsatte stater uhyre summer, der betales i renter på pengemarkedet.

ECB har fundet det nødvendigt at samle nogle af de statsobligationer op, som er blevet udstedt af de gældsplagede stater i forsøget på at finansiere sine udgifter, og i den forstand har ECB indirekte finansieret lidt af staternes underskud på budgetterne. Det er sket mod Tysklands vilje, der er et af de få lande, der har haft fordel af den førte monetaristiske pengepolitik⁵⁹.

Men det er stadig markedet, der er skaberen af penge, de endogene penge. Det sker via en mekanisme, som er beskrevet forpligtende i økonomisk videnskabelig forstand siden begyndelsen af 1930'erne af Joseph A. Schumpeter, og som kun bekræftes af faktuelle undersøgelser over, hvordan pengene er kommet til verden i hele den vestlige verden især siden begyndelsen af 1990'erne⁶⁰ og frem til finansboblens brist i 2007 og 2008.

Monetaristernes inflationsbegreb fokuserer eksklusivt på de eksogent skabte penge for at fortrænge opmærksomheden fra det forhold, at langt størstedelen af pengemængden, M , opstår og går under internt på markedet. Både begrebet pengemængde og begrebet inflation mister derfor den mening, som man har forsøgt at reservere dem.

⁵⁹ Centralbankchefen for ECB, Mario Draghi, forsikrede 2012 markedet for europæiske statsobligationer om, at ECB ville gøre det nødvendige for at forhindre, at især sydeuropæiske staters statsobligationer skulle falde alt for meget i kurs. For nyligt har den tyske forfatningsdomstol i Karlsruhe dog anmodet den øverste juridiske myndighed på EU-niveau om at afgøre, om centralbanken overhovedet kan købe statsobligationer op. Det står hen i det uvisse, om markedet i 2012 lod sig berolige med tomme løfter/trusler fra "Super Marios" side.

⁶⁰ En undersøgelse gennemført i FED's regi afslører, hvordan de fleste af de forpligtelser, kontoindeståender, som bankerne har registreret i sin bogføring fra og med begyndelsen af 1990'erne og frem til finanskrisens udbrud, var "managed liabilities" / "non deposit liabilities" dvs. deres egne kontopenge. "Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington, D.C. Seth B. Carpenter and Selva Demiralp: "Money, Reserves, and the Transmission of Monetary Policy: Does the Money Multiplier Exist?" Siden 2008 har især den amerikanske centralbank skiftet rolle som pengemarkedets "lender of first resort" til "dealer of first resort". Centralbanken køber statsobligationer og andre mere eller mindre rådne aktiver, for at markedet og markedsværdierne skabt af markedets endogene pengeudstedere ikke skal kollapse. Således er rigtigt mange af de kommercielle bankers penge nu erstattet af centralbankernes base money. Men det er stadig ikke nogen garanti for, at pengene kan bevare deres købekraft, markedsværdi. Dvs. man frygter med god grund, at valuta og marked skal kollapse.

Kvantitetsligningen, $M \times V = Y \times P$, mangler allerede to af sine variabler (M og P), hvorfor, V, omløbshastigheden også er blevet meningsløst. Bruttonødværdi, Y, den sidste af de fire vigtige variabler i ligevægtsmodellerne, kan muligvis stadig hente mening i en eller anden forstand, men det kan ikke have meget med pengeøkonomi at gøre⁶¹.

Pengemængden i den moderne pengeøkonomi tilføres ikke ude fra og styres ikke ude fra. Den følger markedet, hvor udbuddet såvel som efterspørgslen er det samme, arbitrært sat i forhold til det økonomiske systems omverden, primært bestemt af Homo Economicus' uhæmmede evne til at skabe og begære penge for pengenes skyld hinsides alle praktiske spørgsmål om virkelige mennesker og omverdens behov.

Pengene opstår på markedets betingelse med markedsværdien, der af samme grund ikke kan tages som noget adækvat mål for noget som helst andet end sig selv. Forudsætningen for skabelsen af penge er markedsværdien, for den danner grundlag for udstedelse af penge som lån, der hvor lånets udstedelse alene betinges af allerede registreret markedsværdi. Markedsværdien afhænger af mængden af købekraft, og da pengene står på begge sider af ligningen, prisen, P, markedsværdien, ja så stiger både udbud af og efterspørgsel på penge med pengemængden.

Distinktionen mellem det at lave penge og det at tjene dem registreres af de mere eller mindre erklærede monetaristiske ligevægtsøkonomer udelukkende i forbindelse med nationalbankernes penge, hvor deres anerkendte effekt på prisniveauet reserveres til det, som man kalder det absolutte prisniveau. De beskrives som eksternt skabte i forhold til markedet. De endogent skabte penge er stort set tabu for monetaristerne, selv om de endogent skabte penge i fx i perioden op til finanskrisens udbrud stod for mere end 94 % af de penge, der cirkulerede i dansk

⁶¹ Den egentlige skabende kraft bag funktionssystemets mål for værdi, og det, der måtte opholde sig her og udfolde sig som sådan, kan optegnes i et hav af sammenhænge og i et hav af kognitive betingelser. Hvis vi vælger en fysisk videnskabelig referenceramme, så handler det om strukturerede forudsætning for skabelse af værdi samt selv samme værdier, som ændrer sig i processen. Det er alt for svært stof for matematikken, som ikke kan regne sig frem til det, som det drejer sig om, kvalitet.

økonomi⁶², og selv om netop disse penge i den grad har indflydelse på de relative priser.

Ideologien bag ligevægtsmodellerne reducerer inflationsbegrebet til det, der har med prisdannelsen på ressourcer og arbejdskraft at gøre. Prisstigninger på disse produktionsfaktorer er pr. politisk dekret defineret som inflation, hvor prisstigningerne på det, der de sidste 30 år har dannet grundlag for markedets skabelse af penge, identificeres med rigdom⁶³. Dvs. de gigantiske inflationsrater, vi har set i priserne på de kapitalværdier, som har dannet grundlag for markedets udstedelse og skabelse af sine endogene penge, er blevet beskrevet som øget markedsværdi, som tilhørende den store udifferentierede pulje, som ligevægtsøkonomerne identificerer med et objektivt og identisk mål for kvalitativ værditilvækst i almenyldig og overordnet rationel forstand. I virkeligheden har der været tale om en meget uproduktiv tilvækst af købekraft og prisstigninger på aktiver i hænderne på de få, hvor dem, der har måttet tjene sin andel i produktet har set sin andel i produktet, sin andel af indkomstfordelingen, beskrevet som inflation. Ligevægtsøkonomerne vil ikke vide af inflation i priserne på kapital, hvorfor man pr. definition ikke har kunnet forudse, genkende eller indrømme boblerne, inflationen, den skæve og uproduktive fordeling af købekraft, som skyldes at pengeskabelsen på markedet er funderet i markedets mere autistiske væsen, prisinflation i alt hvad der har dannet grundlag for belåning, udstedelse af penge som lån i markedsværdien.

Teorierne bag ligevægtsmodellerne er som skabt til at komme finanssektoren og pengeskabernes efterspørgsel på en bekvem selvbeskrivelse i møde. Teorien sælger hysterisk godt hos dem, der

⁶² Den danske nationalbank omtaler multiplikatoren i sine officielle skrivelser om pengemængderne på markedet, som om at der var en effektfuld begrænsning for, hvor mange gange de kommercielle banker kan multiplicere nationalbankens base money. Officielt er multiplikatoren 10 i USA, 100 i Euro-land hvor den andre steder slet ikke findes. Fakta er, at når markedspriserne på det, der kan belånes, stiger, så stiger pengemængden, og når pengemængden stiger, så stiger priserne på det der kan belånes osv.

⁶³ For instance, an increase in the money supply in an accounting model is reflected in changes in the accounts of banks and lenders, whereas an increase in the money supply in the typical macroeconomic model simply is an increase in the value of the money stock (M2 or M3) ex nihilo; the actual money creation process, and the accompanying flow of funds is not specified. (side 29):

"No One Saw This Coming":
Understanding Financial Crisis Through
Accounting Models
Dirk J Bezemer
Groningen University
16. June 2009

nyder fordelene af at kunne lave pengene frem for det at skulle tjene dem.

Der er tale om en i videnskabelig forstand illegitim og arbitrær definition, som der kun kan redegøres for med en henvisning til en politisk interesse i at legitimere de arbejdsfrie gevinster med italesættelsen af dem som neutrale udtryk for markedsværdien, som om, at der ikke var forskel på de måder, som der opnås andel i produktet på; som om at dette markeds markedsværdi objektivt set var et stort, sandt og udifferentieret udtryk for alle værdier, interne og økonomisk eksterne værdier.

Prisdannelsen og fordelingen af rigdom er således blevet styret politisk under de monetaristiske ligevægtsøkonomers højtidelige erklæringer om objektivt set bare at ville bekæmpe inflationen. Prisstigningerne på det, der har dannet grundlag for den lånefinansierede bobleøkonomi, er blevet beskrevet som økonomisk vækst, samtidigt med at den produktive sektor er gået ned som følge af sine gældsforpligtelser over for den uproduktive⁶⁴.

Flow of fund modellerne arbejder med distinktionen mellem en produktiv sektor og pengesektoren. Det har givet disse lidt opmærksomhed i forbindelse med finanskrisen, fordi disse modeller havde og viste forklaringen på krisen, før den afslørede sig for enhver ultimo 2007. Flow of fund modeller beskrev, hvordan mængden af penge i højere og højere grad flød over i de uproduktive sektorer, hvorfor der til sidst ikke var nok i den produktive til at honorere fx banker og kreditforeningernes krav på produktet.

Monetaristernes inflation henføres i overensstemmelse med ligevægtsmodellerne til det offentlige og forklares som resultat af eksterne årsager i forhold til deres forestilling om det sande marked. Evnen til at se de opblæste markedsværdier og finanssektorens belåning af dem som forklaringen på den overdrevne udstedelse af penge, endogene penge, er tabu i de monetaristiske ligevægtsøkonomers forestilling omkring det sande marked. Det forhold, at deres sande marked selv har skabt gigantiske mængder af pålydende værdier, krav på produktet, uden at der er skabt noget reelt i processen, det falder uden for ligevægtsøkonomernes kognitive domæne. Deres definition på inflation må og kan ikke bruges her,

⁶⁴ Selve vækstbegrebet tenderer da også mod at miste valens i hænderne på økonomerne. Man er ikke længere sikker på, om de fine modeller står for eksponentielle eller bare lineære vækstkurver, <http://arxiv.org/pdf/1601.04028v1.pdf>, og man sørger omhyggeligt for ikke at regne markedets værdi for omverdenen med i opgørelsen over den økonomiske vækst, markedsværdien.

fordi differentieringen af markedsværdien er tabu, når det kommer til stykket⁶⁵.

Det er disse mainstreamøkonomer med deres ligevægtsmodeller, der styrer det danske finansministerium, banksektoren, nationalbanken og resten af den pengeøkonomiske elites tankegang af i dag.

Man har en meget snæver sans for økonomi her, og man ved, at det ikke kan betale sig at fremstille en mere empirisk baseret og adækvat beskrivelse af årsagssammenhængen bag bobleøkonomien og dens nødvendige sammenbrud. Det er nemlig disse kredse, der har ernæret sig ved metoden, den at sætte penge i verden som lån i markedsværdien, uden en forpligtende differentiering af markedsværdien i inflation og realværdi.

Når finanssektoren som del af markedet kunne få uproduktive såvel som dysfunktionelle kapitalværdier til at stige i værdi i så mange år, så var det fordi, at man var parat til at belåne dem, som man gjorde.

25 % af de danske boligejere skyldte primo 2015 mere end deres boliger var værd på markedet og priserne kunne se ud til at være dømt til at falde yderligere, fordi afdragene på gælden kun kunne betales af dem, der må producere for at få råd til det. Men indtil videre er der ikke sket så meget. Måske fordi der er akkumuleret enorme mængder af fordringer på bankerne hos visse kunder og fordi at både nationalbank såvel som centralbank på europæisk niveau har genereret flere billioner Euro, legal tender, i bestræbelsen på at redde markedet fra de mere rådne aktiver, tvivlsomme gensidige fordringer.

Danske landmænd har i mange år købt hinandens landbrug op for lånte penge, ud fra de visen om, at bare man klarede de første års terminer, så ville inflationen æde så meget af den gæld, som man havde stiftet for at udvide bedriften, så man igen kunne udvide. Det gjorde man så, og bidrog til en slags selvopfyldende profeti, så lang tid det lod sig gøre. Således har landmændene købt hinanden op for lånte penge, uden at værdien af produktionen er steget tilsvarende.

⁶⁵ En af de strategier, som bruges til at dække over de endogene penges indflydelse på priserne med, handler, ud over selve benægtelsen af de endogene penge, om differentieringen mellem absolut prisniveau og relative priser. Men når man lukker øjnene for prisstigninger på de kapitalværdier, som er pumpet op med markedets egne penge, for så kun at fokusere på alle andre prisstigninger som udtryk for inflation, ja så er selektiviteten hos iagttageren så påfaldende for iagttageren af iagttageren, at kun det selektive i iagttagelsen står tilbage. Selvfølgelig er de gigantiske prisstigninger på obligationer, aktier, derivater, huse og jord uden nogen realøkonomisk, dvs. hverken produktiv eller potentielt produktiv, værditilvækst. Konstruktionens realitet må reflekteres, ses som tilhørende en bredere realitet.

Gældsposterne er her blevet større end det, som dækningsbidraget kan bære. Og da prisstigningerne på jord og produktionsmidler standsede i 2008, så afslørede inflationen sig, som det den hele tiden havde været. Prisdannelsen og udstedelsen af penge var ikke udtryk for en markedsværdi med reference i reel værditilvækst uden for sit eget autonome domæne af tomme pålydende talværdier. Markedsværdien var uden hold i omverdenen, uanset hvor fast man havde været i troen på, at markedet ikke kunne tage fejl. Prisstigningerne på landbrugsjord og produktionsanlæg var afsløret som inflation. Ligevægtsøkonomernes tankeslot var afsløret. Men det taler man fortsat ikke om i de kredse, der lever af at sælge budskabet til en finanssektor, der siden er kommet ind under statens og nationalbankens beskyttende vinger bl.a. via ikke mindre end 6 bankpakker her til lands.

Nu kan man ikke længere lånefinansiere den allerede etablerede gæld og endnu mindre udvidelser af produktionen inden for fx landbruget.

Deflationen har meldt sin ankomst; Priserne er raslet ned og den finansielle sektor har allerede modtaget al den hjælp, som den kunne få fra stater og nationalbanker her i EU.

Realkreditinstitutter tilbyder nu de unge landmænd, at de kan overtage alle de fallitboer, som finanssektoren har skabt. Men de unge landmænd kan ikke låne til sunde projekter med udsigt til sund driftsøkonomi. Så længe at finanssektoren ligger inde med dårlige aktiver i de mængder, så vil den ikke finansiere den sunde industri, hvilket beviser, at det, som er godt for finansindustrien, ja det kan være noget forfærdeligt skidt for de sunde landbrug og resten af samfundet. Det er en skændsel for det politiske system, at man har tilkendt finanssektoren ikke mindre end 6 hjælpepakker! Den skulle have haft lov til at gå ned på sine dårlige lån, gå nedom og hjem. Og nu, hvor landbruget gisper efter økonomisk luft, som de fisk, der lider under iltsvind i de indre danske farvande som følge af kvælstofudvaskning fra landbrugsjorden, fifler Eva Kjer Hansen med tallene for udvaskning, for at få en landbrugspakke gennem folketetinget, der skal sætte endnu mere turbo på gødskningen. Hvad der er godt for finanssektoren og landbrugets snævre økonomiske interesser, det er noget forfærdeligt skidt for omverdenen. Men ideologien, markedsfundamentalismen, tvinger hele den herskende politiske orden til at bøje både lov og orden.

I USA, der har den amerikanske centralbank kørt med opkøb af dårlige aktiver i en årrække nu, og ECB har indenfor det sidste år på lignende vis købt op for billioner af kr., dvs. lånebeviser, fromme krav

på fremtidige betalinger, som ingen tror på vil blive opfyldt. FED og ECB er således blevet til dealere of first resort, hvor de førhen kun var lenders of first resort.

Herhjemme har folkettinget gjort det muligt for de store pensionsfonde at samle nogle af alle de overbelånte landbrug op. Landbruget, som i stor stil allerede ejes af bankerne, samles op af disse gigantiske fonde, så priserne ikke slår bunden ud af den danske banksektor. Det er godt for bankerne, dårligt for pensionsfondene, landmændene og de kommende pensionister.

Pengene sættes ikke i verden i de samme mængder og på samme måde, som det skete i hele perioden fra slutningen af 1970'erne og frem til 2007 -8. Nationalbanken, staten og pensionsfonde samler op af de dårlige aktiver, for at forhindre markedet i at kollapse, dvs. de dårlige penge erstattes. Spørgsmålet er, hvad det betyder for fremtiden. Det får som altid vente at finde ud af.

Det er altså for at forhindre de oppustede værdier i at falde, at stater og nationalbanker overtager dårlige aktiver, dvs. lånebeviser og sikkerhed bag lånene, som har dannet grundlag for markedets endogent skabte penge. Men problemet, det grundlæggende, er, at produktionen nogle steder er blevet for kapitaltung, at boligejerne skylder for meget og at den egentlige produktion er flyttet til udlandet. Disse problemer løses ikke af at bytte de forskellige pengetyper ud med hverandre. Base money er også penge, gæld.

Vækst i gæld har ikke beriget os og verden, sådan som man bildte sig selv ind her til lands op til og med 2008, hvor enhver mente sig i stand til at låne sig rig. Inflationen i troen på den udifferentierede markedsværdi afslørede sig. Og det skete samtidigt med, at hele det økonomiske system på globalt plan savede løs på den gren, som det sidder på i langt mere fundamental forstand, end hvad der kan isoleres til et rent økonomisk spørgsmål.

Global opvarmning, ødelæggelsen af havet som kilde til protein, ødelæggelsen af jordens frugtbarhed, vandreserver, råvarer af enhver art⁶⁶.

⁶⁶ De kommercielle medier har med Bjørn Lomborg og Henrik Svensmark i spidsen forsøgt at dække over og bortforklare det største problem, som den økonomiske omsætning af det økonomiske systems eksterne mulighedsbetingelser har medført, nemlig den globale opvarmning, der med lammende klarhed og empiriske beviser afslørede sig med en rekord høj global gennemsnitstemperatur i 2015. Synergierne i relation til fødevarerproduktion og adkomst til rent vand i store dele af verden er så klare, så den flygtningekrise, EU oplever nu, og som truer med at underminere sammenholdet bag unionen, klart fremstår som have været en helt anden, hvis ikke det også havde været for den globale opvarmning.

Forarmelse af mere end halvdelen af jordens alt for mange mennesker, ødelæggelsen af de sociale relationer, fremmedgørelsen, markedsliggørelsen osv.

Markedsværdiernes skæve fordeling og hysteriske op- og nedture kan ikke identificeres med det, at verden er blevet rigere. Hele det økonomiske systems omverden af mulighedsbetingelser er skrumpet ind i takt med den højt tilbedte og (kontra)produktive økonomiske vækst, og man skal være meget inkarneret i den kun økonomiske rationalitet for at tro på, at markedsværdierne kan kompensere for systemets underminering af egne mulighedsbetingelser. Kapitalen kan ikke erstatte naturen. Det har Herman E. Daly forklaret os bl.a. med udgangspunkt i udtrykket "malplaceret konkretisering".

Det økonomiske system har ødelagt sine egne forudsætninger i takt med stigningen i mængden af fordringerne på samtidens og fremtidens produkt. Økonomerne taler fortsat som om, at markedsværdierne kan erstatte markedets mulighedsbetingelser,

- som om at den økonomiske vækst, reel såvel som i tom pålydende værdi, kan erstatte systemets egne mulighedsbetingelser,

- som om at økonomisk vækst er det udifferentierede og eller differentierede mål for forudsætningen for løsningen på de problemer, der konkret og beviseligt skyldes den økonomiske omsætning.

Den overskrift, som mainstreamøkonomerne nu sælger indholdet af deres forslag til løsning på inflation, bobleøkonomi og miljøproblemer under, hedder "grøn vækst". Som økonomer flest, så har de nok i den pålydende værdi; bare overskriften sælger, så er deres personlige økonomi i hus.

Økonomisk vækst (differentieret og udifferentieret)

Den økonomiske vækst fremstår i mange sammenhænge som det store og positive billede på selve samfundets og civilisationens udvikling.

Det er ligefrem svært at se den økonomiske væksts negative konsekvenser for omverdenen. Men omsætningen af systemets mulighedsbetingelser, dets interne værdiers manglende evne til at kompensere for de tab, som det påfører sin omverden, såvel som den meningsløshed, systemets interne værdier står for på fremmede kognitive forudsætninger, skal med, hvis billedet på den økonomiske vækst skal være sandt.

Troen på det entydigt positive og udifferentierede i den økonomiske vækst har, hvad udbredelse og overbevisning angår, samme omfang i det moderne vestlige samfund, som troen på Helligånden, Faderen og Sønnen har i den katolske kirke. Antydningen, af at den økonomiske vækst ikke kun er god og konstruktiv, får derfor karakter af gudsbespottelse i de medier, som bærer den moderne sociale selvbeskrivelse. Derfor ender både kritik og forsvar op i en antagonistisk positionering, hvor stridens genstand fremstår henholdsvis som det entydigt gode eller onde, meget lidt befordrende for den differentierede forståelse⁶⁷.

Strategisk forsvares den økonomiske vækst ved at omgive den med en aura af urørlighed. Man undgår helst benævnelsen af troens genstand, og omtaler den mere indirekte, henviser til den som det generelle, som implicit baggrund og præmis for mening. Således fortøner det sig som det udifferentierede og ureflekterede positive, det, der er for stort, til at man kan tale om det.

En anden strategi går på at differentiere billedet på væksten ud i mere eller mindre bæredygtig eller grøn vækst, for om ikke andet så at satse på den del af væksten, som ikke kompromitterer sine egne mulighedsbetingelser. Man taler fx om grøn vækst modsat mindre grøn vækst, bæredygtighed, social ansvarlig vækst osv.

Det stiltiende og det udtalte i strategierne findes i mere eller mindre konsekvente og glidende overgange. Det er vanskeligt at tale om sindelaget og de sande intentioner, især her hvor der er så meget på spil for det økonomiske menneskes overhøjhed.

En tredje strategi er en kombination af de to første, som går på at bruge den evt. bæredygtige, ikke fysiske del af den økonomiske vækst som et principielt og generelt billede på den økonomiske vækst i det hele taget. Se, fremføres det i overensstemmelse med denne strategi; "Der findes økonomisk vækst, som slet ikke forbruger af systemets mulighedsbetingelser, som ikke forurener, osv., ergo, kan man ikke sige, at den økonomiske vækst er problemet. Dvs. efter som der faktisk findes økonomisk vækst, som ingen fysisk udstrækning har, så er den økonomiske vækst i det hele taget god nok".

Den tredje strategi tager udgangspunkt i det problem, at det ikke kan lade sig gøre at oversætte udtrykket "økonomisk værditilvækst" adækvat til noget andet udtryk. Og for det meste så standses

⁶⁷ Konfliktens realitet viser sig her, som den konstruktion, der ikke på nogen måde befordrer en mere funktionalistisk tilgang til udviklingen.

kritikken her. For det er sandt! Men slutningen fra det partikulære til det generelle, er falsk.

Sammenligningen mellem det systeminterne værdibegreb og de eksternt kvalificerede værdier handler om refleksioner og iagttagelser af iagttagelser. De økonomiske værdier er hverken identiske med eller entydigt oversættelige til omverdenens. Eksterne og interne værdibegreber er inkommensurable i forhold til hinanden, selv om man må gå ud fra, at de alle tilhører en og samme verden.

Både den udifferentierede lovprisning såvel som fordømmelse af den økonomiske vækst går fejl af økonomiens konsekvenser for sin omverden.

For at få et udgangspunkt for det forskellige er det nødvendigt igen at tage udgangspunkt i systemets selvorganiserende kerne, det nærmeste man kommer dets identitet, som er et paradoks.

1) *Knaphedens paradoks.*

Knaphedens paradoks handler om, at den enes bestræbelser på at afskaffe sin mangel og på at maksimere sit tilgodehavende i forhold til andre hverken kan identificeres med alle andres berigelse eller tages som alment udtryk for verdens samlede berigelse, men mere nøgternt må tages som udtryk for det, at når den ene lægger beslag på det begrænsede, så står det ikke længere til rådighed for andre, ligesom det, at fordringen på den anden ikke er den andens berigelse, men tværtom. Paradokset består altså i, at afskaffelsen af mangel fører til mangel!

Mangel/knaphed er, som det indgår i nogle forsøg på at definere økonomiens genstandsfelt, konstituerende for den økonomiske rationalitet. Hvis alt fandtes i overmål, var det ikke nødvendigt at økonomisere med noget. Det er således konstituerende for funktionen, den der ligger i at økonomisere, at manglen allerede findes, at den skabes eller at den er potentielt til stede. Det er afgørende for den økonomiske rationalitets autopoiesis, at manglen opstår med forsøget på at afskaffe den. Der er tale om funktionssystemets konstituerende paradoks⁶⁸.

Væksten fungerer som begreb bl.a. med det formål at kompensere mentalt for den absurde side af systemets rationalitet. Væksten

⁶⁸ Autopoiesis er et nøglebegreb inden for systemteorien. Det bruges som betegnelse for et systems selvopretholdelse, hvor andre begreber som proces og struktur igen er afgørende. Paradoksal konstitution betyder her, at løsningsforslaget medfører behov for nye løsningsforslag, afslørende for processens selvføddende nødvendighed.

bruges som legitimation af den mangel, der opstår som konsekvens af Homo Economicus' berigelse.

Historisk har det heddet sig, at koncentration af kapital i hænderne på de få medfører en mere effektiv produktion, hvorfor den enes afsavn, som er den andens rigdom, medfører en samlet højere velstand på et senere tidspunkt. Argumentationen findes i forskellige udgaver hos en lang række af klassiske økonomer⁶⁹.

Kapitalisten rationaliserer produktionen ved at investere i større produktionsenheder, hvorved arbejdsdelingen og specialiseringen kommer til sin ret. Fortællingen om, at markedets evne til at allokere de begrænsede ressourcer i de mest produktive enheder, hvor forbedret logistik, fjernelsen af afstande, befordrende for konkurrence på så stort et marked som muligt, forklares som vejen til den verden, der giver komparative fordele for alle. Mindre produktive enheder går under for de bedre, og alle finder derhen, hvor ens indsats medfører det samlet set største afkast.

Der hvor konkurrencen er gennemført, optimalt, er der, hvor ingen i sidste ende vil kunne hente en større fordel for sig selv, ved at handle ind på markedet for noget andet med det, som denne har.

Adam Smith indførte begrebet "komparative fordele" i nationernes velstand og Pareto lagde navn til sit optimum.

Men prisen og værdien af markedet måles i markedsværdier. De eksterne omkostninger figurerede ikke i disse mere traditionelle formuleringer af markedets ultimative rationalitet. Forsøgene på at genindføre eksternaliteterne i den økonomiske rationalitet handler bl.a. om forsøget på at differentiere vækstbegrebet såvel som det at bevare dets principielt ukrænkelige positive og entydige rationelle position.

Den økonomiske vækst forsvares principielt og generelt, selv om det kan påvises konkret og empirisk, at den har en mangfoldig, yderst forskelligartet og ambivalent betydning for sin omverden. Og koncentrationen af købekraft for købekraftens skyld er nu så stor, at man skal være fanatisk markedsfundamentalist for at kunne tro på, at dette marked udgør et optimalt udgangspunkt for udviklingen frem

⁶⁹ Adam Smith taler i "Nationernes rigdom" om, at markedets rationalitet kommer til udtryk i kraft af Homo Economicus' egen nytte. Arbejdsdeling, markedets skjulte hånd, troen på en guddommelig og overindividuel rationalitet i markedet formuleres her i en tidlig udgave, som stadig er krumtappen i mainstreamøkonomernes tro. Markedsintegrationen forsvares med udgangspunkt i udtrykket "komparative fordele", der i dag stadig bruges løsrevet i forhold til den form for kapitalisme, som Adam Smith konkret anvendte som præmis for sin teori.

mod den bedste af alle verdener. Det er kun de mere købedygtige, der køber den fortælling. Det betaler sig.

Det er værd at understrege, at det principielle forsvar for væksten ikke bør have lov til at træde i stedet for den konkrete erfaring, der hvor erfaringen klart nok går i rette med den principielle og det ideologiske beskrivelse af økonomisk værdi, vækst som forudsætning for opløsningen af alverdens problemstillinger og mangelproblemer. Væksten fremstilles af ideologiske grunde som forudsætningen for afskaffelsen af den mangel, der skyldes en parts berigelse, der i mange tilfælde er destruktiv, ekstremt uproduktiv og reserveret Homo Economicus, som kun har det mål tilbage i tilværelsen, der består i at berige sig i snæver pengeøkonomisk forstand.

Den økonomiske vækst for vækstens skyld ender således op i sin egen modsætning. Og der er broderparten af købekraft i det nuværende globale økonomiske system for længst endt op. Koncentrationen er så stor og snævert fordelt, at de få mennesker, ca. 0,14 % af verdens befolkning, der sidder på 51% af alverdens værdier, allerede har så meget til gode hos alle andre, at de aldrig nogensinde vil kunne lade deres efterspørgsel, købekraft, udmønte sig på en måde, der har med andre behov at gøre, end det der går på at demonstrere værdien af det at kunne betale!

Den vidunderligt klare objektivt og videnskabelige beskrivelse kommer ind her, hvor den handler om fordelingen af alverdens penge. Det er nærmest blændende klart, at de rigeste 8 millioner mennesker på jorden nu har så meget, at de aldrig på forpligtende vis ville kunne indløse deres krav på produktet på en måde, der bare tilnærmeligt gav dem en kvalitet i deres liv, som svarede til alt det, der er gået til spilde for at give dem deres.

Denne sandhed kvalificeres på baggrund af iagttagelsesformer, der tilhører den økonomiske rationalitets omverden. Fortællingen om, at de få gør alle andre fattige og at verden ikke kan bære deres succes, tilhører omverdenen. Omverdenens mangfoldighed af værdier er fremmede for pengeøkonomien, dens symbolik, markedsværdierne, men de er der som grundlaget for forklaringen på, hvor begrænset forpligtende karakter den økonomiske rationalitet har i almen social og psykisk forstand.

Væksten opfattes på den økonomiske rationalitets egne betingelser som det, der på sigt skal og kan kompensere for alle afsavn, især de konkrete, som de uheldige lider under som følge af de heldiges held. Den enes berigelse på bekostning af alle andres afsavn beskrives som vækstens betingelse, som mulighedsbetingelsen for at

menneskeheden samlet set ender op i en verden, hvor alle er bedre stillet, end hvis markedets lov ikke havde fået lov at udfolde sig. Væksten figurerer her som det, der i sidste ende skal kompensere for enhver form for øjeblikkelig mangel.

Men der er fysiske grænser for den økonomiske vækst, for så vidt som væksten er fysisk, for så vidt som den overhovedet har fysisk omfang. Det er et fysisk faktum, del af den fysiske realitet. Det er heller ikke nogen kun økonomisk betragtning. Dvs. det udfolder sig på fremmede forudsætninger i økonomisk forstand. Oparbejdelsen, beslaglæggelsen og fordelingen af verdens ressourcer i overensstemmelse med købekraftens lovmæssigheder har ekstremt store fysiske konsekvenser for sin omverden, der slet ikke kan måles økonomisk.

Alene det, at det er usandsynligt, at det globale klima egner sig til de livsformer, som vi mennesker kun er en af, om føje år, fordi vi har brændt alt for store mængder fossile brændsler af, fordi termofrosten omkring nordpolen er svundet og mængderne af metan i atmosfæren er mangedoblet som følge af optøningen af metanhydraten, ja det understreger, at man i jagten på vækst tenderer mod at skabe problemer for sig selv, som ikke kan afhjælpes med økonomiske midler. Dette forhold viser, at den økonomiske rationalitet er uforpligtende, set ud fra et eksternt perspektiv, der bygger på en højere rationalitet.

Således fungerer den økonomiske vækst som det ideologiske indhold bag troen, som konkret undskyldning for den åbenbare selvdestruktion og ekstremt skæve fordeling af goderne, der ses i verdensøkonomien lige nu og som aldrig har været større.

Den økonomiske vækst forsvares ideologisk, samtidigt med at den støder mod de fysiske grænser og samtidigt med, at den fordeler sig ekstremt skævt, komplementerende i forhold til det, som penge er, den enes større eller mindre tilgodehavender hos en, nogle eller alle andre.

Koncentrationen af og den skæve fordeling af købekraft er pengeøkonomisk værdi, men ikke udtryk for, at verden samlet set er blevet rigere i kraft sit forøgede budget.

Etableringen af verdens interne regnskaber forveksles med rigdom. Men verden skylder sig selv nøjagtigt hvad den har tilgode hos sig selv. Garantien, for at den kan leve op til fordringen, forsvinder påviseligt i takt med forsøgene på at honorere fordringen. De fossile brændsler kan ikke erstattes, deres afbrænding medfører ændringer i

atmosfærens sammensætning, der fører til global opvarmning med helt uoverskuelige konsekvenser for livet og økonomien selv.

Lidt under halvdelen af verdens befolkning har en andel i pengeøkonomien, der svarer til 2 dollars om dagen eller mindre, og hvis de skulle op på et forbrug, der svarer til den økonomisk bedststillede milliard af jordens befolkning, så ville det være ude med livets forudsætninger her på den lille blå planet. Det gælder de fleste ressourcer og livsfornødenheder.

2) Påstanden er gået på, at forbruget fører til afskaffelsen af mangel. (knaphedens paradoks fortsat)

Forbruget, målt i omsætning, beskrives som det pengeøkonomiske grundlag for afskaffelsen af mangel. Den økonomiske bruttotilvækst målt i penge figurerer således som grundlaget for afskaffelsen af alle former for mangel, dvs. som forudsætningen for imødekommelse af alle former for behov, efterspørgsel. Der differentieres ikke, men pengeværdi identificeres med forudsætningen for og grundlag for afskaffelsen af alle former for mangel.

Miljøøkonomer arbejder med det, som de kalder diskonteringsrater i forbindelse med investeringer i naturbevarelse og genopretning. Penge, der tages fra den almindelige cirkulation med det formål at kompensere for nogle af de negative eksternaliteter, beskrives, som om de dermed falder uden for den produktive cirkel, som om at de falder bort fra den gode cirkel af omsætning, der i udgangspunktet har fået patent på det at være løsningen på eller forudsætning for løsningen på alle problemer.

Omsætning af mulighedsbetingelser identificeres uden videre med et positivt bidrag til pengeøkonomien, og regnes med som et aktiv i forhold til systemets evne til at tage vare på egne mulighedsbetingelser⁷⁰. Grunden til at værdien af en investering i økonomiens mulighedsbetingelser efter diskonteringsmetoden skal nedskrives over tid med en fast procentsats for hvert år, er udelukkende den, at man anser naturen for en økonomisk belastning, uden varig eller produktiv værdi i sig selv og fordi det forbrug, der retter sig mod aktivt at kompensere for tab af natur, som et tab af "gode midler".

⁷⁰ Det er et eks. på det, som Herman E. Daly beskriver som malplaceret konkretisering. Kapital, penge, kan ikke erstatte det pengeøkonomiske systems mulighedsbetingelser, sådan som mainstreamøkonomerne går ud fra, når de arbejder med deres diskonteringsrater.

Der, hvor naturen, dvs. systemets omverden endnu ikke er registreret økonomisk, dvs. der, hvor der ikke er sat pris på den, tages den for blot givet, som noget der "er" og således som kun potentiel økonomisk værdi, eller, hvis der skal tages hensyn til den, ofres på den, som omkostning.

Erfaringen svarer selvfølgelig ikke til noget, for alle andre livsformer lever faktisk på denne omverdens betingelser i en mangfoldighed af betydninger, som den økonomiske rationalitet aldrig har kunnet indoptage i sit fattige mål for værdi. Set udefra er det indlysende, at verden ikke nødvendigvis bliver fattigere af, at livets betingelser bevares, selv om det koster/giver omsætning i økonomisk forstand. I det hele taget er det klart, at verden ikke behøver at blive fattigere af at pengeøkonomien svinder eller af, at en del af omsætningen sigter på at redde noget i økonomisk forstand "ikke økonomisk".

Verden bliver i det hele taget ikke mindre af, at det sidste regnskab gøres op, uden at der oprettes et nyt. Verden bliver ikke rigere af at stå i gæld til sig selv.

Forbruget og omsætningen af systemets mulighedsbetingelser kan ikke entydigt identificeres med vejen frem mod afskaffelsen af alle former for mangel. Omverdenens værdier kvalificeres på en mangfoldighed af forudsætninger, som prisen aldrig kan indikere eller måle på andre end den økonomiske rationalitets ekstremt lukkede og fattige målestok. Forbruget, udløst af pengeøkonomiens formålsmæssighed, er en gigantisk men yderst ambivalent faktor i sin omverden.

3) Den økonomiske vækst, nominelt uden fysisk volumen

Kapitalen, pengeværdierne, forsøges beskrevet som den ultimative systeminterne mulighedsbetingelse hinsides fysisk nødvendighed, og dermed som uskyldig i forhold til de økologiske og fysiske problemer, som omsætningen påviseligt skaber. Væksten behøver ikke at være fysisk, kun nominel, hedder det sig i forsøget på at differentiere vækstbegrebet i fysisk og i kun pålydende værdi. Det sker med forsøget på at bevare troen på evig og ubegrænset økonomisk vækst.

Forbruget, målt i omsætning, fremstilles differentieret, dvs. i den kategori, der omfatter uskyldig vækst til forskel fra anden mere fysisk og dermed skyldig vækst.

Væksten kaldes her grøn og mindre grøn, mest for at bruge den grønne del af væksten som undskyldning for væksten i det hele taget. Dvs. nogle sider af den økonomiske vækst tages som undskyldning

og alibi for hele den økonomiske omsætning, med udgangspunkt i eksemplerne på, at det kan lade sig gøre, at have vækst, uden at det medfører en ødelæggelse af det økonomiske systems mulighedsbetingelser. Der er tale om en intern differentiering, søsat med det formål at formulere det principielle forsvar for den økonomiske vækst, der så bruges som konkret undskyldning for en fortsat dyrkelse af den vækst, der hidtil ikke påviseligt har været afkoblet i forhold til knaphedens paradoks⁷¹.

Nogle økonomiske økonomer vil gerne differentiere vækstbegrebet, når det drejer sig om at redde troen på, at den økonomiske vækst kan forenes med hensynet til egne mulighedsbetingelser, men man har samtidigt svært ved at differentiere og anerkende distinktionen mellem produktiv økonomisk vækst og ikke produktiv økonomisk vækst. Begrebet inflation bruges dermed, som allerede beskrevet, yderst selektivt, ideologisk og uforpligtende i videnskabelig forstand. Når væksten kun er pålydende skader den nok ikke omverdenen direkte, men man vil ikke indrømme sammenhængen mellem inflation og grøn vækst på dette punkt. Det er ellers ikke så svært.

Det er det pengeøkonomiske system, der ikke fungerer uden inflation og vækst i fordringer på produkt og fordringer. Spørgsmålet er, hvad det betyder for omverdenen og om der er råd til økonomien. Svaret er, at som det spænder af nu, så har vi ikke råd til økonomien.

⁷¹ Forestillingen om nødvendigheden af og realiteten i en eksponentiel vækst har været med til at skabe grundlaget for forvekslingen af det, som har udspillet sig for øjnene, med afkoblingen af væksten fra sit økologiske fodaftryk. Der findes fremstillinger af den økonomiske vækst, der reducerer antallet af lande inden for G20, som har opvist eksponentielle vækstrater inden for de sidste 30 år, til 5, og antallet med mere lineære rater til langt flere. Miljøøkonomerne har så forvekslet det minimerede økologiske fodaftryk med dets afkobling fra væksten. Men i virkeligheden, så er det den snarere den økonomiske vækst, der gået ned, sådan som den gøres op i overensstemmelse med mainstreamøkonomernes egne regnemetoder. <http://arxiv.org/pdf/1601.04028v1.pdf>

Kap. 3.

Markedets eksterne værdi og andre eksterne værdier

*Markedets betydning for omverdenen.
Andre værdier end markedets markedsværdier.*

Der er ingen tvivl om, at markedet har værdi, betydning, konsekvenser i både social, psykisk, biologisk og fysisk forstand, og at det afslører sig på måder, der ikke direkte kan måles økonomisk, dvs. oversættes til systemets mål for værdi, penge, systemets symbolik.

Det økonomiske system har stor indflydelse på sin omverden. Men det, der er konstruktivt i økonomisk forstand, behøver ikke at være konstruktivt og værdifuldt uden for systemet, ligesom at det, der er uhensigtsmæssigt i økonomisk forstand, kan være både konstruktivt og værdifuldt på mange andre måder, end hvad der måles økonomisk.

Markedsværdien er ikke identisk med eller oversættelig til omverdenens værdier, ligesom omverdenens værdier hverken kan oversættes til eller identificeres entydigt med (sin) markedsværdi.

Det drejer sig om at beskrive markedet og markedsværdierne differentieret på den mangfoldighed af kognitive forudsætninger, som findes i omverdenen til det, som Homo Economicus forstår. Der er tale om en stor udfordring for det moderne samfund, netop fordi Homo Economicus' fattige forstand i en mangfoldighed af sammenhænge har fortrængt så mange andre måder at sanse og tænke på med evnen til at regne i priser.

Hvilken værdi har markedet for omverdenen?

Markedet optræder og tematiseres for opmærksomheden i den umiddelbare omverden. Først og fremmest for Homo Economicus, som opstår og går under med det økonomiske system, og for hvem markedet udelukkende består af markedsværdi, men også for forbrugeren, der må mediere markedet med dets udbud over sin dialog med den indre eller ydre Homo Economicus.

Nogle gange, når de taler sammen, så tænker den ene, bare jeg dog havde en at tale med, og så siger den anden, jeg forstår dig ikke, hvorefter de går de ind og boller med hver sin gud i hinandens arme

Markedet åbner og lukker for muligheder. Og forbrugeren er tilbøjelig til at identificere sig med de værdier, der viser sig på markedet uden dog på den måde at være økonomisk. Det behøver langt fra at være økonomisk at identificere sig med sin markedsværdi, og evnen til at isolere de økonomiske aspekter på snæver økonomisk rationel vis tilhører alene Homo Economicus, dette ekstremt fattige væsen. (Homo Economicus og forbrugeren tilhører hver sin semantisk konstruerede verden af mening, og de kan og vil aldrig forstå hinanden, uanset hvor meget og hvor tæt på hinanden de optræder i hinandens genstandsfelt for opmærksomhed).

Det er af afgørende værdi for omverdenen, at markedet her fortrænger evnen til at vurdere og sanse uafhængigt af blikket for markedsværdien. Det er et af markedets mest markante funktioner og værdieffekter i omverdenen, der melder sig hos forbrugeren, når denne fx identificerer sig og sit med markedsværdi.

Den sociale selvbeskrivelse centrerer sig i høj grad om markedsværdi. Besiddelser, levende og død natur såvel som menneskene selv identificeres med sin markedsværdi.

Noget af det mere påfaldende og uheldige for det mentale nærvær viser sig der, hvor mennesket identificerer sig med sin markedsværdi i en verden, hvor udbuddet af arbejdskraft er langt større end efterspørgslen. Det er sygt, når mennesket går ned mentalt, fordi det ingen markedsværdi har; når det opleves som en falliterklæring ikke at kunne finde lønarbejde, især der hvor det ikke behøver at være en forhindring for at få andel i markedets udbud af varer og ydelser.

For et stort mindretal af jordens befolkning er markedet stadig en større forhindring for det gode liv end en forudsætning for det. Dette store mindretal kan ikke presse nogen til at betale mere end 2 dollars for sig om dagen, og ernærer sig primært via subsistensøkonomi, naturalieøkonomi, dvs. de mærker, at de naturligt givne ressourcer beslaglægges og indgår i pengeøkonomien, hvor de kunne have haft brug for de samme ressourcer i en ikke pengeøkonomisk brug.

Forbrugeren i de bedre stillede dele af verden, som kan få Homo Economicus til at betale for sig, har større fordele af pengeøkonomien.

Den naturlige fauna lider frygteligt under den udvikling, som først og fremmest er dikteret af den økonomiske rationalitet. Disse oprindeligt ikke menneskelige livsformer er stort set kun negativt påvirket af den form for menneskelig selvudfoldelse, som markedet, pengeøkonomien, strukturerer.

Hvad koster pengeøkonomien for omverdenen?

Pengeøkonomien er global og prisen for den betales over alt. Købekraften sætter sig igennem samtidigt overalt uanset afstand. Og det har en gigantisk omkostning, hvad energiforbrug og ressourcer angår, for så vidt som omsætningen sætter sig igennem fysisk. Markedsintegrationen, transport og logistik, tager enorme ressourcer i og med, at købekraften slår igennem overalt samtidigt. Markedet fjerner forskelle, diversitet. Kulturel og biologisk diversitet forsvinder i det globale markeds logistik.

Integrationen i det globale marked er ekstremt omkostningsintensiv og uøkonomisk, når det kommer til råvarer og energi.

Pengeøkonomien koster på den konto, der kan gøres op ud fra termodynamikkens 2. lov. I fysisk forstand så koster det orden af skabe orden, dvs. det skaber uorden i omverdenen til det sociale at opbygge sin egen orden, det koster i potentialet for organisering at skabe organisering. Det er, hvad entropiloven siger. Og relationen mellem den sociale orden, som struktureres og forklares i pengeøkonomisk forstand, og naturens orden, kan i den grad tematiseres ud fra termodynamikkens love, sådan som det er sket med den alternative økonomi Nicholas Georgescu Roegens økonomisk filosofiske hovedværk⁷².

Det, at Homo Economicus har behov for at lade sin efterspørgsel slå igennem hele tiden og samtidigt på globalt plan, gør, at alene transportsektoren kræver langt mere, end jorden kan bære både på kort og mellemlang sigt. Forbruget af de begrænsede fossile brændsler er gigantisk, set i biologisk geologisk perspektiv. De fossile energidepoter, rygraden i transportsektoren, er blevet skabt over flere hundrede millioner år, og bruges nu med en hastighed, der under alle omstændigheder vil føre til mangel i løbet af mindre end en milliontedel af den tid, som det tog at danne disse depoter.

⁷² Nicholas Georgescu-Roegen:

"The Entropy Law and the Economic Process" (1971). Harvard University Press

Der er forskel på at tematisere pengeøkonomien ud fra fysikkens og metafysikkens love og så reducere pengeøkonomien til fysikkens love. Det sidste er ikke muligt.

Ændringerne af jordens atmosfære er en konsekvens af dette energiforbrug, og vil resultere i at jorden bliver ubeboelig, hvis ikke det standses snart.

Prisen, som mere end 99 % af verdens befolkning må betale nu og her for pengeøkonomiens marked, er den at være udelukket fra adgang til de 51 % af verdens økonomiske værdier, som ejes af jordens 0,14%. For de fleste mennesker er der tale om en så høj pris, at den økonomiske vækst aldrig vil kunne kompensere for det. Og så er de kommende generationer slet ikke nævnt.

Forbruget af de begrænsede ressourcer er ikke bæredygtig. Verdenshavene er overfiskede, 40% af verdenshavenes produktion af biomasse er forsvundet bla. som følge af global opvarmning over de sidste 60 år, jord og grundvand ødelægges, en mangfoldighed af forskellige livsformer er uddøde eller på vej til det, de menneskelige relationer ødelægges som følge af krav om nytteoptimerende rationalitet i produktionen hos de arbejdende, social udstødning er en kæmpe belastning for dem, der ikke er plads til på arbejdsmarkedet, og en mangfoldighed af kulturelle forskelle er gået under i det store markeds jagt på samme. Kulturelle og naturlige forskelle og kvaliteter går under i omsætningen af dem. Jagten på sådanne forskelle medfører en fattigere verden, hvad sådanne forskelle angår.

Det kan tilskrives pengeøkonomien og det har konsekvenser, som der slet ikke kan sættes pris på, eller som man slet ikke kan vurderes i forhold til markedsværdierne. En samlet betragtning over markedets værdi for omverdenen ville føre til den konklusion, at markedet og pengeøkonomien fylder for meget, at markedet må begrænses. Pengeøkonomiens marked er alt for uøkonomisk, uanset hvor store eller små markedsværdierne er internt i systemet. Markedsværdien er ikke markedets værdi for hverken den umiddelbare omverden eller den ydre omverden.

Er der råd til pengeøkonomien?

Nej, der er ikke råd til pengeøkonomien, som den udfolder sig nu. Vi har ikke råd til at lade vore fælles og generelle livsbetingelser forsvinde. Det kommer til udtryk, når der regnes på baggrund af andre forudsætninger end de pengeøkonomiske.

Det gælder i særdeleshed for rigtig mange mennesker og andre livsformer, at de hver især ikke kan leve med den måde, som pengeøkonomien udfolder sig på nu. Den kræver for meget til de få, og den yder for lidt til de mange. Funktion i de få økonomisk rationelle agents perspektiv er ikke udtryk for det økonomiske systems ydelse til de mange. Markedsværdien er ikke det almengyldige mål for

velstand eller forudsætningen for det. Det er en diabolisk indsigt, som systeminternt, indikeret via det økonomiske systems symbolik, tenderer mod at gå under for den økonomiske rationalitet.

Natur og ontologi

Læren om det der er, naturen, er opstået af det der "er" op gennem evolutionen, som også omfatter det sociale, der ikke altid formår at skrive sig selv ind i naturen. Det socialiserede menneske har insisteret på at repræsentere det civiliserede over for det uciviliserede. Det forhold, at civilisationen har udviklet sin egen natur og at naturen har sin civilisation, har ikke forhindret naturen i det civiliserede menneske eller det civiliserede i naturen i at hævde det sig på bekostning af det andet. Derfor var den øvelse, som gik ud på at afsløre de undertrykte sider af civilisationen som natur ikke overflødig, selv om "Oplysningens dialektik" har været alt for anstrengende læsning for "de oplyste" lige siden den udkom i 1944, midt under det oplyste samfunds mørketid. Det oplyste menneske har tilsyneladende ikke fået større mentalt overskud siden eller også føler det sig opfyldt af en form for succes, der skygger for udsynet. Adorno og Horkheimer er stadig forud for vore dages pladderoptimistiske rationalisme.

Der findes former for social kognitiv adfærd, der forstår sig selv som hævet over naturen, der skelner mellem civilisationens natur, ånden, og den omgivende natur. Her udfolder menneskets lære sig om det, der "er", den antropomorfe ontologi, som ontologisk dualisme.

Den vestlige verdens intellektuelle tradition er på mange måder gennemsyret af den ontologiske dualisme⁷³. Forklaringerne på værdi har inden for denne tradition sat ontologien før erkendelsesteorien. Læren om det der er, har været præget af den tilbøjelighed, der ligger i

- sprogets og logikkens strukturer, hvor udsagnet falder i subjekt- prædikatsætninger,
- behovet for at føre det foranderlige og flygtige hen til det atidslige og uforanderlige,
- behovet for at se det evigt gyldige bag forandringen.

Samlet set peger disse tendenser hen mod substantivering og essensmystik. Selve tilbøjeligheden til at forklare det subjektive og åndelige som udtryk for en anden form for essens, substans, der

⁷³ Eric Klawon bekender sig eksplicit til den med sin afhandling "Jeg'ets ontologi". I mange andre sammenhænge orienterer det moderne samfund sig kun implicit ud fra den essensmystik, som eksplicit fremføres i hans værk fra 1992.

hæver sig over den udstrakte omverden, den fysiske og målelige realitet, er noget af det dybereliggende mentale arvegods, som præger især værdifilosofien og fx den måde, som man fokuserer på objektive og subjektive værdier på i økonomisk teori.

Distinktionen mellem ånd og materie er således implicit til stede i mange moderne teoribygninger. Det er en anakronisme; Traditionsbunden mental selvforblindelse. Ontologiske og metafysiske koncepter har her på illegitim vis præget eller ligefrem determineret erkendelsesteorien bag videnskaberne og dermed også grundlaget for videnskabernes teoribygninger.

Essensmystikken, identitetsprincippet og idealerne om det objektivt målelige i ligevægtsmodellerne slår igennem som åndshovmod i den let genkendelig form, som den vestlige verdens traditionelle tænkning afstikker rammerne for. Fascinationen af de trivielle regnemodeller er fx så stor, at man lukker øjnene for det forhold, at den virkelige verdens kvaliteter ikke lader sig registrere i kausalt lineære eller kumulativt optegnede relationer af årsag og virkning, at de moderne computere, uanset hvor avancerede og komplekse de bliver, aldrig vil kunne indfange de kvalitative forskelle, som de giver sig ud for at foregribe, beregne fx i ligevægtsmodellernes fremtidsscenarier⁷⁴. Verdens kvaliteter er non trivielle fænomener, uberegnelige. Den dag de lader sig passe ind i modellerne, der er det ude med dem. Det forstår arkitekterne bag regnemaskinerne ikke.

Vi bygger ikke på de ontologiske distinktioner mellem ånd og materie her i fremstillingen. Det er således ikke en kamp for ånden og subjektiviteten, som der lægges op til, men en forkastelse af distinktionen ånd/materie, som fundamentalt set er lagt til grund for fremstillingen af det kvantitative som værende det eneste objektivt beskrevne. Grundlæggende er det vigtigt at gøre opmærksom på, at erfaringens kvaliteter er realitet, uanset hvor forgængelige de er sammen med livet i det hele taget, uanset om de kvalificeres i den ene eller anden psykiske eller sociale ramme. Omverdenen til de objektive talværdier i det økonomiske system består af kvalitative tilstande, som ikke bliver mere eller mindre værdifulde, bare fordi de ikke kan måles kvantitativt. Påstanden, om at det kvantitative og målelige er mere sandt end det ikke kvantitative, hviler på en forældet ontologisk dualisme.⁷⁵

⁷⁴ DREAM: (Danish Rational Economic Agents Model) ADAM: (Annual Danish Aggregate Model).

⁷⁵ Konklusion af mit Cand. phil. speciale, Magtens væsen, 1989. Findes på SDU's bibliotek.

Homo Erectus, Sapiens, Ludens m.fl.

Vi har set på Homo Economicus. Den måde, som vi definerede fænomenet på her, blev bestemt af vore teoretiske hensigter, dvs. med det formål bevidst at sætte et alternativ op i forhold til den definition på substansen i den nytteoptimerende rationalitet, som man cementerede med modernismen⁷⁶ i det nittende århundrede. Adam Smith og John S. Mill⁷⁷ er blot et par af eksponenterne for det økonomiske menneske, som vi forholder os til og beskriver som historisk betinget abstraktion, og som vi kritiserer for ikke være beskrevet abstrakt nok til det, der karakteriserer den rene og fattige økonomiske rationalitet.

Det oprejste menneske, Homo Erectus, er på lignende vis blevet fremhævet som menneskets essens, ligesom klogskaben, Homo Sapiens, og det legende, Homo Ludens, abstrakt kan fremhæves og fremstilles, "som om" disse egenskaber var det essentielle ved mennesket. Det er sket, hver gang med det resultat som følge, at en side af mennesket er blevet ophøjet til status af at være det essentielle for mennesket i det hele taget. Den slags abstraktioner bruges for at lette det teoretiske arbejde. Sådanne abstraktioner kan være legitime nok. De kan også anklages for at være for abstrakte, ligesom de kan anklages for ikke at være abstrakte nok, hvad vi har gjort her. Ved at fraskrive Homo Economicus den egenskab pr. definition at være nytteoptimerende, som man endnu ikke har gjort inden for mainstreamøkonomien, fjerner vi en del af den mystik, der bruges til at legitimere dette væsens fremfærd med.

Det "er" ikke essentielt for den kun økonomiske rationalitet, at den er nytteoptimerende. Dette menneske er på mange måder ikke bare unyttigt, men snarere destruktivt. Der er alt for mange dysfunktionelle og nihilistiske aspekter i den økonomiske rationalitet til, at dette menneske ensidigt kan kaldes nyttigt. Der er tale om en grundlæggende erkendelsesteoretisk fejlslutning, når værdi

⁷⁶ Modernismen forstås bedst med udgangspunkt i postmodernismen. Oplysningens projekt og forestillingen om den overordnede rationalitet er modernismen iboende, hvor postmodernisternes pointe er, at de store fortællingers og den overordnede rationalitets tid er forbi. Kunstformen, modernisme, er en uforpligtende kulturfetichistisk konstruktion, som har udvandet udtrykkets afgrænsede og brugbare betydning. Den økonomiske rationalitet figurerer klart nok som den overordnede rationalitet i flertallet af journalisters, politikeres og økonomers verdensbillede af i dag. Den økonomiske rationalitet har på den måde indtaget rollen som erstatningen for det moderne projekts højeste rationalitet. Det er således vore dages ideologi.

⁷⁷ John Stuart Mill (1806 – 1873) Utilitarist, fortaler for den nytteoptimerende rationalitet.

identificeres med det kvantitative. Det netop ikke det kvalitative og altså slet ikke værdi! Personligt kender jeg ikke navnet på denne fejlslutning, og ved ikke om den har et.

Både det nyttige og unyttige følger af den økonomiske rationalitet, som ikke er givet af nogen højere nødvendighed. Homo Economicus er ikke pr. definition eller af natur nytteoptimerende. Det er alt for bred en definition at anvende på det rent økonomisk fokuserede og rationelle menneske. Kritikken går altså ikke kun på, at der er tale om en abstraktion, men på det, at den heller ikke altid er abstrakt nok. Den økonomiske rationalitet har ingen sikker retning i almenlydig forstand. Den økonomiske rationalitet er ingen garanti for, at udviklingen går den rigtige retning.

Den diabolske fremstilling af Homo Economicus' økonomiseren med sin selvbeskrivelse afslører dette væsens mangel på funktion og nytte. Det er ikke nogen farbar vej, at overlade beskrivelsen af dette væsen til dette væsen selv, til dets selvbeskrivelse. Markedsværdiens symbolik har meget at sige. Det er og må beskrives som en del af problemet. For dets komplementære størrelse, Homo Economicus, har for meget at sige, hvilket gør, at problemet og de destruktive aspekter af dette fattige væsens selvudfoldelse forsvinder fra den sociale selvbeskrivelse, takket være selv samme selvbeskrivelse.

Evolutionsteorien og termodynamikken kan derimod bedre bruges som det retningsgivende i en videnskabeligt kvalificeret beskrivelse af udviklingstendensen. Der er tale om forklaringsmodeller, som ikke lader kvaliteterne gå under for trivialitet, kvantitet og misforståede kriterier for objektivitet. De er kvalitative og arbejder med en mere forpligtende fornemmelse for tidens retning, udviklingstendens.

Den teoretiske udfordring består her i det forhold, at disse teorier peger i hver sin retning uden at modsige hinanden. De mødes ikke, og kan derfor ikke modsige hinanden.

Evolutionsteorien peger mod højere orden, og dens mulighedsbetingelse ligger i termodynamikkens fysiske lov, hvor termodynamikkens 2. lov fortæller os, at vor sociale orden og vore værdier er skabt på bekostning af orden i fysisk og biologisk forstand. Evolutionens orden sker således på bekostning af den fysiske orden. Det betyder at orden i social, biologisk forstand kun lader sig realisere på bekostning af fysisk forbrug af energi, dvs. på bekostning af fysisk orden.

Udviklingen "fra arternes oprindelse"⁷⁸ til arternes art (homo dit og dat) og den form for selvnegerende succes, der kulminerer for øjnene af os under højtidelige, patetiske og pladderoptimistiske hurraråb, vidner om, at vi ikke er kognitivt på højde med den meget komplicerede realitet, som vi har skabt og befinder os midt i. Hverken fysikken eller biologiens love bestemmer over os, på en måde, som garanterer at alt går mod det bedre, udvikler sig hensigtsmæssigt.

Modernismens⁷⁹ økonomer kunne ikke skelne mellem økonomisk værdi og andre former for værdi. Man var, uanset om man ville eller ej, arbejdsværditeoretikere. I dag er det klart, at de fleste mennesker slet ikke har værdi på arbejdsmarkedet, og at de på ingen måde udgør nogen begrænsende forudsætning for den pengeøkonomiske vækst, der udfolder sig på bekostning af menneskelige behov og andre livsformers behov.

Man kunne ikke og vil ikke indrømme, at den fattige pengeøkonomiske målestok på ingen måde står i entydig lineær og kausal relation til den fysiske, sociale og psykiske realitet, at prisdannelsen og omsætningen i økonomisk forstand ikke siger noget entydigt om de værdier og kvaliteter, som findes i verden, og som både kan fremmes og undermineres af økonomisk vækst.

Den økonomiske rationalitets mål for hensigtsmæssighed kan ikke tages som det adækvate mål for værdi i anden forstand end økonomisk. Den egentlige arbejdsevne, dvs. det fysiske potentiale for selvorganisering og skabelse af orden, er social, psykisk og fysisk. Potentialet for selvorganisering kan på ingen måde identificeres med det fattige økonomiske mål for vækst. Væksten sker på bekostning af det økonomiske systems omverden, og resultatet, målt i penge, kan ikke identificeres med potentialet for at afhjælpe den mangfoldighed af problemer, som det økonomiske system skaber for sig selv i takt med sin "succes", sin vækst. Det økonomiske system har brug for vækst, men det er ikke sikkert, at verden kan bære den. Det er slet ikke sikkert, at der er plads til Homo Economicus.

⁷⁸ Charles Darwin, Arternes oprindelse, 1859.

⁷⁹ Det moderne defineres bla. med udgangspunkt i den definition, som postmodernisterne beskriver og definerer sig som eftertiden til. Det moderne projekt omfatter fx oplysningens projekt, sådan som det tematiseres dialektisk af Adorno og Horkheimer. Når der tales om modernisme i de sammenhænge, som jeg har forsøgt at etablere her og i "Realitetens konflikt vs. konfliktens realitet", så drejer det sig altså ikke om en mere eller mindre national kunstretning, men om den enhedstænkning, tro på den store konsistente fortælling og opbyggelige lære, som alt i sidste ende skulle kunne gå op i, til fordel for en sandhed, det absolut gode og smukke. Arbejdsværditeoretikerne er alle eksponenter for sådanne former for moderne "ismer", modernister.

Værdien og kvaliteten af udviklingen kan slet ikke reduceres til det, der lader sig registrere som økonomisk vækst. Prisen er i mange sammenhænge alt for høj i ikke økonomisk forstand. Og vore sanser må lære at vise os det, uden at falde i med markedsværdien. Det handler om at være fremmed for sin tid, og om det at kunne sanse og tænke den på ny. Hvilket kan være dybt fascinerende, udfordrende og livsbekræftende. Men som en sådan iagttager er man dømt til at være hjemløs og fordømt som djævelen selv.

Det djævelske opstår og lever ved refleksionen.

You had my curiosity, but now you have my attention⁸⁰

⁸⁰ (Fremført af Leo DiCaprio som Calvin Candie (fanden selv) i Django Unchained, 2013. I filmen bliver fanden selv sat i diabolsk perspektiv, hvor han som det ekstremt økonomiske væsen har hjemme i de amerikanske sydstater i det nittende århundrede. Således opleves det tilfredsstillende, at se ham blive skudt sammen med så mange andre racister.)

Ordliste

Med forklaringer, semantiske distinktioner og enkelte litteratur- og forfatterhenvisninger.

Listen er en alfabetisk ordnet gennemgang af nogle udtryk, som de to essays tager op i forsøget på at nærme sig temaet for opmærksomhed.

Absolut;

- dogmatisk, ureflekteret vs. relativ, tænkt, reflekteret.

Absolut pris vs. relativ pris.

- Schumpeter forsøger i "Das Wesen des Geldes" at definere de betalte pengepriser, den absolutte pris, pengemængden og dens omløb, i relation til sit begreb for realøkonomien, dvs. produktet.
- De relative priser skal ses i forhold til den absolutte pris, idet de refererer til fx en varegruppes prisændringer i forhold til den absolutte. Problemet er, at der ikke er nogen absolut standard/målestok for hverken den relative eller den absolutte pris. Den relative ændrer sig med den absolutte og omvendt.
- Vore dages mainstreamøkonomer har en forestilling om, at de tilnærmelig kan regne sig frem til den realøkonomiske tilvækst ved at trække inflationen fra bruttoproduktet. Men distinktionen mellem realtilvækst og kun pålydende tilvækst bryder sammen grundet ideologi, økonomiske særinteresser, politiske og andre grunde. Der findes ikke noget videnskabeligt forpligtende begreb for den absolutte pris, dvs. ligevægtsmodellens Y-værdi, renset for den generelle inflation. Mange "kunstige værdier" – der tjener skabelsen af markedets endogene penge, det krav på produktet, der rejses uden at være betinget af et bidrag til det – figurerer i mainstreammodellerne som realøkonomisk værditilvækst. Det er indlysende politisk betinget, i kombination med økonomiske særinteresser, tradition, ideologi osv. Det er en pointe, som udvikles i dette essay.

Afhandling, en mere systematisk gennemført og opbyggelig fremstilling.

- vs. essay, tænkt, levet og improviseret fremstilling.

Allokering; fordeling; (Pareto optimum)

Analytisk;

- vs. syntetisk og eller organisk teleologisk redegørelse forståelse.
- Fra side 94 i "Realitetens konflikt vs. Konfliktens realitet" (Rk. vs. Kr), udkommet på Det Stenske Forlag 2011 følger der en nærmere præsentation af den "analytiske metode og filosofi".
- Analytisk deduktiv metode kan kun bruges på det døde.
- De levende værdier kan ikke indfanges analytisk.
- Filosofien og tænkningen falder uden for den analytiske metodes domæne.

Arbejde;

- Arbejdsløshed,
- Arbejdsværditeorien hævder at værditilvæksten i et økonomisk system hidrører fra og kan henføres til arbejdet, primært lønarbejdsinstitutionen i et kapitalistisk samfund.
- arbejdsværditeoretikere, Marx, Keynes, Schumpeter m.m.,.

Autark;

- Løsrevet og frit svævende vs. konkret forankret kontekstbetinget.
- Autisme er en psykisk sygdom, der i praksis betyder det modsatte af, hvad den bogstavelige definition af ordet autisme siger.
- Autister plages af en manglende evne til at begrænse den mængde af indtryk, som bevidstheden belastes med af sanserne. De plages med andre ord af en ekstrem grad af detaljerethed, der gør det umuligt fx at koncentrere sig om det, der fx er relevant at forholde sig til i en social kontekst. Dvs. hvis ordets bogstavelige betydning går på det at være lukket om sig selv, så er det ikke umiddelbart rigtigt at bruge på sygdommen autisme, som faktisk er resultat af det modsatte af funktionel betinget åbenhed og selektiv opmærksomhed.

Autonom;

- vs. fremmedbestemt, uselvstændig.
- Autonomi; selvstændighed. Kan bruges i en mangfoldighed af kontekster.
- Det giver mening at tale om autonome kognitive kompetencer og om det, at enhver erfaring og erkendelse finder sted på et konkret kognitivt systems forudsætninger. Den beherskede omgang med systembetingede kognitive forudsætninger er

en af forudsætningerne for, at der kan tales om en mere fungibel form for rationalitet.

Autopoiesis;

- vs. heteropoiesis (maskiner er fremmedorganiserede).
- Skabende af sig selv vs. opstående eller blivende skabt på fremmede forudsætninger.

Bank

- Nationalbank;
- Kommerciel bank.

Biodiversitet;

- vs. mangel på samme.
- Artsrigdom, biologisk kvalitet, mangfoldighed af kontekster og rigdom af indhold og forudsætninger for differentieret erfaring, human og ikke human.

Bitcoin;

- vs. nationale penge og ikke penge.
- Digital mønt, ikke anerkendt i DK som valuta, men er fungerende som betalingsmiddel i hele verden og anerkendt i nogle stater som valuta. Mønten falder uden for alle myndigheders kontrol, den har bytteværdi og kan karakteriseres som nationalbankernes største trussel. pt., om end den ikke er overvældende stor.

Bobleøkonomi;

- Kunstigt og skævt fordelt efterspørgsel og omsætning.
- Karakteristika for de sidste 40 års globale økonomi, satsningen på monetarismens kunstigt "hårde" valutaer.
- Baserer sig på endogene penge, udstedt som lån i markedsværdi der medfører markedsværdi.

Bretton Wood;

- Globalt valutasamarbejde, byggede bl.a. på guldfoden.
- Ophørte definitivt omkring 1973.
- Markerer afskaffelse af guldfoden.

Budskab;

- Ytring, information, vs. tavs, opak, mystificerende adfærd.
- Budskabet kan sættes i økonomisk perspektiv, hvorved det ses ud fra en vurdering omkring sin salgsværdi, markedsværdi.
- Budskabet kan kvalificeres i videnskabelig forstand, dvs. som sandt ud fra videnskabens kriterier for sandhed.

Bytteværdi;

- vs. nytteværdi.
- essaysamlingen "Ugens bytte- og nytteværdi" af undertegnede, udkommet på Det Stenske Forlag 2011, er skrevet med udgangspunkt i distinktionen, som igen er en omskrivning af den marxistiske distinktion mellem bytteværdi og brugsværdi.

Ceteris paribus: Alt andet lige

- Identitetsprincippet ligger til grund for den formelle matematiks kalkulation. Faktorer og variabler må indføres som identiteter i ligningerne, som forudsætning for at kunne udlede en eller flere ubekendte matematisk formelt.
- Den deduktivt funderede analytiske og logisk matematiske metodes udgangspunkt, ontologisk og eller erkendelsesteoretisk præmis for en svært reduktionistisk og meget udbredt måde at orientere sig på inden for moderne mainstreamvidenskab om økonomi, hvor enhver beherskelse af modelberegningernes gyldighedsbetingelser stort set er erstattet af dogmatisme.
- Altandetlige.dk er et sted på nettet, som er et studie værd.

Dagligdag vs. teoretisk og principiel fremstilling.

- Se livsverden (evt. læs lidt om Jürgen Habermas og dennes brug af begrebet).
- Alle udtryk og begreber, fremstillinger osv. falder som del af det sociale, kommunikation. Det giver kun begrænset mening at skelne mellem livsverden, dagligdag og mere teoretisk principielt orienteret kommunikation. Spørgsmålet er, om og hvordan noget forstås, og om hvor højtideligt en fremstilling tager sig selv, herunder om hvor mange ontologiske fordomme der sniger sig med ind i betragtningerne.

Daly, Herman E;

- Religiøs økonom, tidligere ansat i verdensbanken, med gode evner til formel økonomisk beregning, kendt for genoptagelsen af Whiteheads begreb "malplaceret konkretisering" og et ikon for mange både sympatiske og konstruktive kritikere af den økonomiske udviklings uheldige virkning på sin omverden.
- Har bl.a. skrevet "a steady state economy" og "The common good", oversat til dansk; "Det fælles bedste" (ca. 1996).

Darwin, Charles;

- Evolutionsteoretiker, forfatter til "Arternes oprindelse" 1859.

Debit;

- Debitor vs. kredit, kreditor.
- At være sat i debit, er at være sat i gæld.
- Pengenes væsen består i bogførte eller andre faktiske kredit- debitrelationer.

Deduktion;

- vs. induktion.
- Logisk, betyder at slutte fra det generelle til det mindre generelle.

Deflation;

- vs. inflation.
- Faldende priser.
- Faldende økonomisk aktivitet.
- Økonomisk stagnation.

Demokrati;

- En rigtig god ide vs. totalitær, diktatorisk, dårlig ide.
- Performativt paradoks, som ide sin egen modsætning. I praksis legitimeres mange udemokratiske metoder med henvisning til forsvaret for demokratiet, ex er NSA's metoder og USA's generelle brug af militærmagt og tortur mod sine kritikere og fjender.

Determinisme;

- Kan betragtes som et skældsord, men må sættes ind i forhold til fx mekanik, reduktionisme, axiomatisk og analytisk tænkning, ontologi og erkendelsesteori før der kommer noget konstruktivt ud af kritikken.
- Teknisk forklaring bygger på relationer af årsag virkning inden for et afgrænset og defineret domæne. Determinismens akilleshæl består i grænsen mellem det determinerede og det indeterminerede, ligesom teknikken forudsætter at omverdenen til det tekniske respekterer grænsen til det tekniske, hvilket ikke kan udledes af det tekniske, hvorfor man må sige, at teknikens sikkerhed fx ikke kan udledes af det tekniske. Naturen og mennesket selv er kun sjældent god nok til teknikerens teknik. Det nyttiges herre passer ikke ind i utilitaristens univers. Teknikere, John S. Mill, økonomer osv. erklærer sig derfor for gode til verden, der hvor realiteten ikke er deres.

Diabolsk;

- vs. symbolsk.

- Fremmedkvalificeret mening, dvs. mening og betydning kvalificeret på andre betingelser, end dem der gælder internt i et system i kraft af dets symbolik.
- Distinktionen symbolsk/diabolsk (s/d) fylder store dele af min bog "Rk. vs. Kr." 2011.
- Distinktionen s/d kan anvendes under et væld af sproglige variationer, men alt sammen førende frem til en og samme pointe, nemlig den, at et kognitivt systems konstruktion af en realitet kun falder som del af den bredere og omfattende realitet, der omfatter et væld af konstruktioner og forudsætninger, som ikke kan reduceres til det respektive systems konstruktion af en realitet.
- Distinktionen s/d er kognitivt lagt til grund for tematiseringen af økonomien, Homo Economicus; "realitetens økonomi" (økonomi i diabolsk forstand) sat op over for "økonomiens realitet" (økonomi og alt andet inden for økonomiens symbolik).
- Distinktionen s/d har været inspiration til den disposition, som essayet falder inden for; Markedsværdier, Kap. I (økonomiens symbolik), Markedets værdi, Kap II (økonomien i diabolsk forstand), Andre værdier Kap III (diabolske betydninger i det hele taget).

Dialektik;

- Filosofisk disciplin.
- Måde at skrive og tænke på.
- Hegel, Friedrich W.
- Adorno Horkheimer, Theodor og Max.
- Marx, Karl.

Differentieret;

- vs. udifferentieret
- Funktionsdifferentiering, funktionel autonomi; grundbegreb inden for systemteorien, hvor der fokuseres på, at økonomi, videnskab, ret, politik hver især er udtryk for hvert sit funktionssystem med egen semantik og form for psykisk social semantisk og funktionel autonomi; se oversættelsesprincip osv.
- Værdidifferentiering; differentiering af værdiernes kvalificerende fundament.
- Struktureret; finere form for differentiering end den simple form, altså finere end den primære distinktion i semantisk forstand.
- Distinktion; form (iagttagelsesform Luhmann).

- Tekstur; inden for en grov differentiering, struktur, kan der findes en finere tekstur.

Dogmatisk;

- vs. reflekteret, betinget.

Efterspørgsel, købekraft;

- vs. udbud.
- Efterspørgsel som penge, købekraft.
- Efterspørgselsfremmende investeringer (reklamer, marketing).
- Udbud af efterspørgsel, pengeudbud.
- Efterspørgsel på efterspørgsel, på købekraft, penge, kunder.
- Effektiv efterspørgsel (i Keynesk forstand, hvor effektivitet handler om at konvertere investerede penge, efterspørgsel, over i produktion, dvs. beskæftigelse. Han var arbejdsværditeoretiker, hvorfor spørgsmålet om effektivitet ender op i et spørgsmål om pengenes beskæftigelsesmæssige effekt, hans mål for produktion. Se John Maynard Keynes samlede værker og det han skriver omkring 1936).

Ego;

- vs. alter; den ene over for den anden.
- Social mening opstår i og går forud for og bærer relationen som kommunikation, der er og reproducerer sig selv på sit eget emergente niveau.
- Se dobbelkontingens og kommunikation som det sociale i "Sociale Systeme", Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1984.

Eksogene penge;

- vs. endogene penge.
- Nationalbankpenge, tilført markedet ude fra.
- Base money.
- M 0.

Eksternaliteter;

- Konsekvenser for tredjepart eller omverden i forhold til den økonomiske hændelses interne relation, relationen mellem køber og sælger.

Endogene penge;

- vs. eksogene.
- De penge, som skabes på markedet. (se penge og pengeskabelse).

Erkendelsesteori;

- vs. ontologi
- Filosofisk disciplin.

- Filosofien omfatter erkendelsesteorien som en disciplin, der kan anerkende grænsen mellem ontologi og teori. Hvor det er et ontologisk grundvilkår, at ingen iagttager konkret kan tænke den andens tanke, der forbliver det et teoretisk postulat i nogle formelt kalkulerende og teoretiske modeller. Filosofien kan forstå erkendelsens non kumulative aspekter. Der kan skelnes mellem den filosofi, der indoptager og bygger på forpligtende vilkår, og den der benægter disse. Således er systemteorien i overensstemmelse med sig selv i sin kontekst, hvor andre på baggrund af problemet med at komme fra det partikulære til det generelle nægter erfaringens grundvilkår, det "at være" i fx heideggersk forstand.
- Videnskabeligt kan der fx siges om erkendelsesteorien, at den handler om videnskabens tradition for at kvalificere erfaringen som sand på baggrund af teoretiske og empiriske kriterier for videnskabelig gyldighed. Erkendelsesteorien er således videnskabens refleksionsteori, der i praksis udfolder sig i forlængelse af en længere række af blokeringer og anstød for selv samme. Således bygges der fx op om et ideal om kumulativ viden. Det er del af denne praksis, når vi videnskabeligt laver en mangfoldighed af referencer til fortidens økonomer og filosoffer, uden at gøre andet end at antyde, at begreber og betydninger kan ses i relation til disse steder i fortiden. Videnskabeligheden sætter sit eget lys, der samtidigt skaber mørke, netop fordi traditionen for at referere dækker over mental mangel på nærvær, mangel på tænkning hvor de kumulative mængder af referencer hersker. Mængdelæren og beregningerne over det indikerede, men aldrig helt identiske værdier, afsløres af tænkningen som disrespekt over for meningsregimernes grænser for gyldighed.

Essay vs. afhandling.

- Forsøgsmæssig fremstilling, evt. insisterende på den mere ufærdige men afprøvende og levende afsøgning af spørgsmål. Filosofien bliver, hvor den er tro mod tænkningen, stående overfor det ubestemte, og insisterer på tænkningen som oprindelig skaben, brud med det entydige og opbyggelige. Tænkningen er autonom og skabelse

har det oprindelige i sig, der ikke kan gentages uden at noget går tabt. Filosofien insisterer fx i heideggersk forstand på tænkningens oprindelige og skabende kvalitet, hvor systemteorien omhandler det ikke trivielle, livet og systemernes selvorganiserende og selvskabende ikke identiske realitet.

Etik

- Moralens refleksionsteori, se moral og moralsk.
- Spørgsmål om rettens retfærdighed knytter traditionelt an til moralske spørgsmål, der så kan udmønte sig i distinktionen mellem fx legitim men ulovlig adfærd og illegitim men lovlig adfærd.

Fagøkonomi;

- Den videnskabelige disciplin, der har økonomien som tema.
- Hvis den økonomiske videnskab forveksler markedets succeskriterium med den autonome videnskabs kriterier for at skelne mellem sandt og falskt, så er videnskaben gået under for økonomien, overtaget af den økonomiske rationalitet.

Falsificerbar vs. ikke falsificerbar;

- Distinktion, der lægges til grund for kvalificering af en form for sandhed, som Carl Popper har udviklet i opgør med den logiske positivisme.

Filosofi vs. instrumentel fornuft.

- Et filosofisk essay adskiller sig fra et ikke filosofisk essay, ved at distinktioner og indikationer lever semantisk ved en levet referenceramme, hvor de samme referencer i en instrumentel funktion har mistet tænkningens nærvær, dvs. hvor en død tradition eller mere ureflekteret vane fx har overtaget funktionen.

Finansiell sektor;

- vs. den produktive sektor og husholdninger.
- Banker, investeringsselskaber, pengemagere, pengekøbere, pengesælgere.

Finansiell stabilitet; (hører under nationalbanken).

- Statens finansielle "skrællespand"; opkøber og overtager fx fallerede finansielle virksomheder.

Forbruger;

- vs. Homo Economicus.
- Forbrugeren adskilles i teksten fra det økonomiske menneske. Der arbejdes og bygges forsøgsmæssigt med distinktionen.

Formål (telos); formålmæssighed, teleologisk.

- vs. morphogenese som retningsgivende mekanisme i udviklingen.
- Mening i rationalistisk forstand.
- Teknikkens tilsigtede effekt.
- Telos i religiøs traditionel ontologisk forstand.
- Skæbne i teistisk forstand, monoteistisk eller ej.

Formålmæssighed;

- Den psykiske eller sociale adfærd der retter sig mod formål.
- Alle former for rationalitet bygger op om en form for formålmæssighed, uanset om den i sidste instans er formålsløs eller ej.

Forventning; Struktureret og kognitivt åben.

- vs. kognitivt lukket.
- Systemteoretisk kan forventninger tages som det nærmeste man i daglig tale kommer den forståelse for, hvad åbenhed, klangbund for modtagelighed af indtryk, receptivitet og for hvad strukturel åbenhed er i mere gennemført systemteoretisk forstand.

Fremskrivninger;

- vs. redegørelser under henvisning til fortid.

Se prognoser.

Flow of funds-modeller.

- vs. ligevægtsmodeller.
- Arbejder med mere komplette optegnelser over økonomiens betalingsstrømme, hvor der skelnes mellem produktive og ikke produktive aktører på markedet, fx med den finansielle sektors indtægter som udtryk for ikke produktiv aktivitet, hvis indtægt ses som et i snæver økonomisk forstand mere eller mindre bæredygtigt dræn i de produktive sektors økonomi.
- Indeholder optegnelser over husholdninger (forbruger), produktionsvirksomheder, finansiell virksomhed, stat, m.fl.

Fysik;

- Termodynamik.
- Fysiske grænser og volumen vs. pålydende værdier, nominelle økonomiske værdier.

Global økonomi;

- vs. lokal, regional
- "Ikke bæredygtig økonomi".

God vs. ond; moralens kode.

- Ikke noget funktionssystem.

- Grundstrukturen i konfliktens realitet konstituerer sig omkring distinktionen mellem det gode og det onde (se Rk. vs. Kr.).

Guldfod;

- vs. tillidsfod;
- Pengeudstederen kan garantere en valutas værdi med guld, enten ved at udstede præget guld i form af mønter som betalingsmiddel eller ved indstiftelsen af fordringer på guld som betalingsmiddel.
- Se Bretton Wood.

Handelsvirksomhed vs. produktionsvirksomhed.

- Lever af at købe billigt og sælge dyrere.

Hegel, Friedrich; forfatter til "åndens fænomenologi".

Heidegger, Martin; fænomenolog, eksistentialist, fundamentalontolog.

Homo Economicus; essay af samme navn med definition, udtrykket bruges utallige gange.

- vs. forbruger. (se forbruger).
- Mainstreamøkonomerne forklarer det økonomiske system ud fra en analytisk deduktiv model, hvor Homo Economicus udfylder rollen som det analytisk mindste, med iboende intentionalitet, drift, vilje, der antages at konstituere det økonomiske systems udviklingsretning (essensmystik).
- Systemteorien forklarer omvendt Homo Economicus som en abstraktion, skabt og båret i en snæver rationalitet, funktionalitet, der knytter sig til det sociale system, det økonomiske system, et funktionssystem sammen med andre.
- Systemteorien ser således både Homo Economicus som udtryk for en faktisk social kognitiv praksis såvel som et i videnskabelig forstand misfoster af en abstraktion, skabt ud fra den analytisk deduktive metodes indre nødvendighed, behov for analysens første, men uden forpligtende videnskabelig karakter. Abstraktionen homo economicus er et begreb, som bruges bredt inden for den mest anvendte økonomiske teoridannelse. Den dækker over en forestilling om det nytteoptimerende økonomiske subjekt, den form for rationalitet og formålmæssighed, som læses ind i især virksomhedens adfærd på mikroplan. Denne teoretiske abstraktion figurerer som den dogmatisk antagede forudsætning i mainstreamøkonomiens teoribygninger, hvor der analytisk og deduktivt

sluttes fra mikroøkonomiens antagelser om dette subjekt til makroøkonomiens ligevægtsmodeller, bl.a. ud fra det dogme, at hvad der er lukrativt på mikroplan for den enkelte og i overensstemmelse med dennes formålmæssighed, det kan uden videre adderes op og tages som adækvat bidrag til den generelle økonomiske udvikling på makroplan.

- Navnet Homo Economicus bruges gennem hele essayet og staves med stort af samme årsag for at indikere, at der lige så godt kunne have været tale om en konkret person og forestillingen om denne som værende af guddommelig herkomst, udvalgt som guds repræsentant på jord.
- Homo, latinsk for menneske.
- Economicus, latinsk for økonomisk.
- Ludens, latinsk for legende.
- Sapiens, latinsk for vidende.
- Erectus, latinsk for opret, oprejst.

Hume, David;

- Formulerede induktionsproblemet i forbindelse med problemet med at udlede fremtiden af fortiden, det generelle ud af det partikulære.
- Immanuel Kant forstod problemet, og hele hans filosofi, oplysningens projekt er et forsøg på at forklare fornuften som værende i ledtog med de atidslige principper, der kan bygge bro mellem fortid og fremtid, dvs. skabe grundlag for sikker viden om fremtiden, med udgangspunkt i det for ham transcendentale.
- Har defineret alle prognosers akilleshæl. Økonomer kan som flest finde ud af at referere til navnet David Hume, og vel også til referencer til referencer til denne. Men de forstår ham ikke, hvorfor deres videnskab er tvivlsom, selv om den lever op til kravet om kildehenvisninger.

Husserl, Edmund, fænomenolog.

- Forfatter til bl.a. "Logische Untersuchungen", udkom ca. 1901. Især andet bind er interessant i dette værk.

Iagttagelse;

- Iagttagelsesform: videnskabelig; distinktion mellem sand og falsk - økonomisk; distinktion mellem lukrativ og ikke lukrativ, - retslig; distinktion mellem ret og uret – moralsk; distinktion mellem god og ond – teknisk; distinktion mellem teknik og ikke teknik,...
- Æstetisk sanselig iagttagelse, biologisk.

- Kvalifikation set i social og psykisk kontekst – kommunikativt, psykisk, funktionsbetinget, osv.
- Første og anden orden; som ikke har iagttagelse som genstand for iagttagelse – iagttagelse som har iagttagelse som genstand for iagttagelse.
- Reflekteret vs. ureflektet.

Ideologi;

- vs. lærevillig.
- Ideologisk iagttagelsesform; moraliserende, ikke lærevillig, fordømmende, kontrafaktisk evt. opremsende skematisk gentagende traditionsbunden, ureflektet, dum osv.

Implicit;

- vs. eksplicit se: latent vs. manifest og stiltiende vs. udtalt.
- Stiltiende.
- Kun latent manifest.

Induktion;

- vs. deduktion.
- Logisk, betyder at slutte fra det mindre generelle til det mere generelle.
- Induktionsproblemet handler om, hvordan der overhovedet kan drages almene konklusioner ud fra konkret empirisk, positiv erfaring, fra fortid og nutid til fremtid osv.

Inflation;

- vs. deflation.
- Isoleret økonomisk systemintern nominel stigning i priserne med og uden effekt for omverdenen.
- Øget nominel pengemængde (M) eller omsætning i samme, uden en tilsvarende realøkonomisk eller anden deraf følgende ændring i verdens kvalitative eller kvantitative tilstand.

Inkommensurabel;

- vs. kommensurabel.
- Usammenlignelig.
- Unikt enestående autonomt i kvalitativ og eksistentiel forstand.

Intentionalitet;

- Fænomenologisk opdeles bevidstheden i spændet mellem to poler, noema og noesis. Se Husserl, Edmund, der knytter an til andre ældre erkendelsesteoretiske forsøg på at få fat i erfaringens mulighedsbetingelser, ontologisk neutralt eller ej.

- I mindre teoretisk forstand bruges udtrykket som indikation for vilje, retningsgivende drift osv.

Internalisering;

- vs. eksternalisering.
- Reinternalisering af det eksternaliserede.

Interpenetration;

- Når et systems struktur danner grundlag for, basis for et andet systems autopoiesis.
- Strukturel kobling, selektiv modtagelighed for input, æstetisk kognitivt.

Kausalitet;

- vs. nonkausal altså organisk, ikke lineær, ikke identisk tænkning.
- Fysisk.
- Social.
- Teknik.

Keynes, J.M.;

- Keynesianisme.
- Nykeynesianisme.
- Postkeynesianisme; Jesper Jespersen.

Klimaproblematik;

- CO2, global opvarmning, drivhuseffekt, fossile brændsler.

Knaphed, mangel;

- vs. overflod.
- De knappe ressourcer påstås i de fleste fagøkonomiske bøger at være selve økonomiens og dermed også fagøkonomiens genstandsfelt, men i praksis skifter fokus over på pengeværdi, som fx ikke kan identificeres med forbrugerens muligheder for at forbruge, osv.
- Økonomiens mulighedsbetingelse
- Knaphedens paradoks
- Knaphedens fordobling (penge): "Die Wirtschaft der Gesellschaft", Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988.

Kognitiv adfærd;

- Tilpasningsevne i funktionel forstand, systembevarende åbenhed for eksternt betinget modifikation af adfærd, åbenhed for modifikation af åbenhed, kognitiv adfærd.... (se autopoiesis, selvorganisering, system omverden).
- Det økonomiske system kan udvise kognitiv adfærd.
- Det videnskabelige system kan udvise kognitiv adfærd.

- Samfundet i sin helhed udviser kognitiv adfærd, kommunikative dispositioner ændres i kommunikationens forløb (kognitiv adfærd, sproglig tematisering af sproget, kommunikativ bearbejdning af kommunikationen).
- Psykens kognitive adfærd æstetisk og i anden forstand.

Komplementær vs. identisk og ukompromitteret.

- Vigtigt udtryk i bestræbelserne på at forstå de "nontrivielle" aspekter af virkeligheden.
- Fysisk, komplementaritetsteorien, Niels Bohr.

Kumulativ;

- vs. non kumulativ viden, inkommensurabel, forgængelig
- Erfaringen skrider frem i en proces, hvor noget kan bevares og dermed akkumuleres. fx kan tanken nedfældes, men selve tanken, som lå til grund for sin nedfældning bevares ikke kun, den er bevaret men alligevel ikke bevaret. (læs Hegel i "Åndens fænomenologi" og nogle af hans fortolkere, fx Adorno) På den måde består selve erfaringen af kumulativt såvel som non kumulativt indhold. Det non kumulative indhold er det inkommensurable. Livets værdier falder som det inkommensurable, helt modsat markedsværdien, det der lever ved det økonomiske systems symbolik, prisdannelsen. Livet er i høj grad det diabolske i økonomisk forstand.

Konfirmation, gentagelse og bekræftelse vs. paradoks og modsigelse.

- Et essay består i en række tentative, gentagende, afsøgende, mere og/eller mindre trivielle eller differentierede former for fokusering på et eller flere nært beslægtede temaer.
- Den dialektiske skriveform har en mere stiliseret og bevidst omgang med paradokset, relationen mellem tese og antitese end essayet som form, men der behøver ikke at være noget modsætningsforhold mellem essayets form og en dialektisk fremstilling. Forholdet kan være dialektisk og behøver ikke at være antagonistisk, selv om dialektikken historisk set har haft tilbøjelighed til at orientere sig antagonistisk.

Korrespondenteori; Erkendelsesteori, vs. ontologi.

Kvalificering;

- vs. mangel på samme.

- Erfaringen og tilværelsen manifesterer sig mere eller mindre efterprøvet. Eftertanken og refleksionen ligger der som den latente trussel i forhold til de alt for ukvalificerede men lyslevende fordomme og antagelser. En af dem går på, at penge er noget værd i sig selv. Det er de ikke.
- Sandhedsteori

Kvantitet;

- vs. kvalitet
- Principiel distinktion, problemet med at komme fra det ene til det andet, fra kvantitet til kvalitet, kvantitetens kvalitet og omvendt.
- Ontologisk dualisme, primære og sekundære egenskaber, objektive og subjektive (David Favrhøldt, afdød dansk filosof, formulerede en erkendelsesteori bygget op om den ontologiske dualisme).

Købedygtig;

- vs. udygtig.
- Den med penge.
- Homo Economicus.

Ligevægtsmodeller vs. organiske og nontrivielle forklaringsmodeller;

- AGL: Anvendt generel ligevægtsmodel.
- DREAM: (Danish Rational Economic Agents Model)
- ADAM: (Annual Danish Aggregate Model).

Ligevægtsøkonomer;

- Nykeynesianere.
- Klassiske økonomer.
- Neoklassicisme.
- Walras, Léon; kvantitetsligning.

Legitim;

- vs. illegitim.
- Markedsaktør.
- Markedsmekanisme.
- Adfærd.

Leksikalsk viden vs. levende viden.

- Se kumulativ.

Likviditet;

- Mere eller mindre likvid, omsættelig.
- Vs. solvent

Livets forudsætninger.

- Mangfoldigt givet, men kun kognitivt tilgængelig for livet på livets egne forudsætninger. Af samme grund er det ikke sikkert, at bestræbelserne på at overleve i sig selv er nogen garanti for succes. Psyken og det

socialer er næppe kognitivt på højde med sine forudsætninger, hverken de interne eller de eksterne.

Livsgrundlag; mulighedsbetingelser.

Livsverden.

- Habermas upræcist begreb.

Logik(sk) vs. ulogisk.

Lærevillig vs. ideologisk.

- Åben for refleksion.
- Åben for iagttagelser af anden orden.
- Udogmatisk.
- Videnskabelig.

Magt vs. afmagt.

- "Magtens væsen" Cand. phil. speciale af undertegnede 1989 fokuserer på magtens dualitet, ontologien i og bag.

Mainstreamteori;

- Inden for fagøkonomien vs. heterogene teorier, elementer.

Makroøkonomi;

- vs. mikroøkonomi.
- For få år siden hed det nationaløkonomi, men nu er nationalgrænsens betydning svundet meget.
- Domineres af ligevægtsøkonomiske mainstreamøkonomer.

Markedets logik;

- Udtrykket refererer til de lovmæssigheder, der skydes ind i eller udledes af markedets måde at virke på.

Markedsfundamentalisme;

- ideologi, moderne "isme".

Markedssucces;

- vs. mangel på samme.
- Værdi på markedet (arbejdstager måler sin succes på sin salgsværdi, løn).
- Budbringeren måler sin succes på markedet på om der er afsætning på sit budskab.
- Den videnskab, der har underkastet sig markedet som kriterium for succes, måler sin succes på afstanden mellem forskning og faktura.
- Alt kan gå under for markedets mål for værdi, inkl. markedsværdien (tese, udialektisk).

Markedsværdi; (gennemgående tema) Kap. 1.

- vs. markedets værdi Kap. 2.

- Sat i priser, objektivt udifferentieret og absolut i kvantitativ forstand, kumulativt og formelt mål for kvalitet.
- Det økonomiske systems interne selv- og fremmedreference, symbolik.
- Systeminternt mål for værdi.
- Renset for inflation, realøkonomi i teoretisk forstand.
- Grundlag for udstedelse af markedets endogene penge.
- Mål for vækst der lever op til kravet om identitet, identitetsprincippet som det er lagt til grund for ligevægtsmodellerne.
- Maksimering af samme, identisk med det økonomiske systems rationalitets formålmæssighed.
- Markedets værdi er en ekstern værdi (diabolisk) i forhold til det økonomiske systems interne indikation for værdi (symbolik), den kvalificeres i omverdenen til markedet på andre kognitive, sociale og psykiske forudsætninger, end dem der karakteriserer det økonomiske system.

Medium vs. form i kommunikationsteoretisk forstand.

- Sprog.
- Fremføringsmedium: skrift, tv, internet, audiovisuelt medium...

Metafysik.

- Læren om det at afgrænse det fysiske, i klassisk filosofisk forstand har der været tradition for at begrænse det til læren om sjæl- legemproblematikken, hvor materialismen og idealismen samt den ontologiske dualisme har stået over for hinanden som konsekvens af de former for substans, der var tilbage fx i René Descartes filosofi, den filosof som i nogle filosofiske sammenhænge kaldes den moderne filosofis primære figur.
- Se også ontologi.

Mikroøkonomi vs. makroøkonomi.

- Økonomien set fra den enkelte aktørs side, hvor der inden for de mere udbredte former for økonomisk videnskabelig praksis tages udgangspunkt i virksomhedsøkonomiens perspektiv. Hvad der er rationelt her, dvs. hensigtsmæssigt og formålstjenligt, adderes op som en kumulativt udtryk for større helheder, fx helt op til makroplanet, der i gamle dage handlede om nationaløkonomi, men

som nu handler om den globale økonomi, sat ind i ligevægtsmodellernes abstrakte indikationer for pengemængde, M , omsætningshastighed, V , bruttoprodukt, Y , priser, P , som igen bliver delt op i undervariabler og mere eller mindre operationelle anvisninger på kontakt med og mål for "de realøkonomiske begivenheder".

Miljøproblemer; upræcist men populært udtryk for en mangfoldighed af problemstillinger.

- Problematik, se; ressourcer, klima, biodiversitet.
- Omverden vs. system.
- Mulighedsbetingelser i systemteoretisk forstand.
- Natur.

Modeller, økonomiske modeller og andre sociale modeller.

- Ligevægtsmodeller (fx kvantitetsligningen).
- Flow of funds modeller.
- Organiske modeller, differensteoretiske sociale samfundsmodeller.

Moderne.

- Udtrykket "Det moderne" bruges i Luhmannsk forstand, hvor det henviser til det for det moderne karakteristiske, nemlig det funktionsdifferentierede, det forhold at det moderne samfund er karakteriseret ved en mosaik af systemdannelser, der udfolder sig særskilt om hvert af samfundets primære funktioner i kraft af en performativ praktisk differentierende semantik og rationalitet, særskilt for hver af det moderne samfunds primære systemer. Den sociale praksis kan ikke forstås uafhængig af den kognitive, dvs. de sociale og psykisk betingede kognitive kompetencer, og disse har sekundært fysiske konsekvenser og andre kvalitative implikationer, som den deduktive og identitetstænkende rationalitet ikke omfatter eller forstår.
- "Det moderne" refererer også til oplysningstidens idealer, Kant, Descartes, Hume, Adam Smith, J.S.Mill, og mange andre, der bygger videre på den nytteoptimerende rationalitet, mere eller mindre eksplicit forståelse for sin forankring i den ontologiske dualisme og de heri funderede reduktionistiske begreber om kvalitet og kvantitet.
- "Det moderne" betragtes som en ideologisk retning, ligesom rationalismen og oplysningsidealene med sin reduktionistiske ontologi og erkendelsesteori er moderne økonomisk, videnskabelig og journalistisk praksis iboende.

- Det moderne bruges også som reference til samfundet af i dag, dvs. som simpel indikation for det samtidige, med alt hvad det kan inkludere.

Monetarisme;

- Ideologi, ser bort fra endogene penge i bekæmpelsen af inflation.

Monetarist; fx Milton Friedman.

Monetaristisk;

- Ideologisk økonomisk filosofi der karakteriserer institutioner som EU's og USA's pengemæssige forfatning, politik.

Moral.

Orienteringsmønster, sætter godt over for ondt.

Moralsk.

- ideologisk, kontrafaktisk orienteringsmønster, ikke videnskabelig, religiøs, dogmatisk, insisteren på det gode i kraft af modsætningen til det onde.

Morphogenese.

- vs. teleologi og rationalitet bygget op om formålmæssighed.
- Termodynamikken kombineret med evolutionsteorien formår at definere udvikling, kvalitet, værdi og mening i tilnærmelig fysisk forstand uden at ty til rationalismens og utilitarismens meningsløshed. Det handler om de værdier, som økonomien fortrænger med sit mål for værdi, nemlig markedsværdien.

Mulighedsbetingelser;

- Systeminterne og systemeksterne.
- Sociale og psykiske kognitive anlæg og dispositioner.
- Naturlige mulighedsbetingelser fx i fysisk forstand og i evolutionsteoretisk forstand.

Natur;

vs. civilisation.

Naturalistisk fejlslutning;

- Essensmystificerende substantiverende indlæsning af skæbne, mening, godhed eller ondskab i et fænomen, mekanisme eller kommende tid (min definition).
- G. E. Moores definition; illegitim slutning fra det der "er" til det der bør være. Forklaringen kommer ikke med noget bud på, hvad et "bør" skal udledes af, hvis det ikke er det, der "er" heller ikke med nogen redegørelse for sig selv som forbud!

Naturalieøkonomi;

- vs. pengeøkonomi.
- Bæredygtigt alternativ til pengeøkonomien.
- Lavt forbrug, høj udnyttelse af ressourcer på bæredygtig vis.

Naturvidenskab vs. humanvidenskab.

- Opdeling af videnskaberne ud fra den ontologiske dualisme.

Nytte;

- vs. bytte, unytte.
- Nytteoptimerende rationalitet.
- Utilitarisme, nyttighedens ideologi, "isme".
- Se formålmæssighed, formålsløs formålmæssighed.

Nødvendighed;

- vs. frihed
- Systemintern vs. ekstern nødvendighed.
- Naturgiven.

Objektiv;

- vs. subjektiv;
- Objektivt, fri af det subjektive.
- Reflekteret; subjektets objektivering vs. objektets subjektivering.

Omverden;

- vs. system.
- Ydre omverden; natur, ikke social omverden.
- Psykisk omverden.
- Social omverden.

Ontologi;

- Læren om det værende vs. læren om væren og tid, fundamentalontologi (Martin Heidegger).
- Se også metafysik.

Ophobning;

- Se også akkumulering, regningsmæssigt og fysisk.
- Homo Economicus akkumulerer og ophober, hvad der regningsmæssigt lader sig indikere, inkludere under privatejendommens domæne. Det drejer sig ikke om de flygtige kvalitative tilstande, værdier som ikke lader sig gentage, bevare.
- Ophobningen sigter primært på kvantitet, matematisk og formelt beregnet indhold.
- Kun det trivielle lader sig ophobe, dvs. de beregnelige og dermed non kvalitative værdier.
- Begrebet "økonomisk vækst" dækker i de fleste sammenhænge over en primitiv forståelse for det

ophobede, akkumulerede i kvantitativ, fysisk eller blot formel forstand.

Oplysning/videnskab;

- Mere end ren positivisme og ureflekteret akkumulering af referencer.
- vs. dogmatik.
- vs. fundamentalisme.

Ordlister;

- Alfabetisk ordnet række af forklaringer på ord, fx en liste der indeholder definitionen på ordet "ordliste", et selvrefererende fænomen.
- Manifesterer sig leksikalsk og/eller filosofisk.

Outside money;

- vs. inside money.

Oversættelsesprincip vs. mangel på samme.

- Overordnet forestilling om sammenligningens fællesnævner.
- Principiel forestilling om logisk orden, hvor det lavere følger af det højere, altså deduktiv orden og transitiv orden, hvor det forklarede oversættelsen henter meningen i en mere eller mindre entydigt logisk orden.

Paradoks;

- vs. konfirmation.
- Selvmodsigelse, logisk, det identiske ikke identitet, det samme som det forskellige.
- Performativ selvmodsigelse, partiel og absolut (forudsætter intentionalitet, vilje, retningsgivende intention, telos, formål).
- Forandringen er ikke et paradoks, den bryder bare med identitetsprincippet.

Passiver;

- vs. aktiver.
- Gæld.

Penge.

- Bankpenge/kontopenge se endogene penge.
- Base money: M0, nationalbankpenge.
- Betalingsevne: købekraft, tilgodehavende.
- Se eksogene og endogene penge.
- Inside money – outside money.
- Knaphedens fordobling (Luhmann).
- Se aktiver og passiver.
- Guthaben (Schumpeter).
- Penge = gæld.

Pengemultiplikator;

- En matematisk konstruktion, der bruges til at dække over hvordan penge skabes bogføringsmæssigt gennem kreditgivning af banker og andre repræsentanter for Homo Economicus internt på markedet.
- Formelt tager multiplikatoren sig således ud: $M=1/R$, hvor M er pengemængde, 1 er base money, nationalbankpenge, R er reserveratio, dvs. den del af pengene, der skal stå som aktiver, kontant og som fordringer på andre banker hos pengeskaber. Indlån, skabt af andre bankers udlån, indgår som reserveratio. Derfor er der ingen ekstern kontrol med markedets pengeskabelse.
- I realiteten skabes de fleste penge på markedet af det fri markeds aktører som gensidige fordringer, der fungerer i betalingen, hvor den ene fordring kan cleares med den anden. Som Schumpeter forklarer i sin bog, "Das Wesen des Geldes" ca. 1933, så er penge i de fleste tilfælde ikke andet end mere eller mindre anerkendte, realistiske og/eller direkte fordringer på socialproduktet, (Y-værdien i kvantitetsligningen), dvs. tilgodehavender, Guthaben, uafsluttede regnskaber, hvor pengene først går i sig selv, der hvor den ene regnskabsmæssigt opførte fordring imødekommes uden, at der stiftes en ny eller der, hvor den bare opgives, dvs. ved at navngiven kreditor sletter sin fordring eller indehaver af base money brænder eller udslette sine penge.

Pengeskabelse.

- Regnskabsmæssig forøgelse af den samlede økonomis nominelt opførte balance i aktiver og passiver.
- Pengeskabelsens pålydende volumen er konkret umulig at redegøre for, dvs. nominelt, fordi hele økonomien, det store regnskab, af indlysende mange grunde ikke er at komme på højde med, og fordi penge ikke på nogen entydig måde kan tages som mål for noget som helst andet end sig selv, dvs. som andet end mål for mål. Skyggebanker er ikke under nogen form for kontrol, og fordringer dem og andre imellem fungerer som penge, tæller nationalt og internationalt, er med til at sætte prisen på alverdens kapitalværdier. Tax Justice Network har lavet en optegnelse over verdens skattely. Alle firmaer og formuende økonomiske aktører kan føre

penge i skattely via Luxembourg-finten, som er designet med hjælp fra eu kommissionens formand, Jean Claud Juncker. Verdens samlede gæld var år 2015 over 200 billioner US\$.

- Eks. fra wikipedia: Of course, they [commercial banks] do not really make loans out of the money they receive as deposits. If they did this, they would be acting just like financial intermediaries and no additional money would be created. What they do when they make loans is to accept promissory notes in exchange for credits they make to the borrower's' deposit accounts. Loans (assets) and deposits (liabilities) both rise....
- The American Bankers Association has also stated that most bank loans are made not by doling out paper currency and coin, but instead by creating or increasing deposit liabilities owed by the bank: Typically, bank loans are made to existing customers, or the proceeds of a loan are used to open an account; thus, most bank loans increase total deposits. In the typical credit situation, two balance sheet items --loans and deposits -- are simultaneously increased.

Postkeynesianer

- Gør op med forestillingen om muligheden for at isolere en faktor/variabel i en evt. matematisk model over udviklingen inden for økonomien eller andre systemer.
- Jesper Jespersen karakteriserer sig selv som postkeynesianer, skriver mest om makroøkonomi med særligt henblik på beskæftigelse ligesom Keynes selv.

Postmodernisme; efter moderne.

- Tiden efter den store fortælling.
- Jean F. Lyotard.
- Luhmann omdefinerer postmodernismen. Han fører de karakteristika, som de såkaldt postmoderne filosoffer ser som et nyere fænomen, helt tilbage til der, hvor feudaltiden afløses af det funktionsdifferentierede samfund. Han ser "det moderne" som udtryk for afslutningen på den store fortælling, og med udgangspunkt i ham bliver den store fortælling til ideologi, forklædt fx som oplysningens projekt, rationalisme og moderne mainstreamøkonomi. Troen på at Homo Economicus og markedet vil føre til den bedste af alle verdener,

er en typisk form for moderne ideologi, en stor fortælling, en form for ideologisk rationalisme iflg. Luhmann, der dog undgår sådanne meget antagonistiske og konfrontatoriske udlægninger af sin position.

Pris..

- Markedsværdien måles i priser. I systemteoretisk forstand handler det om økonomisk systemintern selv- og fremmedreference, det eneste, som den snævre pengeøkonomiske rationalitet formår at indikere, registrere som værdi.
- Økonomisk værdi måles i pris, og problemet er, at dette mål for værdi ophøjes til at være et objektivt sandt mål for værdi, selv om kvalificeringen af, hvad der har værdi, kan ske på en mangfoldighed af forudsætninger, og at der ikke kan siges at være en logisk eller naturlig rangorden, der redegør for, ophøjer økonomisk værdi til det sande og objektive mål for værdi. I dette essay fokuseres der på, at økonomisk vækst i omsætning af betalte priser på ingen måde kan tages som et adækvat udtryk for fx forbrugerens muligheder og kvalitative tilstand. Hvad der er godt i snæver økonomisk forstand, målt i omsætning og stigninger på værdier i priser, kan derfor ikke, hverken formelt eller faktisk, tages som adækvat udtryk for det gode i almen forstand.

Prisdannelse;

- Inden for traditionel økonomisk teori forklares prisdannelsen som funktion af udbud og efterspørgsel. Forøgelse af udbud i forhold til efterspørgsel fører til lavere pris, hvor formindskelsen af udbuddet i forhold til efterspørgslen omvendt fører til højere pris.
- Formelt: $Pris (P) = Efterspørgsel (D) / Udbud (S)$.
- Pengemængden anses inden for traditionen for at være neutral i forhold til den egentlige økonomiske udvikling, idet pengemængden "på længere sigt" dogmatisk fastsættes som neutral i forhold til alt andet end netop prisdannelsen, markedsværdiens rent nominelle værdi, der tages som mål for "realøkonomisk udvikling" når den renses for inflation. Mainstreammodellerne definerer penge som eksogent skabte og ser pengemængden som neutral i forhold til realøkonomien.

- En af pointerne i dette lille essay er, er at den traditionelle prisdannelsesmekanisme er lettere meningsløs, for så vidt som pengene figurerer både som udbud og efterspørgsel, samt at markedsværdien, målt i priser, er meningsløs som mål for realøkonomi, efter som at Homo Economicus både udbyder og efterspørger pengene selv uden om andre økonomiske faktorer, hvorfor der ikke kan være nogen entydig sammenhæng mellem markedsværdi og realøkonomi. Konklusionen er, at verden drejer sig om en lettere autark, arbitrær eller løsrevet mekanisme, som ikke kan siges at repræsentere eller betinge realøkonomien på anden vis, end den, der følger af, at verden orienterer sig mod den, "som om alt var om pengeøkonomi" (realitetens konstruktion vs. konstruktionens realitet).

Produktion, skabelse, industri.

- Mange økonomer reserverer produktionen og skabelsen af værdi til det, der finder sted i lønarbejdsinstitutionen. De er med andre ord arbejdsværditeoretikere, og forstår af samme grund hverken det økonomiske system eller dets forankring i sin omverden af sociale, psykiske og naturgivne forudsætninger.
- Distinktionen mellem produktiv og uproduktiv økonomisk aktivitet mangler den forpligtende karakter, der hvor den implicit og dogmatisk bygger på arbejdsværditeorien.
- Produktion og skabelse må forstås og forklares bredere, hvis den skal udgøre en forpligtende forudsætning for kritikken af troen på at markedsværdien er samfundets sande mål for værdi.

Prognoser, fremskrivninger;

- Statistisk funderede forudsigelser om fremtiden, baseret på antagelsen af, at fremtiden kan udledes deduktivt og analytisk af talmateriale lavet over fortiden.
- Anvendt metode i det moderne samfunds forsøg at formulere sine forventninger til og tro på fremtiden.
- Kan bruges til at skabe fremtiden, som selvopfyldende profeti
- Kan være et problem i forsøget på at forudsige fremtiden, som selvnegerende profeti.
- George Soros, en kendt rigmand og iagttagere af markedet, har på let tilgængelig form anskueliggjort,

hvordan mainstreamøkonomernes prognoser for den økonomiske udvikling er dømt til at gå fejl af markedet, fordi markedets aktører i det tilfælde, hvor man vidste om prognoserne for markedsudviklingen, at de var sande, da ville tage bestik af den sande beskrivelse af fremtidens marked, og derved performativt gøre markedet til et andet, end forudsagt. Det handler om selvnegerende sandhed.

- Teoridannelser som systemteorien, hvor selvorganiserende elementer og non trivielle aspekter af det tematiserede er en selvfølge, har disse selvopfyldende og selvnegerende aspekter med i sine forklaringer som det naturligste i verden, hvor de trivielle modeller, som finansministerium, journalister og økonomer benytter sig af, bryder definitivt sammen over for selvorganiserings realitet.

Præmis;

- Logisk vs. konklusion.
- Ultimativ, absolut (vs. relativ) forudsætning for fx gyldighed og mening inden for et regime, sæt af regler for gyldighed af betydning, indikationsværdi og argument.

Realøkonomi; ontologisk begreb og semantisk konstruktion.

Rationalitet;

- I systemteoretisk forstand kan der tales om, at den særskilte form for rationalitet, som vi taler om her i essayet, er den, der knytter sig til det økonomiske system, som vi lægger ind under vores definition af (H/h)omo (E/e)conomicus.
- Generelt er rationalitet at betragte som hensigtsmæssighed i forhold til en problemstilling med løsning og formål.
- Rationalitetens gyldighed forudsætter formål og løsning.
- I religiøs forstand bygger rationaliteten på teleologi og fører frem til skæbne...
- I teknik og forvaltningsmæssig forstand bygger rationaliteten på tilsigtet virkning tilstand.
- Forpligtende rationalitet vs. uforpligtende, læs selvopfyldende vs. selvnegerende.
- Videnskabeligt bliver rationalitet til enten sand eller falsk rationalitet.
- Økonomisk rationalitet bliver til hensigtsmæssighed eller uhensigtsmæssighed i økonomisk forstand, dvs. i forhold til den eneste form for

formålmæssighed, som eksisterer for Homo Economicus iflg. definitionen på side 19.

Rationalisme og modernisme vs. fx postmodernisme og systemteori

- Determinisme, aksiomatisk tænkning.
- Tro på transitiv deduktiv verdensorden, det altomfattende logiske system.
- Manglende blik for de inkommensurable værdier.
- Trivielle modeller (ligevægtsmodeller).

Refleksion (iagttagelse af iagttagelse);

- Anden ordens iagttagelse (Heinz Von Foerster).
- Reflekteret tilstand.
- vs. ikke reflekteret tilstand.

Regnemetoder;

- Bygger på/fører til; matematik, formel logik, identitetsprincip, sandsynlighed, statistik, ligevægtsmodeller, trivielle modeller, binært kodede maskiner.
- Regnemethoders forudsætninger.
- Gyldighedsbetingelser.
- Mulighedsbetingelser.

Regnskab;

- Bogføring, dobbelt bogføring i kredit- debetkolonner.
- Aktiver passiver.
- regnskabsmæssig betaling, clearing af fordring mod fordring.
- Betaling, afslutning af et regnskab ved etableringen af et nyt eller uden.

Ret vs. uret; retssystemets kode, iagttagelsesform.

Roegens, Nicholas Georgescu; se litteratur.

Sammenlignelighed;

- vs. usammenlignelighed.

Sand vs. falsk.

- Videnskabens kode, funktionssystemets iagttagelsesform.

Say's lov;

- Eller markedets lov, den klassiske økonomis grundlov. Bygger på påstanden om, at spørgsmål om pengemængde og deres skabelse er ligegyldige for realøkonomien, fordi det er udbuddet af varer og ydelser, der i sidste ende betales med varer og ydelser, dvs. udbuddet. "Udbuddet skaber sin egen efterspørgsel, eller, et overskud af udbud kan kun finde sted, hvor for mange midler bruges der hvor de virker mindre befordrende for produktionen end de ville have gjort et andet sted". Det var Jean Baptiste

Say, der sagde, at Homo Economicus aldrig ville akkumulere penge, Homo Economicus ville straks bruge dem, for ellers ville de bare forsvinde”!

- Pointen I dette essay er bl.a. at Homo Economicus investerer med et formål, nemlig at få pengene, den enes tilgodehavender hos en, nogle eller andre til at stige, og at dette i sig selv ikke nødvendigvis virker befordrende for forbrugerens mulighed for at forbruge, da pengene både skabes som lån i penge, men også investeres i penge med afkast i penge som formål, og at pengene derfor ender op som noget, der skabes af sig selv for sig selv uden andet formål end sig selv. For så vidt, som omverdenen eksisterer for dette formål, så er den reduceret til det formål, at øge den enkeltes mængde af tilgodehavender hos en, flere eller alle andre, hvilket ikke behøver være befordrende for forbrugerens mulighed for at forbruge. Homo Economicus og forbrugeren repræsenterer to rationaliteter, hvor den ene ikke går op i den anden.

Schumpeter, Joseph A. ; Forfatter til ”Pengenes væsen”, udgivet på tysk mod forfatterens vilje i 1970.

Selvorganisering; autopoiesis.

Selvreference vs. fremmedreference (systemteoretisk, se evt.

”Rk. vs. Kr” af undertegnede og Niklas Luhmanns forfatterskab).

- Basal selvreference; den elementær mindsterelation, der skal til for at man i systemteoretisk forstand kan tale om systemets udgrænsning i forhold til sin omverden.
- Proceskarakterens selvreference; tænkningens tænkning, sansningens sansning, selvsmagende smag, synet der ser det at se, hørelsen der lytter efter klangbund.
- Symbolsk selvreference; systemets tematiske forkortelse for sig selv, tænkningens jég, Cogito, i cartesiansk forstand, med eller uden selvmystificerende substansassociationer.
- Symbolsk fremmedreference, forudsætter den interne distinktion mellem system og omverden, repræsenteret symbolsk eller ved en symbolik, der performativt adskiller sig fra andre former for kognitiv performance, og som på andre præmisser end systemets egne kan indikeres som systemets interne fremmedreference. I systemteoretisk forstand, så figurerer priserne som den sociologiske videnskabs indikation for det økonomiske systems

interne selv- og fremmedreference. I essayet forsøges det sagt på almindeligt dødeligt dansk med bemærkninger som; "der kan sættes pris på alt, inkl. det, at der kan sættes pris på det at sætte pris på", osv.

Semantik, læren om betydninger;

- vs. semiotik.
- Når en tekst skal udlægges, kan der fx fokuseres på fonetik, grammatik, logik og semantik.
- Læren om betydning er, modsat semiotikken, henvist til at forholde sig til de aktive, dvs. de performative niveauer i de kognitive processer, der ligger i iagttagelsen, i den sociale begivenhed, den kommunikative begivenhed, eller isoleret i det psykiske system fx . Det handler om kognitive processer og om at det manifeste og det latente niveau lever ved hinanden, fremadskridende, ind til autopoiesis stopper, det kognitive system ophører med at være.

Semantisk lys; forudsætning for mørke i systemteoretisk forstand.

- vs. semantisk mørke.
- vs. latent viden.

Semantisk referenceramme vs. leksikalsk definition.

- Med en semantisk referenceramme har man en struktur af iagttagelsesformer, modsætningsforhold, som begreber henter sin mening i. Strukturen manifesterer sig performativt med erfaringen, i den levende kognitive proces. Et essay er en levende betjening af denne ramme, skabt med det formål dels at udvikle den men også at afsløre den, hvor en leksikalsk definition standser ved optegnelsen, det døde, det etymologiske i fortiden, det kumulative, ...
- Begreber og udtryk henter sin betydning, indikationsværdi, i kraft af den levende semantiske referenceramme, der afgør, hvad betydningen konkret, manifest og eller latent står op imod. Rammen kan bestå af mere eller mindre entydige digitaliserede og diametrale modsætningsforhold. Sagligt kan en ting fx indikeres ved at stå i modsætning til alt andet, hvor "positiv" fx har en specifik modsætning, nemlig "negativ". Semantikken handler om de former for praksis, der giver modsætningerne deres mere eller mindre gensidigt konstituerende værdi.
- Filosofien bekender sig til erfaringens performative aspekt, det at betydningerne er levende, at de ikke

kan akkumuleres for så vidt, som de er tidsligt knyttet til øjeblikket (Kierkegaard), knyttet til den levende iagttagelsesform, det kognitive og unikke nybrud i enhver erfaring, uanset hvor undselig den er i kvantitativ og kumulativ forstand.

- Forestillingen om altomfattende finit empirisk viden fik sit knæk med den logiske positivismes død. Bevægelsens ideal gik på en kombination af perfekt og entydig logik kombineret med konkret kumulativ optegnelse af empiriske data, protokolsætninger. Det var "positivismen" på formel. Problemet var, at formlen ikke kunne eftervises empirisk, den kunne ikke leve op til sit eget kriterium for gyldighed. Carl Popper forstod det, og kom med et komplementerende og konstruktivt alternativ.

Skjulte hånds princip; (ånden i maskinen/ Adam Smith).

- Markedsfundamentalistisk tro på, at der er en højere mening med det marked, som fundamentalisterne ikke forstår, men som de hævder eksistensen af så meget mere troende og dogmatisk.

Skyldner vs. den, der har noget til gode.

- Se debitor.

Smith, Adam;

- Økonom, moralfilosof og skotte.
- Komparative fordel.
- Perfekt konkurrence.
- Den skjulte hånds princip.

Solvent;

- vs. insolvent.

Stat vs. marked.

Strukturel ligevægt;

- Fremtidsværdi, virtuel realitet, moralsk værdi.
- Mainstreammodellernes dogmatiske udgave af en ideel fremtid kombineret med troen på, at det fri marked i sig selv har en iboende drift eller tilbøjelighed til at ende op i netop strukturel ligevægt.
- Troen på denne iboende inertie og tendens bygger på essensmystikken om eller substantivering af Homo Economicus, der er lagt til grund som den forklarende instans, der fra mikroøkonomi og i kumulativ forstand kan lægges til grund for fagøkonomiens mere generelle forklaringer på makroøkonomisk plan.

Subjektiv;

- vs. objektiv.

- Ikke værdineutral.
- Indordnet under privatlivets fred, domæne.
- Individuel.

Substantiv; navneord, ordklasse.

- Substantivering.
- Det at skyde substansens egenskab ind i noget, via kognitiv, social kommunikativ performance.
- Især latinske sprog er stærkt substantiverende, ikke bare i kraft af disse sprogs distinktion mellem køn, hvor maskulinum står for det mere substantielle end det kvindelige, men hvor det mere substantielle figurerer som det der "er" mere
- Katolicismen og andre monoteismer bekræftes og bekræfter den substantivering, som findes i de latinske sprog.
- Kolonialisme, katolicisme og sexismen er bredt funderet i sprogenes tilbøjelighed til at substantivere, lige som mainstreamøkonomiens fokus på det kvantitative som det mere substantielle og objektive har affinitet i retning af samme form for kognitiv performance.
- Den måde, der i nogle sammenhænge fokuseres på Homo Economicus på, er substantiverende.

Syg;

- vs. rask.
- Distinktionen mellem det syge og det raske udgør den primære i iagttagelsesform inden for læren om det syge, patologien, som igen er den videnskabelige formulering af det orienteringsmønster, som lægges til grund for sundhedsvæsenet, et funktionssystem i systemteoretisk forstand. Vi bruger indikationen og distinktionen helt frit i forhold til den økonomiske rationalitet, både der, hvor den manifesterer sig i videnskabens gevandter, og der hvor den slet ikke vil genkendes som hverken det ene eller det andet.

Symbolik;

- vs. diabolisk.
- Et systems sammenholdende sæt af distinktioner, iagttagelsesformer m.m.
- Se diabolisk her i ordlisten.

System; (samtlige sider handle om systemet, systemerne, systemteorien).

- vs. omverden.

- System- omverdensdistinktionen er selve den grunddistinktion, dvs. iagttagelsesform, som semantisk konstituerer Niklas Luhmanns systemteori. Når der tales om system og omverden i dette essay, så bygges der på Luhmanns anvendelsen af distinktionen. Der henvises til hele hans forfatterskab, og mine egne bøger "Succes eller succes" udkommet på Bod i 2008 og "Realitetens konflikt vs. konfliktens realitet", udkommet på Det Stenske Forlag 2011.

Telos;

- Formål, causa finalis m.m.
- Metafysiske begreber, der fylder uendeligt meget lige fra Aristoteles til vore dages mere eller mindre indrømmede opfattelser af rationalitet, skæbne og hensigtsmæssighed.

Tid, tidslig

- vs. atidslig og forandring.
- tiden som betingelse for distinktion mellem tidslig og atidslig, relationen mellem det tidslige, atidslige, forandring og begrebet essensmystik præger og fylder en del i min bog "Rk. vs. Kr."

Tilgodehavende, fordring, penge, osv.

- Schumpeter definerer penge som tilgodehavende i sin bog "Das Wesen des Geldes", ca.1933. Det hedder "Guthaben" på tysk.

Tro vs. viden.

Tænkning, filosofi vs. dogmatik, fundamentalisme, absolutisme.

Utilitarisme;

- Nyttens "isme", ideologi.
- Som universel meningsteori, der ophøjer nytteværdien til alle værdiers værdi, kortfattet parodieret, gendrevet og latterliggjort i fx "Dialektik der Aufklärung" af Horkheimer/Adorno 1944, hvor det meningsløse i den formålsløse formålsløshed figurerer som mere eller mindre direkte og eksplicit eller implicit tema for opmærksomheden værket igennem. Bogen er et sublimt eksempel på, hvordan en dialektisk skrivemåde afslører tanken i noget af det historisk mest forpligtende, der endnu er skabt, som en lang kritik af den form for rationalitet, som vore dages mainstream af forvaltere og nyttige idioter fortsat repræsenterer.

Uøkonomisk;

- vs. økonomisk.

- En økonomisk disposition, der falder ud, uden at komme det økonomiske subjekt i handlingen til gode i økonomisk forstand, den er uøkonomisk.
- Naturen økonomiserer slet ikke. Derfor er den ikke økonomisk og heller ikke uøkonomisk.

Universel, distributiv vs. konkret, kontekstbetinget og eksistentiel.

Videnskab;

- Sættes i essayet op i modsætning til økonomien, fagøkonomien hvor den har tendens til at lade sin videnskabelige autonomi, symbolik, gå under for økonomiens kriterier for succes, markedets værdi.
- Funktionssystem.
- Distinktionen mellem sand og falsk må betinges af videnskabens egne kriterier for at skelne, ikke økonomien, hvis den ikke skal miste autonomi.
- Kriterier for at skelne, tradition for omgang med teori, metode og empiri.

Vækst;

- vs. stagnation.
- I omsætning, pengeøkonomisk.
- Fysisk øget volumen fx
- I pengeøkonomisk forstand, uden nogen kvalitativ eller kvantitativ forstand, inflation.

Værdi.

- Kvalificering af samme.
- Kvalitet og natur; se ontologi.
- Mening og formålmæssighed.
- Hedonisme; lystens isme.
- Markedsværdi sat i priser; se priser.
- Markedets værdi er den værdi, som pengeøkonomien har for omverdenen til det økonomiske system.

Værdineutral; objektiv subjektivitet (paradoks).

- Se objektiv.

Walras, Léon; den matematiske makroøkonomis store.

- Kvantitetsligningens fader.
- Ligevægtsøkonomernes ultimative forbillede.

Økonomi;

- Økonomisk system (Luhmann).
- Videnskab om økonomi, fagøkonomi.
- Økonomisk værdi: sættes i priser, økonomiens symbolik.

Økonomisk afkast, profit;

- vs. tab.
- Formålet med investering, det hvorom Homo Economicus' hele tilværelse centrerer sig.

Økonomisk rationalitet;

- vs. andre former for rationalitet.
- Den form for rationalitet, der bygger sig op omkring Homo Economicus' formål i/med tilværelsen.

Økonomisk rationalitets gyldighed; se problemstillingen, forudsætningen for at forstå meningen med dette essay.

- vs. ugyldighed.
- Spørgsmålet om en rationalitets gyldighed bygger på en vurdering af, om den indoptager og behersker distinktionen mellem system og omverden på en for sig selv systembevarende måde. Den økonomiske rationalitet har ingen gyldighed, sådan som den udfolder sig og bestemmer det moderne samfunds udvikling, fordi den medfører en underminering af det livs forudsætninger, som den afhænger af. Den måde, som de snævre mål for succes forfølges på af Homo Economicus, tenderer performativt mod at negere sine egne forudsætninger og dermed den pågældende rationalitets gyldighed, netop på grund af dennes ekstremt fattige og snævert fokuserede opmærksomhed.

Litteraturliste

Med udgangspunkt i forfatternavne.

Andre publikationer, som der refereres til i essayet, nævnes i fodnoterne, hvor det fx drejer sig om tekster og steder på www.

Adorno, Theodor W. :

- "Dialektik der Aufklärung", Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 1969.
(Sammen med Horkheimer)

Bjerg, Ole:

- "Gode penge", Forlaget Information, 2013.

Copy, M. Irving:

- "Introduction to logic" fifth edition, New York, Macmillan Publishing Co., 1972.

Daly, Herman E.:

- "Toward A Steady-State Economy", W.H. Freeman and Co., San Francisco 1973.
- "Det fælles Bedste", Hovedland 1996

Darwin, Charles:

- "The Origin of Species" 1859. Findes i et utal af udgaver.

Descartes, Rene:

- "Discours de la méthode pour bien conduire sa raison, et chercher la verité dans les sciences" 1637. Er tilgængelig i forskellige oversættelser på mange sprog.

Foerster, v. Heinz:

- "Wissen und Gewissen", 1. Afl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993. (oversættelse fra amerikansk).

Friedman, Milton:

- "Capitalism and Freedom": Fortieth Anniversary Edition (Paperback) 2002.

Habermas, Jürgen:

- "Zur Logik der Sozialwissenschaften", suhrkamp 1985 (oprindeligt 1970)

Hansen, Johannes Witt:

- "Filosofi", København: Nordisk forlag, 1985.

Heidegger, Martin:

- "Sein und Zeit" 15. Afl. – Tübingen, Max Niemeyer, 1984.
- "Die Technik und die Kehre" 7. Afl. – Stuttgart: Günther Neske Pfullingen 1988.
- "Hvad er metafysik" (med forord af Jørgen Hass) Det lille forlag, 1994.

Horkheimer, Max: Se under Adorno.

Hume, David, "A treatise on human nature", 1738.

Husen, Michael:

- Arbejde og identitet, Nyt nordisk forlag 1984.

Husserl, Edmund:

"Logische Untersuchungen" Zweiter Band. Erster Teil.
Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der
Erkenntnis. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers,
1984.

Kant, Immanuel:

- "Kritik der reinen Vernunft", Hamburg: Felix Meiner
1956.

Keynes, John Maynard

- 1936: The General Theory of Employment, Interest
and Money (samlede værker).

Klawonn, Erich:

- "Sjæl – legeme problemet", Syddansk
Universitetsforlag, 2001.

Locke, John:

- "Two Treatises of Government" 1689. Fås i forskellige
udgaver, og er omtalt i Carl Henrik Kochs: "Den
europæiske filosofis historie. Fra reformationen til
oplysningstiden"

Luhmann, Niklas:

"Beobachtungen der Moderne": Westdeutscher Verlag,
1993.

"Die Wissenschaft der Gesellschaft", Frankfurt am Main:
Suhrkamp, 1990.

"Die Wirtschaft der Gesellschaft", Frankfurt am Main:
Suhrkamp, 1988.

"Erkenntnis als Konstruktion", Bern: Benelli Verlag,
1988.

"Gesellschaftsstruktur und Semantik" band I, Frankfurt
am Main: Suhrkamp, 1980.

"Gesellschaftsstruktur und Semantik" band II, Frankfurt
am Main: Suhrkamp, 1981.

"Gesellschaftsstruktur und Semantik" band III, Frankfurt
am Main: Suhrkamp, 1989.

"Gesellschaftsstruktur und Semantik" Band IV, Frankfurt
am Main: Suhrkamp, 1995.

"Ökologische Kommunikation", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986.

"Paradigm lost: Über die ethische Reflexion der Moral", Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.

"Die Politik der Gesellschaft", Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2000.

"Realität der Massenmedien", Westdeutscher Verlag, 1996.

"Das Recht der Gesellschaft", Frankfurt am Main, Suhrkamp 1993.

"Sociale Systeme", Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1984.

"Soziologische Aufklärung 1", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1970.

"Soziologische Aufklärung 2", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1975.

"Soziologische Aufklärung 3", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1981.

"Soziologische Aufklärung 4", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994.

"Soziologische Aufklärung 5", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990.

"Soziologische Aufklärung 6", Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995.

"Sociologi des Risikos", Berlin: Walter de Gruyter, 1991.

"Zweckbegriff und Systemrationalität", Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973.

Maturana, R. Humberto og Francisco J. Varela:

- "El Arbol Del Conocimiento" 1987, (findes i dansk oversættelse og andre oversættelser).

Meadow, Donella H.:

"The Limits to Growth", New York: Universe Books, 1972.

"Hinsides grænser for vækst", Danmark: Nordisk Forlag, 1993.

Naderer, Bärbel:

- „Die Entwicklung der Geldtheorie Joseph A. Schumpeter“ Duncker & Humboldt, 1990 Berlin.

Nietzsche, Friedrich:

- "Zur Genealogie der Moral", Berlin: Goldmann Verlag, 1988 (1887).

Rasmussen, Steen Ole:

- „Magtens væsen“, Cand. phil. speciale, Odense Universitetsbibliotek, 1991.

- „Succes eller succes“ 2008, Bod.

- „Realitetens konflikt versus konfliktens realitet“, Det Stenske Forlag, 2011.

- „Ugens bytte- og nytteværdi“, Det Stenske Forlag, 2011.
- Roegen, Nicholas Georgescu :
- "The Entropy Law and the Economic Process", Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1971.
- Say, Jean Baptiste, 1767–1832.
- Schumpeter, Joseph A.:
- "Das Wesen des Geldes" Göttingen – Vandenhoeck & Ruprecht 1970
- Smith, Adam:
- "The Wealth of Nations" Books I-III, London: Penguin Classics, 1986.
- Varela, Francisco: Se Maturana.
- Walras, Léon
- "Elementerne i den rene økonomis politik" fra 1874 til 1876
- Whitehead, A.N:
- "Process and Reality", New York: Macmillan, 1929.
- Sørensen, Villy, K Helveg Petersen og Niels I. Meyer:
- "Oprør fra midten" København: Gyldendal, 1977.